

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI KONSTITUSIYA MƏHKƏMƏSİ

KMM

KONSTITUSIYA MƏHKƏMƏSİNİN MƏLUMATI

Bakı – 2018

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ KONSTITUSİYASI AZƏRBAYCAN
RESPUBLİKASINDA ƏN YÜKSƏK HÜQUQİ QÜVVƏYƏ MALİKDİR**

**Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının
149-cu maddəsinin I hissəsi**

Təsisçi

Azərbaycan Respublikasının
Konstitusiya Məhkəməsi

1999-cu ildən nəşr olunur

Altmış doqquzuncu buraxılış

Redaksiya heyəti:

Fərhad Abdullayev (sədr)
Rauf Quliyev
Dürdanə Məmmədova
Tural Aslanov
Anar Hacızadə
Nəzrin Paşayeva
İntiqam Eyvazov

Baş redaktor

Dürdanə Məmmədova

Redaksiyanın ünvanı:

Az1001, Bakı şəhəri, Gənclər meydanı, 1.
Tel: (99412) 492-62-86, 492-98-49
Faks:(99412) 492-86-41

MÜNDƏRİCAT

I hissə

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Qərarları

Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 333.1 və 333.3-cü maddələrinin şərh edilməsinə dair
2 iyun 2017-ci il tarixli qərar5

“Banklar haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 72.1.2 və 72.1.3-cü maddələrinin Azərbaycan Respublikası Mülki Prosessual Məcəlləsinin 254.2, 153.2.1 və 261.0.1-ci maddələri ilə, eləcə də Azərbaycan Respublikası Əmək Məcəlləsinin 178-ci maddəsinin 2-ci bəndinin “Banklar haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 72, 77 və 82-ci maddələri ilə əlaqəli şəkildə şərh edilməsinə dair
13 iyun 2017-ci il tarixli qərar26

“Əmanətlərin sığortalanması haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 27.3-cü maddəsinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 13-cü maddəsinin I hissəsinə, 29-cu maddəsinin I, II və III hissələrinə, 149-cu maddəsinin I və III hissələrinə uyğunluğunun yoxlanılmasına dair
6 iyul 2017-ci il tarixli qərar60

F.Bayramovun şikayəti üzrə Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin İnzibati-İqtisadi Kollegiyasının 8 noyabr 2016-cı il tarixli qərarının Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına və qanunlarına uyğunluğunun yoxlanılmasına dair
20 iyul 2017-ci il tarixli qərar79

“İcra haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 20-ci maddəsinin şərh edilməsinə dair
10 oktyabr 2017-ci il tarixli qərar98

II hissə

Məqalələr

C.Qaracayev. Конституционное развитие Азербайджанской Республики и становление Конституционного Суда: историко-правовой очерк.....117

R.Qvaladze. Konstitusiyaya məhkəməsi tərəfindən Konstitusiyaya və qanunların şərh yolu ilə qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsi143

R.İsmayılov. Hüquqi yardım almaq konstitusion hüququnun həyata keçirilməsinin bəzi məsələləri barədə.....151

III hissə

Tədbirlər. Səfərlər161

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI ADINDAN

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI KONSTITUSIYA MƏHKƏMƏSİ PLENUMUNUN Q Ə R A R I

Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 333.1 və 333.3-cü maddələrinin şərh edilməsinə dair

2 iyun 2017-ci il

Bakı şəhəri

Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu Fərhad Abdullayev (sədr), Sona Salmanova, Südabə Həsənova, Rövşən İsmayılov, Ceyhun Qaracayev, Mahir Muradov (məruzəçi-hakim), İsa Nəcəfov və Kamran Şəfiyevdən ibarət tərkibdə, məhkəmə katibi – Fəraid Əliyevin,

maraqlı subyektlərin nümayəndələri – Azərbaycan Respublikası Baş Prokurorluğunun Dövlət ittihamının müdafiəsi üzrə idarəsinin rəisi, III dərəcəli dövlət ədliyyə müşaviri İlqar Cəfərovun, Azərbaycan Respublikası Hərbi Prokurorluğunun Hərbi prokurorluqlarda istintaqa nəzarət şöbəsinin prokuroru, ədliyyə mayoru Fərəc Sayılovun və Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi Aparatının sektor müdiri Eldar Əsgərovun,

ekspert – Bakı Dövlət Universitetinin Cinayət hüququ və kriminologiya kafedrasının professoru, hüquq elmləri doktoru Şəhla Səmədovanın,

mütəxəssislər – Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin hakimi İncilab Nəsirovun və Bakı Apellyasiya Məhkəməsinin hakimi Mirzəli Abbasovun iştirakı ilə,

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin IV hissəsinə müvafiq olaraq xüsusi konstitusiya icraatı üzrə açıq məhkəmə iclasında Azərbaycan Respublikası Prokurorluğunun sorğusu əsasında Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 333.1 və 333.3-cü maddələrinin şərh edilməsinə dair konstitusiya işinə baxdı.

İş üzrə hakim M.Muradovun məruzəsini, maraqlı subyektlərin nümayəndələrinin və mütəxəssislərin çıxışlarını, ekspertin rəyini dinləyib, iş materiallarını araşdırıb müzakirə edərək, Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu

M Ü Ə Y Y Ə N E T D İ :

Azərbaycan Respublikasının Prokurorluğu Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsinə (bundan sonra – Konstitusiya Məhkəməsi) sorğu verərək, Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin (bundan sonra – Cinayət Məcəlləsi) 333.1 və 333.3-cü maddələrində nəzərdə tutulan cinayətlərin subyektlərinin müvafiq olaraq hərbi hissəni və ya xidmət yerini ilk dəfə üç gündən az müddətə və ilk dəfə on gündən az müddətə tərk etmələri, habelə üzrlü səbəblər olmadan öz xidmət yerlərinə vaxtında qayıtmamaları faktları üzrə cinayət işinin başlanmasının rədd edildiyi və həmin şəxslər tərəfindən altı ay və bir il ərzində təkrarən eyni əməllər törətdiyi halda, onların Cinayət Məcəlləsinin 333.1 və 333.3-cü maddələri ilə cinayət məsuliyyətinə cəlb edilməsinin mümkünlüyünün şərh olunmasını xahiş etmişdir.

Sorğuda göstərilir ki, təkrarlığın tövsifedici əlamət kimi nəzərdə tutulduğu Cinayət Məcəlləsinin Xüsusi hissəsinin müvafiq maddələrinin tətbiqi ilə bağlı vahid istintaq və məhkəmə təcrübəsi olsa da, əməlin təkrar törədilməsinin cinayət tərkibinin əlaməti kimi müəyyən edildiyi maddələrdə nəzərdə tutulan əmələ cinayət-hüquqi qiymət verilməsi ilə bağlı məhkəmə təcrübəsində ziddiyyətlər mövcuddur. Belə ki, bir sıra hallarda ibtidai araşdırma zamanı çağırış üzrə hərbi xidmətdə olan hərbi qulluqçuların hərbi hissəni və ya xidmət yerlərini özbaşına tərk etmələri və ya üzrlü səbəblər olmadan öz xidmət yerinə vaxtında gəlmədikləri faktı təsdiq olunsa da, onların həmin hərəkətləri ilk dəfə üç gündən az müddətə törətdikləri müəyyən edilir. Bu zaman ibtidai araşdırma orqanları tərəfindən həmin şəxslərin əməllərində cinayət tərkibi olmadığı üçün barələrində cinayət işinin başlanılması rədd edilir. Sonradan altı ay ərzində həmin şəxslər təkrar öz hərbi hissələrini və ya xidmət yerlərini özbaşına tərk etdikləri, yaxud üzrlü səbəblər olmadan öz xidmət yerlərinə vaxtında gəlmədikləri halda onlar barəsində olan cinayət işinin başlanmasının rədd edilməsi haqqında qərarlar ləğv edilir, əməlləri Cinayət Məcəlləsinin 333.1-ci maddəsində nəzərdə tutu-

lan cinayət tərkibini yaratdığına görə onlara həmin maddə ilə ittiham elan olunur. Eyni qayda həmin Məcəllənin 333.3-cü maddəsində nəzərdə tutulan əməli törədən şəxslər barəsində də tətbiq edilir.

Sorğuda eyni zamanda qeyd edilir ki, göstərilən əməllərin ilk dəfə törədilməsinə görə cinayət işinin başlanmasının rədd edilməsi haqqında qərarların ləğv edilməsi təcrübəsi həmin qərarların preüdisiallığını müəyyən edən Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin (bundan sonra – Cinayət-Prosessual Məcəlləsi) 39.1.7 və 65.1-ci maddələrinin tələblərindən irəli gəlir. Lakin bəzi hallarda işə baxan məhkəmələr ibtidai istintaq orqanlarının qeyd edilən mövqeyi ilə razılaşıdır.

Sorğuverənin fikrincə, cinayət işinin başlanmasının rədd edilməsindən sonra təkrar eyni əməllərin törədilməsi halında onların əməllərinə hüquqi qiymət verilməsi ilə bağlı vahid məhkəmə təcrübəsinin olmaması Cinayət Məcəlləsinin 333.1 və 333.3-cü maddələrinin tətbiqi sahəsində ziddiyyətlər yaradır.

Sorğu ilə bağlı Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu aşağıdakıların qeyd olunmasını zəruri hesab edir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının (bundan sonra – Konstitusiya) Preambulasında Azərbaycan xalqının Azərbaycan dövlətinin müstəqilliyini, suverenliyini və ərazi bütövlüyünü qorumaq niyyəti bəyan edilmişdir. Bu niyyətin həyata keçirilməsi məqsədilə dövlət vətəndaşlara münasibətdə vəzifələr müəyyən etmişdir.

Konstitusiyanın IV fəslində nəzərdə tutulan vətəndaşların əsas vəzifələrindən biri də vətəni müdafiədir. Konstitusiyanın 76-cı maddəsinin I hissəsinə görə, vətəni müdafiə hər bir vətəndaşın borcudur. Qanunla müəyyən edilmiş qaydada vətəndaşlar hərbi xidmət keçirlər.

Hərbi xidmət keçmənin qaydaları “Hərbi vəzifə və hərbi xidmət haqqında” və “Hərbi Qulluqçuların statusu haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunları, “Hərbi xidmətkeçmə haqqında” Əsasnamə, Azərbaycan Respublikası Silahlı Qüvvələrinin İntizam Nizamnaməsi və digər qanunvericilik aktları ilə müəyyən olunur. Hərbi qulluqçular Azərbaycan Respublikasının qanunlarında və hərbi nizamnamələrdə müəyyən olunmuş hərbi intizama ciddi riayət etməlidirlər. Hərbi intizama ciddi riayət olunmaması cinayət qanunu ilə mühafizə olunan ictimai münasibətlərin pozulması ilə nə-

ticələnin. Bu kateqoriyadan olan cinayətin obyektı qanunvericiliklə müəyyən edilən hərbi xidmət keçmə qaydalarıdır.

Hərbi xidmət əleyhinə olan cinayətlər sırasında Cinayət Məcəlləsinin 333-cü maddəsində müəyyən olunmuş hərbi hissəni və ya xidmət yerini özbaşına tərk etmə cinayətləri xüsusi yer tutur.

Cinayət Məcəlləsinin 333.1-ci maddəsinə əsasən, çağırış üzrə hərbi xidmətdə olan hərbi qulluqçunun öz hərbi hissəsini və ya xidmət yerini özbaşına tərk etməsi və ya üzrlü səbəblər olmadan öz xidmət yerinə vaxtında gəlməməsi üç gündən artıq, lakin on gündən çox olmadıqda və ya üç gündən az olsa belə, eyni əməllər altı ay ərzində təkrar törədildikdə bir ilədək müddətə intizam xarakterli hərbi hissədə saxlama ilə cəzalandırılır.

Həmin Məcəllənin 333.3-cü maddəsinə görə, zabit heyətindən olan şəxsin, gizirin, miçmanın, müddətdən artıq hərbi xidmətdə olan hərbi qulluqçunun və ya kontrakt üzrə xidmət edən şəxsin hissəni və ya xidmət yerini özbaşına tərk etməsi, habelə üzrlü səbəblər olmadan xidmət yerinə vaxtında qayıtmaması on gündən artıq, lakin bir aydan çox olmadıqda, yaxud bir il ərzində təkrarən on gündən az, lakin üç gündən çox olduqda iki ilədək müddətə hərbi xidmət üzrə məhdudlaşdırma və ya iki ilədək müddətə azadlıqdan məhrum etmə ilə cəzalandırılır.

Qeyd etmək lazımdır ki, Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu tərəfindən Cinayət Məcəlləsinin 333-cü maddəsinin şərhilə bağlı iki qərar qəbul edilmişdir.

Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun “Hərbi qulluqçuların statusu haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 2-ci maddəsinin birinci hissəsinin və 3-cü maddəsinin, Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 333-cü maddəsinin şərh edilməsinə dair” 26 oktyabr 2001-ci il tarixli Qərarında göstərilmişdir ki, “Hərbi qulluqçuların statusu haqqında” Qanunun 2-ci maddəsinin birinci hissəsində göstərilən şəxslər öz hərbi hissəsini və ya xidmət yerini özbaşına tərk etməsinə və ya üzrlü səbəblər olmadan öz xidmət yerinə vaxtında gəlməməsinə görə Cinayət Məcəlləsinin 333-cü maddəsi ilə cinayət məsuliyyəti daşıyırlar.

Özbaşına tərk etmə dedikdə, komandirin (rəisin) icazəsi olmadan hərbi qulluqçunun hərbi hissənin ərazisini və ya xidmət yerini buraxıb getməsi başa düşülür. Vaxtında gəlməmə isə hərbi hissənin ərazisindən və ya xidmət yerindən qanuni əsasla buraxılmış hərbi

qulluqçunun hərbi hissəyə, yaxud xidmət yerinə üzrlü səbəblər olmadan müəyyən edilmiş müddətdə gəlməməsindən ibarətdir.

Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun “Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 333.1-ci maddəsinin şərh edilməsinə dair” 18 iyul 2005-ci il tarixli Qərarında qeyd olunmuşdur ki, hərbi hissəni özbaşına tərk etmənin əvvəli hərbi qulluqçunun hərbi hissəni və ya xidmət yerini tərk etdiyi andan, xidmət yerinə vaxtında gəlməmənin əvvəli isə qayıtma müddətinin bitdiyi andan hesablanır. Həmin cinayət hərbi qulluqçunun hərbi hissəyə və ya xidmət yerinə gəldiyi, yaxud onun tutulub saxlanıldığı andan bitmiş hesab olunur.

Qeyd edilməlidir ki, Cinayət Məcəlləsinin 333.1 və 333.3-cü maddələrinin dispozisiyasında əməlin müəyyən müddət ərzində təkrar törədilməsi hərbi hissəni özbaşına tərk etmə cinayətinin obyektiv cəhətinin tərkib əlaməti kimi nəzərdə tutulmuşdur. Belə ki, hərbi hissəni və ya xidmət yerini özbaşına tərk etməyə görə Cinayət Məcəlləsinin 333.1-ci maddəsi ilə cinayət məsuliyyəti o zaman yaranır ki, hərbi hissəni və ya xidmət yerini özbaşına tərk etmə və ya üzrlü səbəblər olmadan öz xidmət yerinə vaxtında gəlməmə müddəti üç gündən artıq, lakin on gündən çox olmasın, yaxud üç gündən az olsa da, eyni əməllər altı ay ərzində təkrar törədilmiş olsun.

Bu Məcəllənin 333.3-cü maddəsində nəzərdə tutulmuş cinayətin obyektiv cəhəti hissəni və ya xidmət yerini özbaşına tərk etmənin və ya üzrlü səbəblər olmadan öz xidmət yerinə vaxtında qayıtmanın on gündən bir ayadək müddətdə davam etməsindən, yaxud üç gündən on günədək müddətdə, lakin bir il ərzində təkrar törədilməsindən ibarətdir.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu hesab edir ki, sorğuda qaldırılan məsələnin düzgün həll edilməsi məqsədilə cinayətlərin təkrar törədilməsi anlayışına bir daha nəzər yetirilməsi vacibdir.

Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun “Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 18.5, 61.1.1 və 65-ci maddələrinin şərh edilməsinə dair” 18 mart 2013-cü il tarixli Qərarında göstərilmişdir ki, hüquq nəzəriyyəsinə “təkrarlıq” termini geniş və dar mənada istifadə olunur. Geniş mənada təkrarlıq, cinayətin əvvəllər hər hansı cinayət törətmiş şəxs tərəfindən törədilməsi deməkdir. Belə təkrarlıq həm də ümumi təkrarlıq adlanır. Təkrarlığın bu cür geniş anlayışı özündə həm cins və müxtəlif növlərdən olan bir neçə cina-

yətin törədilməsini əks etdirən “cinayətlərin çoxluğu” terminində ifadə olunur.

Qanunvericiliyin tələblərinə müvafiq olaraq, çoxluğu təşkil edən bütün cinayətlər eyni şəxs tərəfindən törədilməlidir və təqsirləndirilən şəxsin cinayətlərdə hansı rolu (icraçı, təşkilatçı, təhrikçi və ya köməkçi) yerinə yetirməsi heç bir məna kəsb etmir. Əgər şəxs törətdiyi əmələ görə cinayət məsuliyyətindən azad olunubsa və ya törətdiyi hərəkətlərə görə məhkumluğu ödənilibsə, habelə cinayət məsuliyyətinə cəlb olunma müddəti başa çatıbsa, çoxluğun müəyyən edilməsi zamanı bu əməllər nəzərə alınmır.

Beləliklə, cinayətlərin çoxluğu dedikdə, təqsirli şəxs tərəfindən cinayət məsuliyyətinə səbəb olan ardıcıl əməllərin törədilməsi və ya əvvəllər törədilmiş hərəkətlərə görə cinayət məsuliyyətinə cəlb olunması ilə bağlı məhdudiyət müddəti ərzində yeni cinayətlərin törədilməsi halları başa düşülür.

Cinayət qanunvericiliyində cinayətlərin çoxluğu termininin adı çəkilməsə də, Cinayət Məcəlləsinin 16, 17 və 18-ci maddələrində cinayətlərin çoxluğuna aid olan cinayətlərin təkrar törədilməsi, cinayətlərin məcmusu, cinayətlərin residivi və onun növləri ilə bağlı olan məsələlər tənzimlənir.

Təkrarlıq institutu cinayətlərin çoxluğunun ən mürəkkəb formasıdır və Cinayət Məcəlləsində dar mənada istifadə olunur.

Həmin Məcəllənin 16-cı maddəsində təkrarlığın iki müstəqil növü müəyyən olunmuşdur:

–Məcəllənin eyni bir maddəsi ilə nəzərdə tutulmuş cinayətin iki və ya iki dəfədən çox törədilməsi (Cinayət Məcəlləsinin 16.1-ci maddəsi);

–Məcəllənin Xüsusi hissəsində birbaşa göstərilən hallarda həmin Məcəllənin müxtəlif maddələri ilə nəzərdə tutulmuş iki və ya daha çox cinayətin törədilməsi (Cinayət Məcəlləsinin 16.2-ci maddəsi).

Həmçinin Cinayət Məcəlləsinin 61-ci maddəsində cinayətlərin təkrar törədilməsi cəzanı ağırlaşdıran hallara aid edilir.

Yuxarıda göstərilənlərdən belə nəticəyə gəlmək olar ki, təkrarlıq yalnız o hallarda yaranır ki, əməllərin hər birində müstəqil cinayətin tərkib əlamətləri olsun, yəni ayrılıqda götürülmüş hər bir əməldə cinayət tərkibi olmalıdır.

Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun formalaşdırdığı hüquqi mövqeyə görə, hərbi qulluqçunun üç günədək müddətdə hərbi his-

səni və ya xidmət yerini özbaşına tərk etməsi, yaxud üzrlü səbəblər olmadan öz xidmət yerinə vaxtında gəlməməsi cinayət sayılmır və yalnız intizam məsuliyyəti yaradır (“Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 333.1-ci maddəsinin şərh edilməsinə dair” 18 iyul 2005-ci il tarixli Qərar).

Beləliklə, qanunverici tərəfindən Cinayət Məcəlləsinin 333.1 və 333.3-cü maddələrində nəzərdə tutulan əməllərin təkrar törədilməsi cinayət tərkibini yaradan kriminallaşdırıcı əlamət kimi müəyyən edilib və belə təkrarlığın Cinayət Məcəlləsinin 16 və 61-ci maddələrində nəzərdə tutulmuş cinayətlərin təkrar törədilməsi və cəzanı ağırlaşdıran hal kimi qəbul edilməsi ilə heç bir əlaqəsi yoxdur.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu Cinayət Məcəlləsinin 333-cü maddəsinin şərhini ilə bağlı əvvəlki qərarlarında formalaşdırdığı hüquqi mövqeyə uyğun olaraq aşağıdakıları qeyd edir.

Cinayət Məcəlləsinin 333.1 və 333.3-cü maddələrinin dispozisiyasında göstərilən hərəkəti (hərəkətsizliyi) hərbi qulluqçunun ilk dəfə etməsi onun barəsində aparılan ibtidai araşdırmanın cinayət işinin başlanmasının rədd edilməsi və ya onun bu hərəkətinə (hərəkətsizliyinə) görə intizam tənbehi alması ilə nəticələnməsinə baxmayaraq, ikinci dəfə müvafiq olaraq altı ay və bir il ərzində eyni əməlləri təkrar törətməsi cinayət məsuliyyətinə səbəb olacaqdır.

Yalnız cinayət qanunvericiliyində nəzərdə tutulmuş hallarda intizam və inzibati xətalərin təkrar törədilməsi cinayət hesab edilir.

Xətanın çərçivəsini qanunverici müəyyən edir və qanunverici hansı növ xətanın təkrar törədilməsinin dövlət mənafələrinə hansı dərəcədə zərər vurması ehtimalının reallığından çıxış edərək onun cinayət hesab olunmasını israr edir.

Beləliklə, qanunverici hərbi hissələrin döyüş qabiliyyətinin yüksək hərbi intizamla bağlı olduğunu nəzərə alaraq, Cinayət Məcəlləsinin 333.1 və 333.3-cü maddələrində nəzərdə tutulmuş müddətlərdə göstərilən əməllərin təkrar törədilməsini cinayət hesab etmişdir.

Cinayət Məcəlləsinin Xüsusi hissəsində nəzərdə tutulan əməllərin törədilməsinə görə cinayət işinin başlanması və cinayət işinin başlanmasının rədd edilməsi qaydaları cinayət-prosessual qanunvericiliyinə uyğun həyata keçirilir.

Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 46.3-cü maddəsinə görə, cinayət işinin başlanması üçün əsas cinayətin əlamətlərinə işarə edən kifayət qədər dəlillərin olmasıdır. Cinayətin əlamətlərini əks etdi-

rən əməlin törədilməsini və cinayət təqibini istisna edən halların olmadığını güman etməyə əsaslar mövcuddursa, öz səlahiyyətləri daxilində fəaliyyət göstərən təhqiqatçı, müstəntiq və ya prokuror dərhal cinayət işi başlamalıdır.

Həmin Məcəllənin 212-ci maddəsinə uyğun olaraq, cinayət işinin başlanması üçün səbəblərin qanunsuz olduğu və ya əsasın olmadığı halda təhqiqatçı, müstəntiq və ya ibtidai araşdırmaya prosesual rəhbərliyi həyata keçirən prokuror cinayət işinin başlanmasının rədd edilməsi haqqında qərar çıxarır. Təhqiqatçının, müstəntiqin və ya ibtidai araşdırmaya prosesual rəhbərliyi həyata keçirən prokurorun cinayət işinin başlanmasının rədd edilməsi haqqında qərarından müvafiq olaraq ibtidai araşdırmaya prosesual rəhbərliyi həyata keçirən prokurora, yuxarı prokurora, yaxud məhkəməyə şikayət verilə bilər. Cinayət işinin başlanmasının rədd edilməsi haqqında qərardan verilmiş şikayət üzrə ibtidai araşdırmaya prosesual rəhbərliyi həyata keçirən prokuror və ya yuxarı prokuror göstərilən qərarı ləğv edir, 10 (on) gündən artıq olmayan müddətdə əlavə yoxlama keçirilməklə və yaxud keçirilməməklə cinayət işinin başlanması haqqında qərar qəbul edir və onu ibtidai istintaqın aparılması üçün müstəntiqə göndərir, yaxud cinayət işinin başlanmasının rədd edilməsi haqqında çıxarılmış qərarı dəyişdirilmədən saxlayır.

Göstərilən cinayətlər üzrə ibtidai araşdırmaya prosesual rəhbərliyi həyata keçirən prokuror və ya yuxarı prokurorun cinayət işinin başlanmasının rədd edilməsi haqqında qərarı ləğv etmək hüququnun olması ilə bağlı sorğuverənin qənaətinə gəldikdə isə qeyd etmək lazımdır ki, cinayət-prosesual qanunvericiliyi ibtidai araşdırmaya prosesual rəhbərliyi həyata keçirən prokurora və ya yuxarı prokurora yalnız qanunsuz və əsassız qərarları ləğv etmək hüququ vermişdir. Belə ki, Cinayət-Prosesual Məcəlləsinin 84 və 85-ci maddələrində prokuror və müstəntiqin hüquq və vəzifələri sadalanmışdır. Həmin Məcəllənin 84.5.8-ci maddəsinə görə, ibtidai araşdırmaya prosesual rəhbərliyi həyata keçirən prokuror təhqiqatçının və ya müstəntiqin qanunsuz və əsassız qərarlarını ləğv etmək hüququna malikdir. Əgər prokuror cinayət işinin başlanmasının rədd edilməsi haqqında qərarı qanunsuz və əsassız hesab edirsə, həmin qərarı ləğv edir və 10 gün müddətində cinayət işinin başlanması haqqında qərar qəbul edir.

Sorğuverən Cinayət Məcəlləsinin 333-cü maddəsində nəzərdə tutulan cinayət faktları üzrə cinayət işinin başlanmasının rədd edilməsi barədə qərarın ləğv edilməsi təcrübəsinin mövcudluğunu Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 39.1.7-ci maddəsi ilə əlaqələndirmişdir. Həmin maddəyə görə, şəxs barəsində eyni ittiham üzrə təhqiqatçının, müstəntiqin və ya prokurorun cinayət işi başlanmasının rədd edilməsi və ya ona xitam verilməsi haqqında ləğv edilməmiş qərarı olduqda cinayət təqibi başlanıla bilməz, başlanmış cinayət təqibinə isə xitam verilməlidir (o cümlədən cinayət işi başlanıla bilməz, başlanmış cinayət işi üzrə icraata isə xitam verilməlidir).

Bununla bağlı qeyd edilməlidir ki, Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 39.1.7-ci maddəsi şəxs barəsində yenidən cinayət işi başlanması üçün yalnız eyni ittiham üzrə cinayət işinin başlanmasının rədd edilməsi haqqında ləğv edilməmiş qərarın mövcudluğunu istisna edir. Həmin Məcəllənin 7.0.20-ci maddəsinə görə, ittiham – bu Məcəllədə müəyyən olunmuş qaydada şəxsin cinayət qanunu ilə nəzərdə tutulmuş konkret əməli törətməsinin israr edilməsidir.

Cinayət Məcəlləsinin 333.1 və 333.3-cü maddəsində nəzərdə tutulan ilk dəfə və təkrar törədilən cinayətlər isə müxtəlif vaxtlarda törədilən konkret hüquqpozmanı nəzərdə tutur, cinayətin obyektiv cəhətinə görə həmin əməllər bir-birindən fərqlənir. Əgər şəxs tərəfindən törədilən əməldə cinayət tərkibi olmadığına görə (hərbi hissədən yayınma üç gündən azdırsa və s.) cinayət işinin başlanması rədd edilmişdirsə, yenidən həmin əməlin törədilməsinə görə cinayət işinin başlanması üçün əvvəlki iş üzrə cinayət işinin başlanmasının rədd edilməsi haqqında qərarın ləğv edilməsi zərurəti yoxdur. Belə ki, Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 65.1-ci maddəsi də müəyyən edir ki, cinayət prosesini həyata keçirən orqanın ləğv edilməmiş qərarı həmin məsələ üzrə yeni qərar çıxarılmasına yol vermir. Artıq qeyd olunduğu kimi, əməlin ilk dəfə törədilməsi ilə həmin əməlin təkrar törədilməsi eyni məsələ hesab edilə bilməz.

Beləliklə, ibtidai araşdırmaya prosesual rəhbərliyi həyata keçirən prokuror müstəntiq və ya təhqiqatçı tərəfindən qəbul edilən hər bir qərarın qanuniliyini yoxlayır və onların qanunsuz və ya əsassız olduğunu aşkar etdikdə, belə qərarı ləğv edir. Bu cür yoxlamaları prokuror həm öz təşəbbüsü ilə, həm də müstəntiq və ya təhqiqatçının qərar və ya hərəkətlərindən verilmiş şikayət üzrə həyata keçirir.

rir. Qanunvericilikdə qanuni və ya əsaslı qərarların ləğv edilməsi halı nəzərdə tutulmamışdır.

Yuxarıda göstərilənlərə əsasən Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu belə nəticəyə gəlir ki, Cinayət Məcəlləsinin 333.1 və 333.3-cü maddələrində nəzərdə tutulmuş əməllər ilk dəfə müvafiq olaraq üç və on gündən az müddətə törədildiyindən cinayət tərkibinin olmamasına görə cinayət işinin başlanmasının rədd edilməsi haqqında qərarın mövcudluğu həmin əməlin təkrar törədilməsinə görə cinayət işinin başlanmasına və şəxsin cinayət məsuliyyətinə cəlb edilməsinə mane olmur. İbtidai araşdırmaya prosessual rəhbərliyi həyata keçirən prokuror Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 84.5.8-ci maddəsinə uyğun olaraq təhqiqatçının və ya müstəntiqin yalnız qanunsuz və əsassız qərarlarını ləğv etmək hüququna malikdir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin IV hissəsini, “Konstitusiya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 60, 63, 65-67 və 69-cu maddələrini rəhbər tutaraq, Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu

Q Ə R A R A L D I :

1. Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 333.1 və 333.3-cü maddələrində nəzərdə tutulmuş əməllər ilk dəfə müvafiq olaraq üç və on gündən az müddətə törədildiyindən cinayət tərkibinin olmamasına görə cinayət işinin başlanmasının rədd edilməsi haqqında qərarın mövcudluğu həmin əməlin təkrar törədilməsinə görə cinayət işinin başlanmasına və şəxsin cinayət məsuliyyətinə cəlb edilməsinə mane olmur. İbtidai araşdırmaya prosessual rəhbərliyi həyata keçirən prokuror Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 84.5.8-ci maddəsinə uyğun olaraq təhqiqatçının və ya müstəntiqin yalnız qanunsuz və əsassız qərarlarını ləğv etmək hüququna malikdir.

2. Qərar dərc edildiyi gündən qüvvəyə minir.

3. Qərar “Azərbaycan”, “Respublika”, “Xalq qəzeti”, “Bakinski raboçi” qəzetlərində, “Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Məlumatı”nda dərc edilsin.

4. Qərar qətidir, heç bir orqan və ya şəxs tərəfindən ləğv edilə, dəyişdirilə və ya rəsmi təfsir edilə bilməz.

ИМЕНЕМ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

ПОСТАНОВЛЕНИЕ ПЛЕНУМА КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

О толковании статей 333.1 и 333.3 Уголовного Кодекса Азербайджанской Республики

2 июня 2017 года

город Баку

Пленум Конституционного Суда Азербайджанской Республики, в составе Фархада Абдуллаева (председатель), Соны Салмановой, Судабы Гасановой, Ровшана Исмаилова, Джейхуна Гараджаева, Махира Мурадова (судья-докладчик), Исы Наджафова и Кямрана Шафиева,

с участием секретаря суда – Фараида Алиева,

представителей заинтересованных субъектов – начальника Управления по защите Государственного Обвинения Генеральной Прокуратуры Азербайджанской Республики, государственного советника юстиции III класса Ильгара Джафарова, прокурора отдела по надзору за следствием в военных прокуратурах, Военной Прокуратуры Азербайджанской Республики, майора юстиции Фараджа Саилова и заведующего сектором Аппарата Милли Меджлиса Азербайджанской Республики Эльдара Аскерова,

эксперта – профессора кафедры уголовного права и криминологии Бакинского государственного университета, доктора юридических наук Шахлы Самедовой,

специалистов – судьи Верховного Суда Азербайджанской Республики Ингилаба Насирова и судьи Бакинского апелляционного суда Мирзали Аббасова,

в соответствии с частью IV статьи 130 Конституции Азербайджанской Республики, в открытом судебном заседании по особому конституционному производству на основании запроса Прокуратуры Азербайджанской Республики рассмотрел

конституционное дело о толковании статей 333.1 и 333.3 Уголовного Кодекса Азербайджанской Республики.

Заслушав доклад судьи М.Мурадова по делу, выступления представителей и специалистов заинтересованных субъектов, мнение эксперта, изучив и обсудив материалы дела, Пленум Конституционного Суда Азербайджанской Республики,

У С Т А Н О В И Л :

Прокуратура Азербайджанской Республики, подав запрос в Конституционный Суд Азербайджанской Республики (далее – Конституционный Суд), просила истолковать возможность отказа в возбуждении уголовного дела по фактам самовольного оставления субъектами преступления, предусмотренного статьями 333.1 и 333.2 Уголовного Кодекса Азербайджанской Республики (далее – Уголовный Кодекс), воинской части или места службы впервые продолжительностью соответственно менее трех суток и менее десяти суток, а также неявки в срок без уважительных причин на службу и привлечения данных лиц к уголовной ответственности по статьям 333.1 и 333.3 Уголовного Кодекса в случае повторного совершения ими тех же деяний в течение шести месяцев или одного года.

В запросе указано, что, несмотря на наличие единой следственной и судебной практики, связанной с применением соответствующих статей Особенной части Уголовного Кодекса, предусмотренных как характерный признак повторности, тем не менее, в судебной практике существуют противоречия, связанные с уголовно-правовой оценкой деяния, предусмотренного в статьях, устанавливающих повторное совершение деяния как признак состава преступления. Так, несмотря на то, что в ряде случаев в ходе предварительного расследования находит подтверждение факт самовольного оставления военнослужащими, проходящими военную службу по призыву воинской части или места службы, или неявки их в срок без каких-либо уважительных причин на службу, тем не менее, устанавливается, что они совершили данные действия впервые, продолжительностью менее трех суток. При этом органы предварительного расследования отказывают в возбуждении уголовного дела в отношении данных лиц из-за отсутствия в их деяниях состава преступления. В случае повторного самовольного остав-

ления данными лицами в течение шести месяцев воинской части или места службы, либо неявки в срок без уважительных причин на службу, решение об отказе в возбуждении уголовного дела в отношении их отменяется, их деяния создают состав преступления, предусмотренный статьей 333.1 Уголовного Кодекса, поэтому им предъявляется обвинение по этой статье. Тот же порядок применяется в отношении лиц, совершивших деяние, предусмотренное статьей 333.3 данного Кодекса.

В запросе также отмечается, что практика отмены решений об отказе в возбуждении уголовного дела в связи с первичным совершением указанного деяния вытекает из требований статей 39.1.7 и 65.1 Уголовно-Процессуального Кодекса Азербайджанской Республики (далее – Уголовно-Процессуальный Кодекс), устанавливающих преюдициальность данных решений. Однако в некоторых случаях рассматривающие дело суды не соглашались с отмеченной позицией органов предварительного расследования.

По мнению запросодателя, отсутствие единой судебной практики, связанной с дачей правовой оценки деяниям лиц, в случае совершения ими повторного такого же деяния после отказа в возбуждении уголовного дела, создает противоречия в сфере применения статей 333.1 и 333.3 Уголовного Кодекса.

В связи с запросом Пленум Конституционного Суда считает необходимым отметить следующее.

В Преамбуле Конституции Азербайджанской Республики (далее – Конституция) изложено намерение народа Азербайджана защищать независимость, суверенитет и территориальную целостность Азербайджанского государства. В целях осуществления этого намерения государство установило обязанности в отношении граждан.

Одной из основных обязанностей граждан, предусмотренных главой IV Конституции, является защита Родины. Согласно части 1 статьи 76 Конституции, защита Родины – это долг каждого гражданина. Граждане проходят военную службу в установленном законом порядке.

Порядок прохождения военной службы установлен Законами Азербайджанской Республики «О воинской обязанности и военной службе» и «О статусе военнослужащих», Положением «О прохождении военной службы», Дисциплинарным Уставом Вооруженных сил Азербайджанской Республики и другими за-

конодательными актами. Военнослужащие должны строго соблюдать воинскую дисциплину, установленную законами Азербайджанской Республики и воинскими уставами. Отсутствие строгого соблюдения воинской дисциплины приводит к нарушению общественных отношений, охраняемых уголовным законом. Объектом преступления данной категории являются установленные законодательством правила прохождения военной службы.

В числе преступлений против военной службы особое место занимают такие преступления, как самовольное оставление воинской части или места службы, установленные статьей 333 Уголовного Кодекса.

На основании статьи 333.1 Уголовного Кодекса, самовольное оставление воинской части или места службы, а равно неявка в срок без уважительных причин на службу продолжительностью свыше трех суток, но не более десяти суток, либо хотя и менее трех суток, но повторно в течение шести месяцев, совершенные военнослужащим, проходящим военную службу по призыву, наказываются содержанием в дисциплинарной воинской части на срок до одного года.

Согласно статье 333.3 данного Кодекса, самовольное оставление части или места службы лицом офицерского состава, прапорщиком, мичманом или военнослужащим сверхсрочной службы, либо лицом, проходящим военную службу по контракту, а равно неявка его в срок на службу без уважительных причин продолжительностью свыше десяти суток, но не более месяца, либо хотя и менее десяти суток, но более трех суток, совершенные повторно в течение года, наказываются ограничением по военной службе на срок до двух лет либо лишением свободы на срок до двух лет.

Следует отметить, что Пленум Конституционного Суда принял два постановления в связи с толкованием статьи 333 Уголовного Кодекса.

В постановлении Пленума Конституционного Суда от 26 октября 2001 года «о толковании части первой статьи 2 и статьи 3 Закона Азербайджанской Республики «О статусе военнослужащих», статьи 333 Уголовного Кодекса Азербайджанской Республики» указано, что лица, указанные в части первой статьи 2 Закона Азербайджанской Республики «О статусе военнослужащих», за самовольное оставление воинской части или места

службы либо неявка в срок на службу без уважительных причин, несут уголовную ответственность по статье 333 Уголовного Кодекса.

Под самовольным оставлением подразумевается оставление военнослужащим территории воинской части или места службы без разрешения командира (начальника). А под неявкой в срок подразумевается неявка военнослужащего, отпущенного на законном основании с территории воинской части или места службы, в установленный срок в воинскую часть или на место службы без уважительных причин.

В постановлении Пленума Конституционного Суда от 18 июля 2005 года «о толковании статьи 333.1 Уголовного Кодекса Азербайджанской Республики» отмечается, что начало срока самовольного оставления военной части должно исчисляться с момента самовольного оставления военнослужащим своей военной части или места службы, а начало срока неявки в установленный срок без уважительных причин на место своей службы должно исчисляться с момента окончания срока явки. Это преступление считается оконченным с момента явки военнослужащего в военную часть или на место службы, или с момента его задержания.

Следует отметить, что в диспозиции статей 333.1 и 333.3 Уголовного Кодекса повторное совершение деяния в течение установленного срока предусмотрено как составной признак объективной стороны преступления самовольного оставления воинской части. Так, уголовная ответственность по статье 333.1 Уголовного Кодекса за самовольное оставление территории воинской части или места службы возникает тогда, когда продолжительность самовольного оставления воинской части или места службы, а также неявки в срок без уважительных причин на службу составляет выше трех суток, однако не более десяти суток, или хотя и менее трех дней, но аналогичные деяния повторно совершены в течение шести месяцев.

Объективная сторона преступления, предусмотренного статьей 333.3 данного Кодекса заключается в продолжении срока самовольного оставления части или места службы, а также неявки в срок без уважительных причин на службу от десяти дней до одного месяца или от трех до десяти дней при повторном совершении в течение одного года.

Пленум Конституционного Суда считает, что в целях правильного решения поднятого в запросе вопроса, важно еще раз обратить внимание на понятие повторного совершения преступлений.

В постановлении Пленума Конституционного Суда от 18 марта 2013 года «О толковании статей 18.5, 61.1.1 и 65 Уголовного Кодекса Азербайджанской Республики» указано, что в правовой теории термин «повторность» используется в узком и широком смыслах. Повторность в широком смысле – это совершение преступления лицом, ранее совершившим преступление. Повторность также именуется общей повторностью. Столь широкое понятие повторности выражается в термине «множественность преступлений», который отражает в себе совершение нескольких однородных и различных видов преступлений.

В соответствии с требованиями законодательства все преступления, составляющие множественность, совершаются одним лицом, и при этом совсем неважно какую роль (исполнителя, организатора, соучастника или подстрекателя) выполняет обвиняемое лицо в преступлениях. Если лицо освобождено от уголовной ответственности за совершенное деяние, либо судимость за совершенные действия погашена, а также истек срок привлечения к уголовной ответственности, то данные деяния при установлении множественности не учитываются.

Таким образом, под множественностью преступлений подразумеваются случаи совершения виновным лицом последовательных деяний, ставших причиной уголовной ответственности, или случаи совершения новых преступлений в течение срока ограничения, связанного с привлечением к уголовной ответственности за ранее совершенные действия.

Несмотря на то, что в уголовном законодательстве термин множественность преступлений не упоминается, тем не менее, в статьях 16, 17 и 18 Уголовного Кодекса регулируются относящиеся к множественности преступлений вопросы, связанные с повторным совершением преступлений, совокупностью преступлений, рецидивом преступлений и его видами.

Институт повторности является самой сложной формой множественности преступлений и используется в Уголовном Кодексе в узком смысле.

В статье 16 данного Кодекса установлены два самостоятельных вида повторности:

- совершение двух или более преступлений, предусмотренных одной статьей Кодекса (статья 16.1 Уголовного Кодекса);
- совершение двух или более преступлений, предусмотренных различными статьями Кодекса, в случаях непосредственно указанных в Особенной части Кодекса (статья 16.2 Уголовного Кодекса).

В тоже время в статье 61 Уголовного Кодекса повторное совершение преступления отнесено к обстоятельствам, отягчающим наказание.

Из вышеуказанного можно прийти к выводу, что повторность образуется только в том случае, если в каждом из деяний наличествуют признаки преступления, то есть в каждом отдельно взятом деянии имеются признаки преступления.

В связи с правовой позицией, сформированной Пленумом Конституционного Суда, самовольное оставление военнослужащим воинской части или места службы, а равно неявка в срок на место службы без уважительных причин продолжительностью до трех суток не считается преступлением и создает только дисциплинарную ответственность (Постановление от 18 июля 2005 года «О толковании статьи 333.1 Уголовного Кодекса Азербайджанской Республики»).

Таким образом, законодатель установил повторное совершение деяния, предусмотренного статьями 333.1 и 333.3 Уголовного Кодекса, как криминализирующий признак, создающий состав преступления, такая повторность никак не связана с повторным совершением преступлений, предусмотренных статьями 16 и 61 Уголовного Кодекса и принятием этого как обстоятельство, отягчающее наказание.

Пленум Конституционно Суда в соответствии с правовой позицией, сформированной в предыдущих постановлениях, связанных с толкованием статьи 333 Уголовного Кодекса, отмечает следующее.

Несмотря на то, что совершение военнослужащим впервые действия (бездействия), указанного в диспозиции статей 333.1 и 333.3 Уголовного Кодекса, приводит к завершению проводимого в отношении его предварительного расследования, отказа в возбуждении уголовного дела или вынесением за это действие (бездействие) дисциплинарного взыскания, тем не менее,

повторное совершение аналогичных деяний в течение шести месяцев или одного года будет подлежать уголовной ответственности.

Повторное совершение дисциплинарных и административных проступков не считается преступлением только в случаях, предусмотренных уголовным законодательством.

Рамки проступка устанавливаются законодателем, законодатель, исходя из реальной вероятности причинения в той или иной степени повторным совершением какого-либо проступка, вреда интересам государства, настаивает на признании его преступлением.

Таким образом, законодатель, учитывая, что боеспособность воинских частей связана с высокой воинской дисциплиной, признал повторное совершение указанных деяний в сроки, предусмотренные статьями 333.1 и 333.3 Уголовного Кодекса, преступлением.

Порядок возбуждения уголовного дела за совершение деяний, предусмотренных Особенной частью Уголовного Кодекса, и отказа в возбуждении уголовного дела осуществляется в соответствии с уголовно-процессуальным законодательством.

Согласно статье 46.3 Уголовно-Процессуального Кодекса, основанием к возбуждению уголовного дела является наличие достаточных улик, указывающих на признаки преступления. При наличии оснований полагать совершение деяния, в котором отражены признаки преступления, и отсутствие обстоятельств, исключающих уголовное преследование, дознаватель, следователь или прокурор должны немедленно возбудить уголовное дело в пределах своих полномочий.

В соответствии со статьей 212 этого Кодекса, в случае незаконности поводов или отсутствия оснований к возбуждению уголовного дела дознаватель, следователь или прокурор, осуществляющий процессуальное руководство предварительным расследованием, выносит постановление об отказе в возбуждении уголовного дела. Постановление дознавателя, следователя или прокурора, осуществляющего процессуальное руководство предварительным расследованием, об отказе в возбуждении уголовного дела может быть обжаловано соответственно прокурору, осуществляющему процессуальное руководство предварительным расследованием, вышестоящему прокурору или в суд. По жалобе на постановление об отказе в возбуждении уго-

ловного дела прокурор, осуществляющий процессуальное руководство предварительным расследованием, или вышестоящий прокурор отменяет указанное постановление, принимает постановление о возбуждении уголовного дела с проведением или без проведения дополнительной проверки в срок не свыше 10 (десяти) суток и направляет его следователю для производства предварительного следствия либо оставляет вынесенное постановление об отказе в возбуждении уголовного дела без изменения.

Что касается мнения запросодателя, связанного с правом прокурора, осуществляющего процессуальное руководство предварительным расследованием, или вышестоящего прокурора на отмену постановления об отказе в возбуждении уголовного дела по указанным преступлениям, следует отметить, что уголовно-процессуальное законодательство наделило прокурора, осуществляющего процессуальное руководство предварительным расследованием, или вышестоящего прокурора правом отмены лишь незаконных и необоснованных постановлений. Так, в статьях 84 и 85 Уголовно-Процессуального Кодекса перечислены права и обязанности прокурора и следователя. Согласно статье 84.5.8 данного Кодекса, прокурор, осуществляющий процессуальное руководство предварительным расследованием вправе отменять незаконные и необоснованные постановления дознавателя или следователя. Если прокурор считает постановление об отказе в возбуждении уголовного дела незаконным и необоснованным, то данное постановление отменяется в 10-дневный срок и выносится решение о возбуждении уголовного дела.

Запросодатель увязал наличие практики отмены постановления об отказе в возбуждении уголовного дела по фактам преступления, предусмотренным статьей 333 Уголовного Кодекса со статьей 39.1.7 Уголовно-Процессуального Кодекса. Согласно данной статье, при наличии в отношении лица по тому же самому обвинению неотмененного постановления дознавателя, следователя или прокурора об отказе возбуждения уголовного дела или о его прекращении уголовное преследование не может быть возбуждено, а возбужденное подлежит прекращению (в том числе уголовное дело не может быть возбуждено, а производство по возбужденному делу подлежит прекращению).

В связи с этим следует отметить, что статья 39.1.7 Уголовно-Процессуального Кодекса для повторного возбуждения уголовного дела в отношении лица исключает лишь наличие неотмененного постановления об отклонении возбуждения уголовного дела по тому же самому обвинению. Согласно статье 7.0.20 данного Кодекса, обвинение – настояние в порядке, установленном настоящим Кодексом, на том, что лицо совершило конкретное деяние, предусмотренное уголовным законом.

Совершенные же впервые и повторно преступления, предусмотренные статьями 333.1 и 333.3 Уголовного Кодекса, предусматривают конкретные правонарушения, совершенные в различное время, согласно объективной стороне преступления, данные деяния отличаются друг от друга. Если возбуждение уголовного дела отклонено из-за отсутствия в совершенном лицом деянии состава преступления (оставление военной части продолжительностью менее трех дней и пр.), то для возбуждения уголовного дела в связи с повторным совершением такого же деяния нет необходимости в отмене постановления об отказе возбуждения уголовного дела по прежнему делу. Так, статья 65.1 Уголовно-Процессуального Кодекса устанавливает, что неотмененное постановление органа, осуществляющего уголовный процесс, не допускает принятия нового постановления по тому же самому вопросу. Как уже было отмечено, совершение деяния впервые и повторное совершение данного деяния не могут считаться одним и тем же вопросом.

Таким образом, прокурор, осуществляющий процессуальное руководство предварительным расследованием, проверяет законность каждого постановления, вынесенного следователем или дознавателем, и при выявлении их незаконности или необоснованности отменяет такое постановление. Прокурор осуществляет данные проверки по собственной инициативе, а также по жалобе, поданной на решения и действия следователя или дознавателя. В законодательстве не предусмотрены случаи отмены законных или обоснованных решений.

На основании вышеуказанного, Пленум Конституционного Суда пришел к такому выводу, что имеющееся постановление об отказе в возбуждении уголовного дела из-за отсутствия состава преступления в связи с совершением деяний, предусмотренных статьями 333.1 и 333.3 Уголовного Кодекса, впервые продолжительностью соответственно менее трех и десяти

дней не препятствует возбуждению уголовного дела за повторное совершение данного деяния и привлечению лица к уголовной ответственности. Прокурор, осуществляющий процессуальное руководство предварительным расследованием, в соответствии со статьей 84.5.8 Уголовно-Процессуального Кодекса, вправе отменить только незаконные и необоснованные постановления дознавателя или следователя.

Руководствуясь частью IV статьи 130 Конституции Азербайджанской Республики, статьями 60, 63, 65-67 и 69 Закона Азербайджанской Республики «О Конституционном Суде», Пленум Конституционного Суда Азербайджанской Республики

П О С Т А Н О В И Л:

1. Имеющееся постановление об отказе возбуждения уголовного дела из-за отсутствия состава преступления в связи с совершением деяний, предусмотренных статьями 333.1 и 333.3 Уголовного Кодекса Азербайджанской Республики впервые продолжительностью соответственно менее трех и десяти дней, не препятствует возбуждению уголовного дела за повторное совершение данного деяния и привлечению лица к уголовной ответственности. Прокурор, осуществляющий процессуальное руководство предварительным расследованием, в соответствии со статьей 84.5.8 Уголовно-Процессуального Кодекса Азербайджанской Республики вправе отменить только незаконные и необоснованные постановления дознавателя или следователя.

2. Постановление вступает в силу со дня опубликования.

3. Постановление опубликовать в газетах «Азербайджан», «Республика», «Халг газети», «Бакинский рабочий» и в «Вестнике Конституционного Суда Азербайджанской Республики».

4. Постановление является окончательным и не может быть отменено, изменено или официально истолковано ни одним органом или лицом.

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI ADINDAN

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI KONSTITUSIYA MƏHKƏMƏSİ PLENUMUNUN Q Ə R A R I

“Banklar haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 72.1.2 və 72.1.3-cü maddələrinin Azərbaycan Respublikası Mülki-Prosessual Məcəlləsinin 254.2, 153.2.1 və 261.0.1-ci maddələri ilə, eləcə də Azərbaycan Respublikası Əmək Məcəlləsinin 178-ci maddəsinin 2-ci bəndinin “Banklar haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 72, 77 və 82-ci maddələri ilə əlaqəli şəkildə şərh edilməsinə dair

13 iyun 2017-ci il

Bakı şəhəri

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu Fərhad Abdullayev (sədr), Sona Salmanova, Südabə Həsənova, Rövşən İsmayılov, Ceyhun Qaracayev, Rafael Qvaladze (məruzəçi-hakim), Mahir Muradov, İsa Nəcəfov və Kamran Şəfiyevdən ibarət tərkibdə,

məhkəmə katibi – Elməddin Hüseynovun,

maraqlı subyektlərin nümayəndələri – Bakı Apellyasiya Məhkəməsinin hakimi Abiddin Hüseynovun, Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi Aparatının İqtisadi qanunvericilik şöbəsinin sektor müdiri Vasif Əmiraslanovun,

mütəxəssis – Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankının Hüquq departamentinin Maliyyə hüquq şöbəsinin rəisi Ələkbər İsmayıldəninin iştirakı ilə,

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VI hissəsinə müvafiq olaraq xüsusi konstitusiyaya icraatı üzrə açıq məhkəmə iclasında “Banklar haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 72.1.2 və 72.1.3-cü maddələrinin Azərbaycan Respublikası Mülki-Prosessual Məcəlləsinin 254.2, 153.2.1 və 261.0.1-ci maddələri ilə, eləcə də Azərbaycan Respublikası Əmək Məcəlləsi-

nin 178-ci maddəsinin 2-ci bəndinin “Banklar haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 72, 77 və 82-ci maddələri ilə əlaqəli şəkildə şərh edilməsinə dair Bakı Apellyasiya Məhkəməsinin müraciəti əsasında konstitusiya işinə baxdı.

İş üzrə hakim R.Qvaladzenin məruzəsini, maraqlı subyektlərin nümayəndələrinin və mütəxəssisin çıxışlarını dinləyib, iş materiallarını araşdırıb müzakirə edərək, Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu

M Ü Ə Y Y Ə N E T D İ :

Bakı Apellyasiya Məhkəməsi Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsinə (bundan sonra – Konstitusiya Məhkəməsi) müraciət edərək “Banklar haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun (bundan sonra – “Banklar haqqında” Qanun) 72.1.2 və 72.1.3-cü maddələrinin Azərbaycan Respublikası Mülki Prosesual Məcəlləsinin (bundan sonra – Mülki-Prosessual Məcəllə) 254.2, 153.2.1 və 261.0.1-ci maddələri ilə, eləcə də Azərbaycan Respublikası Əmək Məcəlləsinin (bundan sonra – Əmək Məcəlləsi) 178-ci maddəsinin 2-ci bəndinin “Banklar haqqında” Qanunun 72, 77 və 82-ci maddələri ilə əlaqəli şəkildə şərh olunmasını xahiş etmişdir.

Müraciətdə göstərilir ki, iflas (ləğvetmə) prosesində olan banklara qarşı iddia ərizələri üzrə mübahisələrə baxılması zamanı qanunvericilik normalarında qeyri-müəyyənliyin olması aşkar edilmişdir. Belə ki, Mülki-Prosessual Məcəllənin 254.2-ci maddəsinə müvafiq olaraq, məhkəmə həmin Məcəllənin 254.1-ci maddəsində nəzərdə tutulan hallarla yanaşı, qanunla nəzərdə tutulan digər hallarda da iş üzrə icraatı dayandırır.

“Banklar haqqında” Qanunun 72.1.2. və 72.1.3-cü maddələrinə əsasən, bankın müflis elan olunmasına dair qərar qüvvəyə mindiyi andan banka qarşı məhkəmə icraatı prosesində olan bütün iddialar dayandırılır və bank barəsində digər məhkəmə icraatına başlanılmır və banka qarşı bütün tələblər yalnız bu Qanunda nəzərdə tutulan iflas proseduru çərçivəsində irəli sürülür.

Müraciətdə qeyd olunur ki, göstərilən maddədə “dayandırma” anlayışının hansı mənada işlədildiyi, prosesual mənada icraatın dayandırılması mənasını daşdığı, yaxud oxşar işlər üzrə məhkəmə baxışını istisna etdiyi (belə iddiaların yolverilməz olduğu, artıq ic-

raatda olan işlər üzrə icraata isə məhkəmədə baxılmalı olmaması əsası ilə xitam verilməli olduğu) aydın deyil.

Bundan başqa, müraciətdən hesab edir ki, məhkəmə təcrübəsində ləğvetmə prosesində olan banklara qarşı tələblər heç də həmişə yalnız qiymətləndirilən iddialardan ibarət olmur. Bəzi mübahisələrdə iddiaçılar müqavilələrin tam və ya qismən etibarsızlığı, dəyişdirilməsi, hesablanmış borcun əsassız hesab edilməsi və s. tələblər də irəli sürürlər. Həmin tələblərin isə “Banklar haqqında” Qanunun 77-ci maddəsi ilə tənzimlənən və irəli sürülməsinin xüsusi qaydası müəyyən olunan tələblərə aid edilməsi mübahisəlidir. Bu maddə məhz pul ödənişi ilə bağlı tələblərin ödənilməsi proseduru tənzimləyir.

Müraciətdənin qənaətinə görə, qanunvericilikdə ləğvetmə mərhələsində olan banklara qarşı verilmiş qeyri-əmlak xarakterli və ya qarışıq iddialara mahiyyəti üzrə baxılmasının mümkünlüyü barədə qeyri-müəyyənlik mövcuddur. Göstərilən qeyri-müəyyənlik eyni xarakterli mübahisələr üzrə fərqli məhkəmə aktlarının qəbul edilməsinə, hüquqi müəyyənlik prinsipinin, fiziki və hüquqi şəxslərin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının (bundan sonra – Konstitusiya) 60-cı maddəsində təsbit edilmiş hüquq və azadlıqların məhkəmə müdafiəsi hüququnun pozulmasına səbəb ola bilər.

Müraciətdə həmçinin göstərilir ki, əmək qanunvericiliyi müəssisənin ləğv olunması halında əmək haqlarını birinci növbəli ödənişlərə aid etmiş, lakin hüquqi şəxsin müflisləşməsi zamanı ödəncələrin qanunvericiliyə uyğun ödənilməli olduğunu təsbit etmişdir. Müraciətdənin fikrincə, belə tələblərin əmək qanunvericiliyi ilə, yaxud bank qanunvericiliyi ilə müəyyən edilmiş növbəlilik qaydasında ödənilməli olması birmənalı deyil, həmçinin iflas proseduru başlanmış bankların işçilərinin əmək haqqı tələblərinin dördüncü növbədə ödənilməsi konstitusiya prinsiplərinə uyğun olmamaqla, vətəndaşların əmək haqqı tələblərinin təmin olunmasını əhəmiyyətli dərəcədə çətinləşdirir və qeyri-mümkün edir.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu müraciətdə qaldırılan məsələlərə aşağıdakı ardıcılıqla baxılmasını məqsədə müvafiq hesab edir:

– ləğvetmə mərhələsində olan banklara qarşı irəli sürülmüş mübahisəli tələblərə məhkəmələrdə baxılmasının mümkünlüyü;

– bankın ləğvi prosedurunun başlanmasından sonra məhkəmələrdə banka qarşı iddialara baxılmasının “dayandırılması” ifadəsinə aydınlıq gətirilməsi;

– müflis elan edilmiş bankların işçilərinin əmək haqqı tələblərinin əmək qanunvericiliyi, yaxud bank qanunvericiliyinə uyğun ödənilməli olması.

İlk növbədə qeyd etmək lazımdır ki, hüquqi şəxsin ləğvi və ya müflis olması nəticəsində ləğvi proseduru Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsi (bundan sonra – Mülki Məcəllə), “Banklar haqqında” Qanun, Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankının İdarə Heyətinin 2006-cı il 28 iyun tarixli Qərarı ilə təsdiq edilmiş “Bankların və xarici bankların yerli filiallarının məcburi ləğvinə dair Təlimat” (bundan sonra – Təlimat) və digər normativ hüquqi aktlarla tənzimlənir.

Mülki Məcəllənin 59-cu maddəsinə uyğun olaraq, hüquqi şəxsin ləğv edilməsi aşağıdakı hallarda baş verə bilər:

– təsisçilərinin (iştirakçılarının) və hüquqi şəxsin nizamnamə ilə vəkil edilmiş orqanının qərarı ilə könüllü qaydada;

– məhkəmənin qərarı ilə;

– müflis olma nəticəsində.

“Banklar haqqında” Qanunda da bankların könüllü (maddə 58), məcburi (maddə 59) və iflas proseduru çərçivəsində ləğv edilməsi nəzərdə tutulmuşdur.

Müflis elan olunan bankın vəziyyəti lisenziyası ləğv edilmiş bankdan daha mürəkkəb olduğundan, bank öz öhdəliklərini tam yerinə yetirməyə qadir olmadığından onun ləğvinin xüsusi prosedur qaydası, kreditorların tələblərinin qəbulu və təsdiqinin fərqli şərtləri, tələblərin ödəniş növbəliliyi “Banklar haqqında” Qanunda müəyyən edilmişdir.

Mülki Məcəllənin 63-cü maddəsinin tələblərinə görə, hüquqi şəxs kreditorların tələblərini ödəməyə qadir deyildirsə, o, məhkəmənin qərarı ilə müflis sayıla bilər.

“Banklar haqqında” Qanunun 60-cı maddəsinə əsasən, “Müflisləşmə və iflas haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu və həmin Qanunu tamamilə və ya qismən dəyişdirən və əvəz edən hər hansı digər qanunlar banklara tətbiq olunmur. Banklar yalnız bu Qanunla müəyyən edilmiş qaydada, məhkəmənin qərarı ilə müflis elan edilə bilər. Bankın müflis elan edilməsinin məhkəmədən kənar proseduruna yol verilmir.

Həmin Qanunun 68-ci maddəsinə görə, bank iflas proseduruna başlanılmasına dair ərizənin təmin olunması haqqında məhkəmənin qərarına müvafiq surətdə müflis elan edilir və banka ləğvedici (ləğvedicilər) təyin edilir. Bankın müflis elan olunması haqqında məhkəmə qərarı dərhal icraya yönəldilir və həmin andan bankın iflas proseduruna başlanılır.

Xüsusilə vurğulanmalıdır ki, qanunverici bank barəsində iflas proseduruna başlanılması və müflis elan olunaraq ləğv edilməsinin xüsusi qaydalarını nəzərdə tutur. Belə qaydalar “Banklar haqqında” Qanunun 72-ci maddəsində nəzərdə tutulmuşdur.

Bu qaydalara əsasən bankın müflis elan olunmasına dair qərar qüvvəyə mindiyi andan:

- banka qarşı məhkəmə icraatı prosesində olan bütün iddialar dayandırılır;
- bank barəsində digər məhkəmə icraatına başlanılmır və banka qarşı bütün tələblər yalnız bu Qanunda nəzərdə tutulan iflas proseduru çərçivəsində irəli sürülür və s.

Maddədən göründüyü kimi, banka qarşı məhkəmə icraatı prosesində olan bütün iddiaların dayandırılması, banka qarşı bütün tələblərin iflas proseduru çərçivəsində irəli sürülməsi tələbi yalnız bankın müflis elan olduğu halda müəyyən edilmişdir.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu hesab edir ki, müraciətdə qaldırılan məsələlərin düzgün həll edilməsi məqsədilə “Banklar haqqında” Qanunun 72.1.2-ci maddəsində nəzərdə tutulan “dayandırma” ifadəsinin Mülki-Prosessual Məcəllənin 254-cü maddəsində nəzərdə tutulan “icraatın dayandırılması” ifadəsi ilə eynilik təşkil edib-etməməsinə aydınlıq gətirilməlidir.

Məhkəmənin icraatında olan mülki işlər üzrə icraatın dayandırılmasını şərtləndirən hallar Mülki-Prosessual Məcəllənin 254-cü maddəsində konkret müəyyənləşdirilmişdir. Bu maddənin məzmunundan göründüyü kimi, prosessual qanunvericiliklə müəyyən olunan halların sırasında bankların müflis elan edilməsinə dair məhkəmə qərarının mövcudluğu nəzərdə tutulmamışdır.

Nəzərə almaq lazımdır ki, Mülki-Prosessual Məcəllənin 254-cü maddəsində nəzərdə tutulmuş “icraatın dayandırılması” ifadəsi prosessual mənə kəsb edərək, iş üzrə icraatın prosessual cəhətdən dayandırılmasını, yəni işin məhkəmə icraatından çıxarılmadan, icraatın müəyyən müddətə müvəqqəti dayandırılaraq, bu cür dayandır-

maya əsas olmuş halların aradan qalxmasını gözləməyin prosessual qaydasını ehtiva edir.

Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun “Azərbaycan Respublikası Mülki-Prosessual Məcəlləsinin 254.1.4-cü maddəsinin şərh edilməsinə dair” 25 mart 2004-cü il tarixli Qərarında qeyd olunduğu kimi, “məhkəmə prosesi zamanı elə hallar meydana çıxır ki, onlar mübahisənin operativ və obyektiv həll olunmasına mane olur. İcraatın dayandırılması qanunda göstərilən əsaslarla və məhkəmə icraatının davam etməsinə mane olan halların meydana çıxması ilə mümkündür. Belə vəziyyətdə mübahisənin həll olunması üçün müvəqqəti mane olan hallara başqa bir icraatda aydınlıq gətirilənə qədər həmin iş üzrə icraat dayandırılır.

Qanunverici Mülki-Prosessual Məcəllədə məhkəmənin üzərinə iş üzrə icraatı dayandırmaq vəzifəsi qoyan (Məcəllənin 254-cü maddəsi) və məhkəməyə belə hüququ verən (Məcəllənin 255-ci maddəsi) konkret hallar müəyyən edərək, icraatın dayandırılması hallarını məcburi və qeyri-məcburi növlərə ayırır. İcraatın dayandırılmasının məcburi hallarından biri Mülki-Prosessual Məcəllənin 254.1.4-cü maddəsində nəzərdə tutulan Konstitusiya Məhkəməsinin icraatı qaydasında, mülki, cinayət və ya inzibati qaydada baxılan başqa bir iş həll edilməyincə işin baxılmasının mümkün olmasıdır. Mülki Prosesual Məcəllənin 254.1.4-cü maddəsində nəzərdə tutulmuş hallarda iş üzrə icraatın dayandırılması üçün işlərin istənilən qarşılıqlı bağlılığı deyil, yalnız elə bir asılılığı nəzərdə tutulur ki, mübahisəli hüquq münasibətinin hüdudlarından kənara çıxan məsələ nizamlananadək həmin işə baxılması ümumiyyətlə mümkün olsun.

İş üzrə icraatın dayandırılması – məhkəmə və ya inzibati orqan tərəfindən işə baxılmasının qeyri-mümkünlüyünün müəyyən edildiyi halda işin icraatının dayandırılması üçün başqa iş üzrə preyudisial əhəmiyyət kəsb edən faktların müəyyən edilməsidir.”

Mülki-Prosessual Məcəllənin 254.1-ci maddəsinin mənasından və Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun həmin normanın şərhinə dair hüquqi mövqeyindən belə nəticəyə gəlmək olar ki, iş üzrə icraatın dayandırılması üçün aşağıdakı şərtlər olmalıdır:

- işin məhkəmənin icraatında baxılması ilə iş üzrə obyektiv və operativ qərar qəbul olunmasına mane olan halların mövcudluğu;
- bu cür halların müvəqqəti xarakterli olması və aradan qalxmasının prosessual imkanının məhkəməyə bəlli olması.

İş üzrə icraatın dayandırılması tərəflərin məhkəmə müdafiəsi hüququnun qorunmasına, ədalət mühakiməsinin obyektivliyi və hüquqi müəyyənlik prinsipinə xələl gətirməməlidir.

Mülki-Prosessual Məcəllənin 254.2-ci maddəsinə əsasən, məhkəmə qanunla nəzərdə tutulan digər hallarda da iş üzrə icraatı dayandırır. Qanunun bu müddətində “digər hallar”ın konkret dairəsinin müəyyənləşdirilməməsinə baxmayaraq, hər bir halda işin dayandırılması üçün Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun adıçəkilən Qərarında qeyd edildiyi kimi, “mübahisəli hüquq münasibətinin həddlərindən kənara çıxan məsələ nizamlananadək həmin işə baxılması ümumiyyətlə mümkün olmadığı hallar” nəzərə alınmalıdır.

Müraciətdən və Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun iclasında iştirak edən şəxslərin çıxışlarından müəyyən olunur ki, təcrübədə müflis elan olunmuş banklarla bağlı məhkəmə işləri müxtəlif xarakterli olmaqla, iddianın predmeti, hüquqi əsasları, mülki dövrüyyədə yaranmış müxtəlif münasibətlərdən irəli gəlməsi və mübahisənin hüquqi təbiətinə görə fərqlənirlər.

Bunu nəzərə alaraq Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu hesab edir ki, göstərilən fərqləndirici əlamətlərinə görə müflis elan olunmuş banka qarşı (və ya bankın iddiaçı olduğu) iddiaları 2 əsas qrupa bölmək olar:

- 1) müflis elan olunmuş bankın bilavasitə bank fəaliyyəti ilə bağlı olan iddialar;
- 2) müflis elan olunmuş bankın hüquqi şəxs kimi hüquq qabiliyyətindən irəli gələn fəaliyyəti ilə bağlı iddialar.

“Banklar haqqında” Qanunun X fəslində iflas prosesinə məruz qalan banka qarşı iflas proseduru çərçivəsində irəli sürülən tələblərin dairəsi müəyyən edilmişdir.

Həmin Qanunun “Tələblərin qeydə alınması” adlanan 76-cı maddəsindən görünür ki, bu Qanunun 77.1 və 77.2-ci maddələrində nəzərdə tutulan hallar istisna olmaqla, müflis banka qarşı tələblər bankın müflis elan olunmasına dair məhkəmə qərarının kütləvi informasiya vasitələrində ilk dəfə dərc edildiyi gündən 60 təqvim günü ərzində ləğvedici tərəfindən yazılı şəkildə qeydə alınmalıdır. Tələblərin qeydə alınması üçün kreditorlar öz tələblərinin hüquqi əsasını sübut edən sənədləri və Qanunun 76.2.1-76.2.3-cü maddələrində göstərilən məlumatları ləğvediciyə təqdim etməlidirlər.

“Banklar haqqında” Qanunun 77.1-ci maddəsinə əsasən, bankın mühasibat uçotu və hesabatı sənədlərində əks etdirilmiş depozitlər-

lə bağlı tələblər istisna olmaqla, yalnız bu Qanunun 76-cı maddəsinə uyğun qəbul edilmiş tələblər qeydə alınır. Depozitlərlə bağlı tələblər isə mühasibat uçotu sənədlərində əks etdirilmiş məbləğlərdə qəbul edilir.

Qanunun 77.5 və 77.6-cı maddələrinə görə, qeydə alınmış tələblərin təhlilindən sonra ləğvedici qəbul etdiyi tələbləri qəbul edilmiş tələblər siyahısına, etiraz etdiyi tələbləri isə etirazın səbəblərini göstərməklə, etiraz edilmiş tələblər siyahısına daxil edir. Qismən etiraz edilərək qeydə alınmış tələblər müvafiq olaraq, qəbul edilmiş və etiraz edilmiş hissədə hər iki siyahıya daxil edilir. Hər iki siyahıda tələbi olanın adı və ünvanı, tələblərin məbləği və irəli sürülən tələblərin təminatı üçün sübutların mövcudluğu göstərilir. Siyahılara daxil edilən tələblər kateqoriyalar üzrə birləşdirilir və ödəniş növbəliyi qaydasında yerləşdirilir. Hər iki siyahı tələblərin qeydiyatı müddətinin qurtardığı gündən 30 təqvim günü ərzində tərtib edilir və məhkəmənin təsdiqinə verilir. Bundan sonra ləğvedici hər rüb təzələnen siyahıları məhkəmənin təsdiqinə verir. Həmin siyahıları təsdiq edənədək məhkəmə ləğvedici ilə razılaşdırmaqla tələbləri bir siyahıdan digərinə keçirə bilər. Məhkəmə etiraz edilmiş tələblərin təsdiqlənməsi üçün hansı sübutların zəruri olduğunu müəyyənləşdirə bilər.

Məhkəmə etiraz edilmiş tələblər siyahısının təqdim olunduğu tarixdən etibarən 60 təqvim günündən gec olmayaraq aydınlaşdırmaq məqsədilə dinləmələrin keçirilməsi tarixini müəyyən edir (“Banklar haqqında” Qanunun 77.7-ci maddəsi).

Xüsusilə qeyd edilməlidir ki, kreditor tələbləri ilə bağlı iflas proseduru çərçivəsində ləğvedicinin həyata keçirdiyi növbəti ləğvetmə tədbirləri və öhdəlikləri həmin Qanunun 87-ci maddəsində nəzərdə tutulmuşdur. Bu maddəyə görə, təsdiq edilmiş tələblər ödəniş növbəliyinə müvafiq surətdə təsnifləşdirilərək kateqoriyalar üzrə birləşdirilir və bölgü cədvəlinə daxil edilir. Hər kateqoriya üzrə tələblər əvvəlki növbənin tələbləri tam ödənildikdən sonra ödənilir. Növbə daxilində tələblərin ödənilməsinə vəsait çatışmadıqda, ödənişlər tələblərə proporsional faizlə bölüşdürülür. Tələbləri təsdiq edilmiş və bölgü cədvəlinə daxil edilmiş bank kreditorlarına ödənişlərin aparılması qrafiki ləğvedici tərəfindən məhkəməyə təsdiq olunmaq üçün təqdim edilir. Məhkəmə tərəfindən təsdiq edilmiş ödənişlərin aparılması qrafiki qətidir və ondan şikayət verilə bilməz. Ödənişlərin aparılması qrafiki məhkəmə tərəfindən təsdiq

edildikdən sonra ləğvedici dərhal həmin qrafikdə nəzərdə tutulan ödənişləri icra edir. Ödənişlərin aparılması qrafikinə daxil edilmiş məbləğləri kreditora ödəmək üçün onlarla əlaqə yaratmaq mümkün olmadığı halda ödənilməmiş məbləğlər Mərkəzi Bankda xüsusi hesabda depozitə qoyulur. Ləğvedici kütləvi informasiya vasitələrində bildiriş dərc etdirərək, göstərilən kreditora vəsaiti almaq üçün müraciət etməyi təklif edir. Bu qaydada depozitə qoyulmuş vəsait göstərilən kreditolar və ya onların hüquq varisləri tərəfindən həmin tələblər üzrə iddia müddəti bitənədək alınabilir. İddia müddəti bitdikdən sonra ödənilməmiş məbləğlər dövlət büdcəsinə köçürülür.

Qeyd etmək lazımdır ki, qanunverici, ləğv edilən bankın vəsaitləri onun kreditolarının tələblərinin ödənilməsi üçün yetərli olmadığı təqdirdə mövcud vəsaitlərin bankın kreditoları arasında bölüşdürülməsinin ədalətli tarazlığına nail olunmasını təmin etmək məqsədilə növbə daxilində ödənişlərin tələblərə proporsional faizlə bölüşdürülməsinin qaydasını nəzərdə tutmuşdur.

Göstərilənlərdən müəyyən olunur ki, müflis elan olunmuş bankın ləğvetmə prosedurunda bankın kreditolarının banka qarşı tələblər irəli sürməsi və bu tələblərin icrası mülki və mülki prosesual qanunvericilikdə nəzərdə tutulan ümumi əsaslar və qaydalar üzrə deyil, məhz “Banklar haqqında” Qanunun yuxarıda qeyd edilən maddələrinin xüsusi tələbləri çərçivəsində həyata keçirilir. İflas proseduruna məhkəmə nəzarəti məhz bu prosedur çərçivəsində müəyyən edilmişdir.

Belə fərqləndirmə mübahisələrin mülki məhkəmə icraatı qaydasında və yaxud iflas proseduruna məhkəmə nəzarəti qaydasında baxılmalı olmasını şərtləndirir.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu yuxarıda göstərilənləri nəzərə alaraq hesab edir ki, “Banklar haqqında” Qanunun 76-82 və 87-ci maddələrinin müddəalarında bankın kreditolarının tələblərinin qeydə alınması, tələblərə etiraz edilməsi, qeydə alınmış və etiraz edilmiş tələblərin məhkəmə tərəfindən təsdiq edilməsi, qeydə alınmış tələblərin ödənilməsinin xüsusi proseduru və s. müəyyən edildiyindən, bu cür kreditör tələbləri ilə bağlı məhkəmələrdə olan işlər üzrə icraata Mülki-Prosesual Məcəllənin 261.0.1-ci maddəsinə uyğun olaraq xitam verilməli, tərəflərə pozulmuş hüquqlarının müdafiə edilməsi üçün iflas proseduruna nəzarət edən məhkəməyə müraciət edilməsi izah olunmalıdır. Bankın müflis elan olunmasına

dair məhkəmənin qərarı qüvvəyə mindiyi andan daxil olan ərizələrin Mülki-Prosessual Məcəllənin 153.2.1-ci maddəsinə əsasən icraata qəbul edilməsindən imtina olunmalıdır.

Müraciətdə qeyd edildiyi kimi, təcrübədə ləğvəmədə olan banklara qarşı qiymətləndirilən iddialar ilə yanaşı, digər tələblər də (məsələn ipoteka (girov) müqaviləsinin tam və ya qismən etibarsız hesab edilməsi, ləğv edilməsi və s.) irəli sürülür. Bu tələblərin “Banklar haqqında” Qanunla tənzimlənən və irəli sürülməsinin xüsusi qaydası müəyyən olunan tələblərə aid olub-olmamasına dair məsələyə gəldikdə, Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu aşağıdakıların qeyd edilməsini vacib hesab edir.

Qanunvericiliyin tələblərinə görə, Azərbaycan Respublikasının ərazisində yalnız hüquqi şəxslər (və ya xarici hüquqi şəxsin filialları) bank fəaliyyəti ilə məşğul olmaq səlahiyyətinə malikdirlər.

Mülki Məcəllənin 43.1-ci maddəsinə əsasən, hüquqi şəxs qanunla müəyyənləşdirilən qaydada dövlət qeydiyyatından keçmiş, xüsusi yaradılmış elə bir qurumdur ki, mülkiyyətində ayrıca əmlakı vardır, öz öhdəlikləri üçün bu əmlakla cavabdehdir, öz adından əmlak və şəxsi qeyri-əmlak hüquqları əldə etmək və həyata keçirmək, vəzifələr daşımaq, məhkəmədə iddiaçı və ya cavabdeh olmaq hüququna malikdir. Hüquqi şəxsin müstəqil balansına olmalıdır.

Mülki Məcəllənin 44.1-ci maddəsinə müvafiq olaraq, hüquqi şəxs dövlət qeydiyyatına alındığı andan mülki hüquqlara malikdir.

Həmin Məcəllənin 59.4-cü maddəsinə görə, hüquqi şəxsin ləğv edilməsi əsaslarından biri də onun müflis olmasıdır. Bu müddəanın mənasından görüldüyü kimi, hüquqi şəxsin müflis elan edilməsi hələ onun müflis olması və ya ləğv edilməsi demək deyil, hüquqi şəxs iflas prosedurunun başa çatması ilə müflis hesab edilir və bu cür prosedurun hüquqi nəticəsi olaraq bank ləğv edilir.

Mülki Məcəllənin 60.2 və 61.7-ci maddələrinə uyğun olaraq, hüquqi şəxsin mövcudluğuna son qoyulma anına qədər hüquqi şəxs hüquq qabiliyyətini saxlayır, hüquqi şəxsin, konkret halda bankın müflis elan edilməsi bank fəaliyyəti ilə məşğul olan qurumun hüquq qabiliyyətini dayandırmır, yəni müflis elan olunmuş bank qurumu iflas proseduru çərçivəsində hüquqi şəxs kimi fəaliyyətini davam etdirir.

“Banklar haqqında” Qanunun 62-ci maddəsinin tələblərinə əsasən, bank barəsində iflas proseduruna başlanılması üçün bu Qanunun 61-ci maddəsində nəzərdə tutulan əsaslar mövcud olduqda nə-

zarət orqanı tərəfindən bankın lisenziyası ləğv edildikdən sonra bank barəsində iflas proseduruna başlanılmasına dair ərizə məhkəməyə təqdim edilir.

“Banklar haqqında” Qanunun 71-ci maddəsində ləğvedicinin statusu, hüquq və vəzifələri, iflas prosedurunda ləğvedicinin fəaliyyətinin hüquqi əsasları müəyyənləşdirilmişdir.

Qanunun yuxarıda sadalanan müddəalarında bankın iflas prosedurunda göstərilməli olan fəaliyyət, ləğvedicinin üzərinə düşən vəzifələr və malik olduğu hüquqlar, iflas prosedurunda (ləğv prosesində) məhkəmə nəzarətinin hədləri və prosessual əsasları nəzərdə tutulmuşdur.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu yuxarıda göstərilən hüquq normalarının mənası baxımından hesab edir ki, bankın adından ləğvedici və ya onun vəkil etdiyi şəxsin hərəkətlərinin hüquqi qüvvəyə malik olması bankın öhdəlikləri və ya tələblərinin ləğvediciyə keçməsi anlamını ifadə etmir. Bu halda ləğvedici müflis elan olunan bankın adından hüquqi şəxsi təmsil etmək səlahiyyətinə malik olur və qanunvericilikdə hüquqi şəxsin səlahiyyətli orqanının malik olduğu hüquqları həyata keçirməklə bərabər, müvafiq vəzifələri daşıyır.

Bu baxımdan bankın müflis elan olunmasına dair qərarın qəbul olunması banka qarşı mövcud iddialar üzrə icraatın Mülki-Prosessual Məcəllənin 254-cü maddəsinə müvafiq olaraq dayandırılmasını deyil, hüquqi şəxsi məhkəmədə təmsil etməli olan səlahiyyətli orqanın (şəxsin) məhkəmə icraatında iştirakını prosessual cəhətdən təmin etmək məqsədini daşıyır.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu göstərilənləri nəzərə alaraq hesab edir ki, iflas prosesində olan bankın hüquqi şəxs olaraq hüquq qabiliyyətindən irəli gələn (banka qarşı və ya bankın irəli sürdüyü) iddialar üzrə məhkəmə icraatının dayandırılması və ya xitam edilməsi Mülki-Prosessual Məcəllənin 254-cü maddəsinin tələbləri ilə uzlaşmadığından, həmin iddialar üzrə işlərə mülki məhkəmə icraatı qaydasında baxılmalıdır. Bu kateqoriyadan olan işlərə bank fəaliyyətini həyata keçirdiyi və ya müflis elan olunduqdan sonra, iflas prosesində olan zaman banka qarşı kreditor tələbləri, həmçinin bankın kreditor kimi çıxış etdiyi tələblər üzrə işlər daxil deyil.

Müflis elan olunmuş bankın işçilərinin əmək haqlarının əmək qanunvericiliyinə uyğun olaraq birinci növbədə, yaxud bank qanunvericiliyində müəyyən edilmiş növbəlilik qaydasında ödənilməli ol-

ması ilə bağlı suala cavab olaraq Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu qeyd edir ki, əmək haqqı tələbi apellyasiya instansiyası məhkəməsinin icraatında olan iş üzrə lisenziyası ləğv olunmuş banka qarşı yönəlmişdir.

Əmək Məcəlləsinin 178.2-ci maddəsinə görə, müəssisənin ləğv edildiyi hallarda birinci növbədə işçilərin əmək haqqı, sosial müdafiə xarakterli bütün ödəmələri, o cümlədən istifadə etmədiyi məzuniyyətə görə pul əvəzi, bu Məcəllənin 77 və 239-cu maddələri ilə müəyyən edilmiş ödəmələri, habelə müəssisənin fəaliyyəti dayandırıldığı günə işçiyə verilməli olan digər ödəncilər işəgötürən tərəfindən ödənilməlidir. Müəssisənin müflisləşməsi nəticəsində iflas uğradığı hallarda isə işçilərə həmin ödəncilər qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş qaydada ödənilməlidir.

Qeyd edilməlidir ki, hüquqi şəxs ləğv edilərkən kreditorların tələblərinin ödənilməsini, yəni ödəniş növbəliliyini müəyyən edən Mülki Məcəllənin 62-ci maddəsi “Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsində dəyişikliklər edilməsi haqqında” 2013-cü il 22 noyabr tarixli Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə ləğv edilmişdir. “Banklar haqqında” Qanunun 82-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş ödəniş növbəliliyi isə müflis elan olunmuş bankın aktivlərinin bölüşdürülməsinə aiddir. Lisenziyanın ləğvi ilə əlaqədar ləğv edilmiş banklara qarşı tələblərin ödəniş növbəliliyi yalnız Təlimatın 13-cü bəndində nəzərdə tutulmuşdur. Əmək Məcəlləsindən fərqli olaraq, həmin bənddə işçilərin əmək haqqı ilə bağlı tələblərinin üçüncü növbədə ödənilməsi müəyyən edilmişdir. “Normativ hüquqi aktlar haqqında” Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Qanununun (bundan sonra – “Normativ hüquqi aktlar haqqında” Konstitusiya Qanunu) 4-cü maddəsinə müvafiq olaraq, maliyyə bazarları tənzimləyicisinin (Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankının) qərarları normativ xarakterli aktlar hesab edilir. Həmin Qanunun 4.4-cü maddəsinə görə, normativ xarakterli aktlar Azərbaycan Respublikasının normativ hüquqi aktları ilə ziddiyyət təşkil edə bilməz. Bu mövqedən çıxış edərək belə nəticəyə gəlmək olar ki, lisenziyanın ləğvi ilə əlaqədar banklar ləğv edilərkən ödəniş növbəliliyi “Banklar haqqında” Qanunda nəzərdə tutulmadığından, eləcə də Əmək Məcəlləsi Təlimatdan üstün hüquqi qüvvəyə malik olduğundan belə bankların işçilərinin əmək haqqı ilə bağlı tələbləri ödənilərkən Əmək Məcəlləsinin 178.2-ci maddəsi rəhbər tutulmalıdır.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu bir daha vurğulayır ki, bu hal yalnız lisenziyanın ləğvi ilə əlaqədar ləğv edilən banka qarşı irəli sürülən əmək haqqı tələblərinə aiddir.

Bank sektoru spesifik sahə olduğundan belə müəssisələrin təşkili və ləğvi qaydası digər müəssisələrdən fərqlənir. Bankın fəaliyyəti sırf maliyyə vəsaitinin dövriyyəsi ilə bağlıdır və banklar ləğv olunarkən kreditorların tələblərinin ödənilməsi üçün girov qoyulmuş əmlakın geri qaytarılması və ya zərurət olarsa həmin əmlakın tez bir zamanda satılaraq belə tələblərin birinci növbədə ödənilməsi zəruridir. Həmçinin qeyd etmək lazımdır ki, girovla təmin edilmiş öhdəliklər üzrə kreditorların tələblərinin ödənilməsi əsasən qoyulmuş girov hesabına təmin edildiyindən digər kreditorların tələblərinin ödənilməsi üçün maneəçilik yaratmır.

Bir çox xarici ölkələrin (Rusiya, Qırğızıstan, ABŞ) qanunvericiliyində girovla təmin edilmiş tələblərin ödənilməsi növbədən kənar qaydada həyata keçirilir və yalnız pul tələbləri, sənədlərdə əks olunmuş tələblər reyestrə daxil edilir.

Beynəlxalq Əmək Təşkilatının “Əmək haqqının müdafiəsi haqqında” 95 saylı Konvensiyasının 11-ci maddəsinə görə, müəssisənin iflası və ya məhkəmə qaydasında ləğvi halında işçilər milli qanunvericiliklə müəyyən olunmuş qaydada müəssisənin iflası və ya ləğv olunmasından əvvəlki dövr üçün vəzifə səlahiyyətlərinin yerinə yetirilməsinə görə əmək haqqına və ya milli qanunvericiliklə müəyyən olunmuş məbləğdən artıq olmayan məbləğdə əmək haqqına münasibətdə üstün kreditorların vəziyyətində olur. Bu üstün krediti təşkil edən əmək haqqı tələbi adi kreditorların tələbləri təmin edilənədək ödənilməlidir. Digər üstün kreditlərə münasibətdə əmək haqqını təşkil edən üstün kreditin ödənilməsinin növbəliliyi milli qanunvericiliklə müəyyən edilir.

Hüquq ədəbiyyatında təminatlı kreditorların (girovsaxlayan kreditorların) tələbləri, ləğvedicinin əmək haqqı və müəssisənin ləğv edilməsinə çəkilən xərclər, işçilərin əmək haqqı tələbləri, həyat və ya sağlamlığa vurulan zərərin ödənilməsi ilə bağlı tələblər üstün (güzəştli) tələblərə aid edilir. Girovla təmin edilmiş kreditorlar ən yüksək təminatlı kreditorlar hesab olunurlar.

Göründüyü kimi, Azərbaycan Respublikasının da qoşulduğu “Əmək haqqının müdafiəsi haqqında” 95 saylı Konvensiya üstün kreditorların tələblərinin ödənilməsi növbəliliyinin müəyyən edilməsini milli qanunvericiliyin öhdəsinə vermişdir.

Əmək Məcəlləsinin 178.2-ci maddəsində müəssisənin müflisləşməsi nəticəsində iflasa uğradığı hallarda işçilərə həmin ödənclərin qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş qaydada ödənilməsi müəyyən edilmişdir. Müflis elan olunmuş bank lisenziyasının ləğvi ilə əlaqədar ləğv edilmiş bankla müqayisədə öz öhdəliklərini tam yerinə yetirmək, bütün kreditorların tələblərini ödəmək iqtidarında olmur. Bu zaman əmək haqqı tələb edən işçilər də kreditorlardan birinə çevrilir. Ona görə “Banklar haqqında” Qanunun 82-ci maddəsində müflis elan olunmuş banka qarşı tələblərin xüsusi ödəniş növbəliliyi nəzərdə tutulmuşdur.

“Normativ hüquqi aktlar haqqında” Konstitusiya Qanununun 10.3-cü maddəsinə görə, ziddiyyət təşkil edən normativ hüquqi aktlar bərabər hüquqi qüvvəyə malikdirsə, konkret münasibətlərə sahə normativ hüquqi aktı tətbiq edilir, bu şərtlə ki, həmin münasibətlər eyni hüquqi tənzimləmə sahəsinə aiddir.

Göstərilənlərdən belə nəticəyə gəlmək olar ki, “Banklar haqqında” Qanunun 82-ci maddəsində lisenziyanın ləğvi ilə əlaqədar ləğv edilmiş banklardan fərqli olaraq, müflis elan edilmiş bankın işçilərinin əmək haqlarının 4-cü növbədə ödənilməsinin nəzərdə tutulması Əmək Məcəlləsinin 178.2-ci maddəsi ilə ziddiyyət təşkil etmir və “Normativ hüquqi aktlar haqqında” Konstitusiya Qanununun 10.3-cü maddəsinə uyğundur.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu onu da qeyd etməyi vacib hesab edir ki, “Banklar haqqında” Qanunun 82-ci maddəsində müəyyən edilmiş növbəlilikdə birinciliyin Əmanətlərin Sığortalanması Fondunun (bundan sonra – Fond) reqres tələblərinin ödənilməsinə verilməsi məhz sosial ədalət prinsipinə əsaslanır. Belə ki, həmin Fond “Əmanətlərin sığortalanması haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununa əsasən yaradılmışdır və əmanət qəbul edən bütün banklar onun məcburi iştirakçılarıdır. Həmin Qanunun 1-ci maddəsinə əsasən, əmanətlərin sığortalanması sisteminin yaradılmasının məqsədi banklar ödəmə qabiliyyətini itirdikdə, fiziki şəxslərin əmanətə qəbul olunmuş pul vəsaitinin itirilməsi riskinin qarşısını almaq, maliyyə və bank sisteminin sabitliyini və inkişafını təmin etməkdir.

Həmin Qanunun 3 və 4-cü maddələrinə görə, Fond qeyri-kommersiya fəaliyyəti göstərir, onun əldə etdiyi mənfəət sığorta ehtiyatlarının artırılmasına yönəldilir və əsas funksiyası banklarda sı-

ğorta hadisəsi baş verdikdə, əmanətçilərə kompensasiyaların ödənilməsidir.

Fondun sığorta ehtiyatları bankların üzvlük və təqvim haqları hesabına formalaşır, yəni əsasən özünümaliyyələşdirmə mexanizmlərinə əsaslanır. Bu baxımdan müflis bankların əmanətçilərinə kompensasiyaların ödənilməsi nəticəsində Fondun sığorta ehtiyatları azalır və bütövlükdə bank sisteminin əmanətçilərinin təminatı azalmaq təhlükəsi ilə üzləşir.

Məhz bu səbəbdən Fondun müflis banka qarşı reqres tələb hüquqları öhdəliklərinin ödənilməsi növbəliliyində ilk yeri tutur və bütövlükdə bank əmanətçilərinin mülkiyyət hüquqlarının toxunulmazlığına xidmət edir.

Belə ki, Konstitusiyanın 13-cü maddəsində mülkiyyətin toxunulmazlığı və dövlət tərəfindən müdafiə olunması prinsipi dövlətin əsaslarından biri kimi çıxış edir. Bu baxımdan Fondun fəaliyyəti məhz bank sisteminə etibar olunan əmanətlər üzrə əmanətçilərin mülkiyyət hüquqlarının qorunmasına və bank risklərinə mümkün qədər az məruz qalmalarına xidmət edir.

Göstərilənlərə əsasən, Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu aşağıdakı nəticələrə gəlir:

– “Banklar haqqında” Qanunun 72.1.2-ci maddəsinin “dayandırma” ifadəsi bankın müflis elan olunmasına dair məhkəmənin qərarı qüvvəyə mindiyi andan banka qarşı kreditor tələblərlə bağlı mülki məhkəmə icraatında olan işlərin Mülki-Prosessual Məcəllənin 254-cü maddəsində nəzərdə tutulmuş qaydada icraatının dayandırılmasını deyil, bu Məcəllənin 261.0.1-ci maddəsinə əsasən icraatına xitam verilməsini nəzərdə tutur. Həmin andan daxil olan ərizələrin qəbul edilməsindən Mülki-Prosessual Məcəllənin 153.2.1-ci maddəsinə əsasən imtina olunmalıdır.

– lisenziyanın ləğvi ilə əlaqədar banklar ləğv edilərkən işçilərin əmək haqqı ilə bağlı tələblər Əmək Məcəlləsinin 178.2-ci maddəsinə uyğun ödənilməlidir;

– müflis elan edilmiş bankın işçilərinin əmək haqlarının “Banklar haqqında” Qanunun 82-ci maddəsində müəyyən edilən növbəlik üzrə ödənilməsinin nəzərdə tutulması Əmək Məcəlləsinin 178.2-ci maddəsi ilə ziddiyyət təşkil etmir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VI hissəsini və “Konstitusiya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 60, 62, 63, 65-67 və 69-cu maddələrini

rəhbər tutaraq, Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu

Q Ə R A R A L D I:

1. “Banklar haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 72.1.2-ci maddəsinin “dayandırma” ifadəsi bankın müflis elan olunmasına dair məhkəmənin qərarı qüvvəyə mindiyi andan banka qarşı kreditor tələblərlə bağlı mülki məhkəmə icraatında olan işlərin Azərbaycan Respublikası Mülki-Prosessual Məcəlləsinin 254-cü maddəsində nəzərdə tutulmuş qaydada icraatının dayandırılmasını deyil, bu Məcəllənin 261.0.1-ci maddəsinə əsasən icraatına xitam verilməsini nəzərdə tutur. Həmin andan daxil olan ərizələrin qəbul edilməsindən Azərbaycan Respublikası Mülki Prosesual Məcəlləsinin 153.2.1-ci maddəsinə əsasən imtina olunmalıdır.

2. Lisenziyanın ləğvi ilə əlaqədar banklar ləğv edilərkən işçilərin əmək haqqı ilə bağlı tələblər Azərbaycan Respublikası Əmək Məcəlləsinin 178.2-ci maddəsinə uyğun ödənilməlidir.

3. Müflis elan edilmiş bankın işçilərinin əmək haqlarının “Banklar haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 82-ci maddəsində müəyyən edilən növbəlilik üzrə ödənilməsinin nəzərdə tutulması Azərbaycan Respublikası Əmək Məcəlləsinin 178.2-ci maddəsi ilə ziddiyyət təşkil etmir.

4. Qərar dərc edildiyi gündən qüvvəyə minir.

5. Qərar “Azərbaycan”, “Respublika”, “Xalq qəzeti”, “Bakinski raboçi” qəzetlərində, “Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Məlumatı”nda dərc edilsin.

6. Qərar qətidir, heç bir orqan və ya şəxs tərəfindən ləğv edilə, dəyişdirilə və ya rəsmi təfsir edilə bilməz.

ИМЕНЕМ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

**П О С Т А Н О В Л Е Н И Е
ПЛЕНУМА КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА
АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ**

О толковании статей 72.1.2 и 72.1.3 Закона Азербайджанской Республики “О банках” в связи со статьями 254.2, 153.2.1 и 261.0.1 Гражданского процессуального кодекса Азербайджанской Республики, а также пункта 2 статьи 178 Трудового кодекса Азербайджанской Республики в связи со статьями 72, 77 и 82 Закона Азербайджанской Республики “О банках”

13 июня 2017 года

город Баку

Пленум Конституционного Суда Азербайджанской Республики в составе Фархада Абдуллаева (председатель), Соны Салмановой, Судабы Гасановой, Ровшана Исмаилова, Джейхуна Гараджаева, Рафаэля Гваладзе (судья-докладчик), Махира Мурадова, Исы Наджафова и Кямрана Шафиева

с участием секретаря суда Эльмеддина Гусейнова, представителей заинтересованных субъектов – судьи Бакинского апелляционного суда Абиддина Гусейнова, заведующего сектором отдела экономического законодательства Аппарата Милли Меджлиса Азербайджанской Республики Васифа Амирасланова,

специалиста – начальника финансово-правового отдела Юридического департамента Центрального банка Азербайджанской Республики Алекпера Исмаилзаде,

в соответствии с частью VI статьи 130 Конституции Азербайджанской Республики в открытом судебном заседании по особому конституционному производству на основании обращения Бакинского апелляционного суда рассмотрел конституционное дело о толковании статей 72.1.2 и 72.1.3 Закона Азер-

байджанской Республики “О банках” в связи со статьями 254.2, 153.2.1 и 261.0.1 Гражданского процессуального кодекса Азербайджанской Республики, а также пункта 2 статьи 178 Трудового кодекса Азербайджанской Республики в связи со статьями 72, 77 и 82 Закона Азербайджанской Республики “О банках”.

Заслушав доклад судьи Р.Гваладзе по делу, выступления представителей заинтересованных субъектов и специалиста, мнение эксперта, изучив и обсудив материалы дела, Пленум Конституционного Суда Азербайджанской Республики

У С Т А Н О В И Л:

Бакинский апелляционный суд, обратившись в Конституционный Суд Азербайджанской Республики (далее – Конституционный Суд), просил дать толкование статей 72.1.2 и 72.1.3 Закона Азербайджанской Республики “О банках” (далее – Закон “О банках”) в связи со статьями 254.2, 153.2.1 и 261.0.1 Гражданского процессуального кодекса Азербайджанской Республики (далее – Гражданский процессуальный кодекс), а также пункта 2 статьи 178 Трудового кодекса Азербайджанской Республики (далее – Трудовой кодекс) в связи со статьями 72, 77 и 82 Закона “О банках”.

В обращении указано, что при рассмотрении споров по исковым заявлениям против банков, находящихся в процессе банкротства (ликвидации), было выявлено наличие неопределенности в законодательных нормах. Так, в соответствии со статьей 254.2 Гражданского процессуального кодекса суд, наряду со случаями, предусмотренными в статье 254.1 данного Кодекса, приостанавливает производство по делу и в других случаях, предусмотренных законом.

На основании статей 72.1.2 и 72.1.3 и 82 Закона “О банках” с момента вступления в силу решения об объявлении банка несостоятельным приостанавливаются в процессе судебного производства все иски к банку, не начинаются другие судебные производства по банку и все требования к банку выдвигаются только в пределах процедуры банкротства, предусмотренной настоящим Законом.

В обращении отмечается, что неясно, в каком значении используется в указанной статье понятие “приостановление”, в значении ли приостановления производства в процессуальном смысле или же исключения судебного рассмотрения по аналогичным делам (недопустимость подобных исков, прекращение производства по делам, уже находящимся в производстве, на основании недопустимости их рассмотрения в суде).

Кроме того, заявитель считает, что в судебной практике требования к банкам, находящимся в процессе ликвидации, отнюдь не всегда состоят лишь из оцениваемых исков. В некоторых спорах истцы выдвигают такие требования, как полная или частичная недействительность договоров, их изменение, признание начисленного долга необоснованным и пр. Отнесение данных требований к регулируемым статьей 77 Закона “О банках” требованиям, для выдвигения которых установлен специальный порядок, спорно. Данная статья регулирует лишь процедуру удовлетворения требований, связанных именно с выплатой денег.

По мнению заявителя, в законодательстве существует неопределенность относительно возможности рассмотрения по существу исков неимущественного характера и смешанных исков, выдвинутых против банков, находящихся на стадии ликвидации. Указанная неопределенность может привести к принятию различных судебных актов по спорам одинакового характера, нарушению принципа правовой определенности, закрепленного статьей 60 Конституции Азербайджанской Республики (далее – Конституция) права физических и юридических лиц на защиту прав и свобод в суде.

В обращении также указано, что трудовым законодательством в случае ликвидации предприятия заработная плата отведена к первоочередным выплатам, однако закреплено, что при несостоятельности юридического лица выплаты должны осуществляться в соответствии с законодательством. По мнению заявителя, удовлетворение таких требований в порядке очередности, установленном трудовым или банковским законодательством, не является однозначным, к тому же удовлетворение требований работников банков, в отношении которых началась процедура банкротства, по заработной плате в четвер-

тую очередь, не сочетаясь с конституционными принципами, существенно осложняет и делает невозможным удовлетворение требований граждан по заработной плате.

Пленум Конституционного суда считает целесообразным рассмотрение поставленных в обращении вопросов в следующей последовательности:

- возможность рассмотрения в судах спорных требований к банкам, находящимся на стадии ликвидации;
- внесение ясности в выражение “приостановление” рассмотрения в судах исков против банка после начала процедуры его ликвидации;
- необходимость удовлетворения требований работников банков, объявленных несостоятельными, по заработной плате в соответствии с трудовым или банковским законодательством.

В первую очередь, следует отметить, что процедура ликвидации юридического лица, в том числе в результате несостоятельности, регулируется Гражданским кодексом Азербайджанской Республики (далее – Гражданский кодекс), Законом “О банках”, “Инструкцией по принудительной ликвидации банков и местных филиалов иностранных банков”, утвержденной решением Правления Центрального банка Азербайджанской Республики от 28 июня 2006 года (далее – Инструкция), и другими нормативно-правовыми актами.

В соответствии со статьей 59 Гражданского кодекса юридическое лицо может быть ликвидировано:

- по решению его учредителей (участников) и органа юридического лица, уполномоченного на то уставом в добровольном порядке;
- по решению суда;
- вследствие банкротства.

В Законе “О банках” также предусмотрена ликвидация банков – добровольная (статья 58), принудительная (статья 59) и в рамках процедуры банкротства.

Положение банка, объявленного несостоятельным, является более сложным в сравнении с банком, лицензия которого ликвидирована, банк не способен полностью выполнить свои обязательства, поэтому в Законе “О банках” установлены специальный процедурный порядок его ликвидации, принятие требо-

ваний кредиторов и различные условия их утверждения, очередность удовлетворения требований.

Согласно требованиям статьи 63 Гражданского кодекса, если юридическое лицо не в состоянии удовлетворить требования кредиторов, оно по решению суда может быть признано банкротом.

На основании статьи 60 Закона “О банках” Закон Азербайджанской Республики “О несостоятельности и банкротстве” и какие-либо другие законы, полностью или частично изменяющие и заменяющие этот закон, к банкам не применяются. Банки могут объявляться несостоятельными только в порядке, определяемом настоящим Законом, по решению суда. Внесудебная процедура объявления банка несостоятельным не допускается.

Согласно статье 68 данного Закона банк объявляется несостоятельным в соответствии с решением суда об удовлетворении заявления о начале процедуры банкротства и в банк назначается ликвидатор (ликвидаторы). Решение суда об объявлении банка несостоятельным немедленно направляется на исполнение и с этого момента начинается процедура банкротства банка.

Следует особо подчеркнуть, что законодатель предусматривает специальные правила начала процедуры банкротства в отношении банка, объявления его несостоятельным и ликвидации. Эти правила предусмотрены в статье 72 Закона “О банках”.

На основании данных правил, с момента вступления в силу решения об объявлении банка несостоятельным:

- приостанавливаются в процессе судебного производства все иски к банку;
- не начинаются другие судебные производства по банку и все требования к банку выдвигаются только в пределах процедуры банкротства, предусмотренной настоящим Законом, и пр.

Как видно из статьи, приостановление в процессе судебного производства всех исков к банку, требование выдвижения всех требований к банку в пределах процедуры банкротства установлены лишь в случае объявления банка несостоятельным.

Пленум Конституционного Суда считает, что в целях правильного решения поставленных в обращении вопросов следует выяснить, тождественно ли выражение “приостановление”, предусмотренное статьей 72.1.2 Закона “О банках”, выраже-

нию “приостановление производства”, предусмотренному статьей 254 Гражданского процессуального кодекса.

В статье 254 Гражданского процессуального кодекса конкретно установлены случаи, обуславливающие приостановление производства по гражданским делам, находящимся в производстве судов. Как видно из содержания данной статьи, в числе случаев, установленных процессуальным законодательством, наличие решения суда об объявлении банков несостоятельными не предусмотрено.

Следует учесть, что выражение “приостановление производства”, предусмотренное статьей 254 Гражданского процессуального кодекса, представляя процессуальное значение, включает процессуальное приостановление производства по делу, то есть, временное приостановление производства на определенный срок без изъятия дела из судебного производства и процессуальный порядок ожидания устранения обстоятельств, явившихся основанием для такого приостановления.

Как отмечается в Постановлении Пленума Конституционного Суда Азербайджанской Республики “О толковании статьи 254.1.4. Гражданского процессуального кодекса Азербайджанской Республики” от 25 марта 2004 года, “во время судебного процесса появляются обстоятельства, которые препятствуют оперативному и объективному разрешению спора. Приостановление дела возможно основаниями, указанными в законе и появившимися обстоятельствами, препятствующими ведению судебного дела. При такой ситуации разбирательство по делу приостанавливается до выяснения в другом судебном деле обстоятельств, препятствующих решению спора.

Законодатель, определяя в Гражданском процессуальном кодексе конкретные положения по приостановлению судом производства по делу (статья 254 Кодекса) и предоставлению суду такого права (статья 255 Кодекса), подразделяет обстоятельства по приостановлению дела на обязательные и необязательные. Одно из обязательных обстоятельств приостановления дела заключается предусмотренной в статье 254.1.4 Гражданского процессуального кодекса невозможности рассмотрения данного дела до разрешения другого дела, рассматриваемого в порядке производства Конституционного Суда в гражданском, уго-

ловном или административном порядке. В положении, предусмотренном статьей 254.1.4 Гражданского процессуального кодекса, приостановлению производства дела способствует не та или иная взаимозависимость дел, а принимается во внимание лишь такая зависимость, при которой вообще невозможно рассмотрение дела до урегулирования вопросов, выходящих за пределы спорных правовых отношений.

Приостановление производства по делу – это установление фактов, имеющих преюдициальное значение для приостановления производства по другому делу в случае определения невозможности рассмотрения дела со стороны суда или административного органа”.

Исходя из сути статьи 254.1 Гражданского процессуального кодекса и правовой позиции Пленума Конституционного суда относительно толкования данной нормы можно прийти к такому выводу, что для приостановления производства по делу необходимы следующие условия:

- наличие обстоятельств, препятствующих принятию объективного и оперативного решения по делу в результате его рассмотрения в судебном производстве;
- временный характер подобных обстоятельств и информированность суда о процессуальной возможности их устранения.

Приостановление производства по делу не должно нарушать права сторон на защиту в суде, принципа объективности правосудия и правоопределенности.

На основании статьи 254.2 Гражданского процессуального кодекса суд приостанавливает производство по делу и в других случаях, предусмотренных законом. Несмотря на то, что в данном положении Закона конкретная сфера “других случаев” не установлена, тем не менее, для приостановления дела, как отмечается в вышеупомянутом Постановлении Пленума Конституционного Суда должны “приниматься во внимание случаи, при которых вообще невозможно рассмотрение дела до урегулирования вопросов, выходящих за пределы спорных правовых отношений”.

Исходя из обращения и выступлений лиц, принимавших участие в заседании Пленума Конституционного суда, выясняется, что на практике судебные дела, связанные с банками,

объявленными несостоятельными, являясь разнохарактерными, различаются по предмету иска, правовым основам, обусловленности разнообразными отношениями, возникшими в гражданском обороте, и правовой природе спора.

Учитывая это, Пленум Конституционного суда считает, что согласно указанным различительным признакам иски против банка, объявленного несостоятельным (либо, когда банк является истцом), можно разделить на 2 основные группы:

1. иски, связанные с непосредственной банковской деятельностью банка, объявленного несостоятельным;
2. иски, связанные с деятельностью, вытекающей из правоспособности банка, объявленного несостоятельным, как юридического лица.

В главе X Закона “О банках” определен круг требований, выдвигаемых в рамках процедуры банкротства к банку, подвергшемуся процессу банкротства.

Как видно из статьи 76 под названием “Регистрация требований” данного Закона, требования к несостоятельному банку, за исключением случаев, предусмотренных в статьях 77.1 и 77.2 настоящего Закона, должны быть зарегистрированы в письменном виде ликвидатором в течение 60 календарных дней со дня первой публикации в средствах массовой информации решения суда об объявлении банка несостоятельным. Для регистрации требований кредиторы представляют ликвидатору документы, доказывающие юридическое основание требований, и сведения, указанные в статьях 76.2.1-76.2.3 Закона.

На основании статьи 77.1 Закона “О банках”, за исключением требований, связанных с депозитами, отраженными в документации бухгалтерского учета и отчетности банка, регистрируются только требования, принятые в соответствии со статьей 76 настоящего Закона. А требования, связанные с депозитами, принимаются в размерах, отраженных в документации бухгалтерского учета.

Согласно статьям 77.5 и 77.6 Закона, после изучения зарегистрированных требований ликвидатор вносит принятые требования в перечень принятых требований, а отклоненные требования – в перечень отклоненных требований с указанием причин отказа. Требования, зарегистрированные с частичным

отказом, соответственно вносятся в оба перечня в части принятых и отклоненных требований. В каждом из двух перечней указываются наименование и адрес требователя, сумма требований и наличие доказательств для удовлетворения выдвинутых требований. Требования, вошедшие в перечни, распределяются по категориям и размещаются в порядке очередности погашения. Каждый перечень составляется в течение 30 календарных дней со дня завершения срока регистрации требований и передается в суд на утверждение. После этого ликвидатор передает ежеквартально обновляемые перечни в суд на утверждение. До утверждения данных перечней суд по согласованию с ликвидатором может переносить требования из одного перечня в другой. Суд может определять, какие доказательства необходимы для утверждения отклоненных требований.

Суд не позднее 60 календарных дней со дня представления перечня отклоненных требований в целях внесения ясности определяет дату проведения слушаний (Закон “О банках”, статья 77.7).

Следует особо отметить, что меры и обязательства по очередной ликвидации, осуществляемые ликвидатором в рамках процедуры банкротства в связи с требованиями кредитора, предусмотрены в статье 87 данного Закона. Согласно этой статье, утвержденные требования распределяются по категориям и включаются в график распределения, классифицируясь в соответствии с очередностью погашения. Требования по каждой категории удовлетворяются после полного удовлетворения требования предыдущей очереди. Если средств на удовлетворение требований в пределах очереди недостаточно, выплаты распределяются в процентах, пропорциональных требованиям. График проведения погашений кредиторам банка, требования которых утверждены и включены в график распределения, представляется ликвидатором суду для утверждения. График проведения погашений, утвержденный судом, окончателен и не может быть обжалован. После утверждения судом графика проведения погашений ликвидатор немедленно исполняет погашения, предусмотренные в этом графике. Неоплаченные суммы для оплаты кредиторам, суммы погашений которых включены в график проведения погашений, в случае невозможности контакта с ними вносятся на депозит на специальный счет Цент-

рального банка. Ликвидатор после опубликования сообщения в средствах массовой информации предлагает указанным кредиторам обращаться за получением средств. Средства, вложенные на депозит в этом порядке, могут быть получены указанными кредиторами или их правопреемниками до истечения срока исковой давности по этим требованиям. После истечения срока исковой давности непоплаченные суммы переводятся в государственный бюджет.

Следует отметить, что законодатель в случае, если средств ликвидируемого банка на удовлетворение требований кредиторов недостаточно, в целях обеспечения достижения справедливого баланса распределения имеющихся средств среди кредиторов банка предусмотрел порядок распределения выплат в пределах очереди в процентах, пропорциональных требованиям.

Из вышеуказанного выясняется, что выдвижение кредиторами банка, объявленного несостоятельным, требований к банку в процедуре его ликвидации и исполнение данных требований осуществляются именно в рамках специальных требований вышеупомянутых статей Закона “О банках”, а не на общих основаниях и по правилам, предусмотренным в гражданском и гражданско-процессуальном законодательстве. Судебный надзор за процедурой банкротства установлен в рамках именно этой процедуры.

Такое различие обуславливает необходимость рассмотрения споров в порядке гражданского судопроизводства или в порядке судебного надзора за процедурой банкротства.

Учитывая вышеуказанное, Пленум Конституционного суда считает, что в связи с установлением в положениях статей 76–82 и 87 Закона “О банках” регистрации требований кредиторов банка, отклонения требований, утверждения судом зарегистрированных и отклоненных требований, специальной процедуры удовлетворения зарегистрированных требований и пр. производство по находящимся в судах делам, связанным с такими кредиторскими требованиями, должно быть прекращено в соответствии со статьей 261.0.1 Гражданского процессуального кодекса, а сторонам разъяснено, что для защиты нарушенных прав следует обратиться в суд, осуществляющий надзор за процедурой банкротства. В принятии в производство на

основании статьи 261.0.1 Гражданского процессуального кодекса заявлений, поступивших с момента вступления в силу решения суда об объявлении банка банкротом, следует отказать.

Как отмечается в обращении, на практике наряду с оцениваемыми исками к ликвидируемым банкам выдвигаются и другие требования (к примеру, признание договора ипотеки (залога) полностью или частично недействительным, его ликвидация и пр.). Что касается вопроса о том, относятся ли данные требования к требованиям, регулируемым Законом “О банках”, либо в связи с выдвиганием которых установлен специальный порядок, Пленум Конституционного суда считает важным отметить следующее.

Согласно требованиям законодательства, банковской деятельностью на территории Азербайджанской Республики уполномочены заниматься лишь юридические лица (или филиалы иностранного юридического лица).

На основании статьи 43.1 Гражданского кодекса, юридическим лицом является специально созданная и прошедшая государственную регистрацию структура, которая имеет в собственности обособленное имущество и отвечает по своим обязательствам этим имуществом, может от своего имени приобретать и осуществлять имущественные и личные неимущественные права, нести обязанности, быть истцом или ответчиком в суде. Юридическое лицо должно иметь самостоятельный баланс.

В соответствии со статьей 44.1 Гражданского кодекса юридическое лицо с момента прохождения государственной регистрации имеет гражданские права.

Согласно статье 59.4 данного Кодекса юридическое лицо ликвидируется также вследствие банкротства. Как видно из смысла данной статьи, объявление юридического лица несостоятельным еще не означает его несостоятельности и ликвидации, юридическое лицо считается несостоятельным по окончании процедуры банкротства, и как правовой результат такой процедуры, банк ликвидируется.

В соответствии со статьями 60.2 и 61.7 Гражданского кодекса в течение процесса ликвидации сохраняется полная правоспособность юридического лица, объявление его, в конкретном

случае банка, несостоятельным не приостанавливает правоспособности структуры, занимающейся банковской деятельностью, то есть банковская структура, объявленная несостоятельной, как юридическое лицо, продолжает свою деятельность в рамках процедуры банкротства.

На основании требований статьи 62 Закона “О банках” заявление о начале процедуры банкротства по банку представляется в суд после аннулирования надзорным органом банковской лицензии при наличии оснований, указанных в статье 61 настоящего Закона.

В статье 71 Закона “О банках” установлены статус, права и обязанности ликвидатора, правовые основы его деятельности в процедуре банкротства.

В вышеперечисленных положениях Закона предусмотрены деятельность, подлежащая осуществлению банком в процедуре банкротства, обязанности, возложенные на ликвидатора и права, которыми он обладает, пределы и процессуальные основы судебного надзора в процедуре банкротства (процессе ликвидации).

С точки зрения сути вышеуказанных правовых норм Пленум Конституционного Суда считает, что хотя действия ликвидатора или уполномоченного им лица от имени банка обладают юридической силой, тем не менее, не подразумевают перехода к ликвидатору обязанностей или требований банка. В этом случае ликвидатор уполномочен представлять юридическое лицо от имени банка, объявленного несостоятельным, и в законодательстве, наряду с осуществлением прав компетентного органа юридического лица, несет соответствующие обязанности.

В этом контексте принятие решения об объявлении банка несостоятельным преследует цель обеспечения в процессуальном отношении участия в судопроизводстве компетентного органа (лица), которому подлежит представлять юридическое лицо в суде, а не приостановления производства по искам против банка в соответствии со статьей 254 Гражданского процессуального кодекса.

Учитывая вышеуказанное, Пленум Конституционного суда считает, что приостановление или прекращение судопроизводства по искам (против банка или выдвинутых банком), исходящим из правоспособности банка, находящегося в процессе

банкротства, как юридического лица, не согласуется с требованиями статьи 254 Гражданского процессуального кодекса, поэтому дела по данным искам должны рассматриваться в порядке гражданского судопроизводства. К делам данной категории не относятся дела по кредиторским требованиям к банку во время осуществления им своей деятельности или после объявления несостоятельным, когда находится в процессе банкротства, а также требованиям, с которыми банк выступает в качестве кредитора.

Отвечая на вопрос о том, должна ли быть выплачена заработная плата работникам банка в первую очередь – в соответствии с трудовым законодательством или в порядке очередности, установленном банковским законодательством, Пленум Конституционного суда отмечает, что требование по заработной плате направлено к банку, лицензия которого ликвидирована, по делу, находящемуся в производстве суда апелляционной инстанции.

Согласно статье 178.2 Трудового кодекса при ликвидации предприятия работодателем в первую очередь должны быть выплачены заработная плата работников, все выплаты, носящие характер социальной защиты, в том числе компенсация за неиспользованный отпуск, выплаты, определенные статьями 77 и 239 настоящего Кодекса, а также другие выплаты, которые должны быть выплачены работнику на день остановки деятельности предприятия. В случаях неплатежеспособности предприятия в результате банкротства эти выплаты должны быть выплачены работнику в порядке, предусмотренном законодательством.

Следует отметить, что статья 62 Гражданского кодекса, устанавливающая удовлетворение требований кредиторов, то есть очередность выплат, при ликвидации юридического лица была отменена Законом Азербайджанской Республики “О внесении изменений в Гражданский кодекс Азербайджанской Республики” от 22 ноября 2013 года. А предусмотренная в статье 82 Закона “О банках” очередность выплат касается распределения активов банка, объявленного несостоятельным. Очередность выплат по требованиям к банкам, ликвидированным в связи с ликвидацией лицензии, предусмотрена лишь в пунк-

те 13 Инструкции. В отличие от Трудового кодекса в данном пункте установлено удовлетворение требований работников, связанных с заработной платой, в третью очередь. В соответствии со статьей 4 Конституционного закона Азербайджанской Республики “О нормативных правовых актах” (далее – Конституционный закон “О нормативных правовых актах”) решения регулятора финансовых рынков (Центрального банка Азербайджанской Республики) считаются актами нормативного характера. Согласно статье 4.4 данного Закона акты нормативного характера не могут противоречить нормативно-правовым актам Азербайджанской Республики. Исходя из этой позиции, можно прийти к такому выводу, что в связи с непредусмотренной в Законе “О банках” очередностью выплат при ликвидации банков ввиду ликвидации лицензии, а также преобладающей юридической силой Трудового кодекса в сравнении с Инструкцией при удовлетворении требований работников таких банков, связанных с заработной платой, следует руководствоваться статьей 178.2 Трудового кодекса.

Пленум Конституционного суда еще раз подчеркивает, что данное обстоятельство относится к требованиям по заработной плате, выдвинутым лишь к банку, ликвидированному в связи с ликвидацией лицензии.

Банковский сектор является специфической сферой, поэтому порядок организации и ликвидации таких учреждений отличается от других. Деятельность банка связана исключительно с оборотом финансовых средств и при ликвидации банков для удовлетворения требований кредиторов необходимы возвращение заложенного имущества либо при неизбежности – скорейшая реализация данного имущества и удовлетворение таких требований в первую очередь. Следует также отметить, что удовлетворение требований кредиторов по обязательствам, обеспеченным залогом, в основном осуществляется за счет заложенного залога, поэтому не создает препятствий для удовлетворения требований других кредиторов.

В законодательстве многих зарубежных стран (Россия, Кыргызстан, США) удовлетворение требований, обеспеченных залогом, осуществляется во внеочередном порядке, а в реестр

вносятся лишь денежные требования, требования, отраженные в документах.

Согласно статье 11 Конвенции номер 95 Международной организации труда “Относительно защиты заработной платы” в случае банкротства предприятия или ликвидации его в судебном порядке трудящиеся, занятые на этом предприятии, будут пользоваться положением привилегированных кредиторов либо в отношении заработной платы, которую они должны получить за услуги, оказанные в предшествовавший банкротству или ликвидации период, который будет определен национальным законодательством, либо в отношении заработной платы, сумма которой не превосходит суммы, предписанной национальным законодательством. Заработная плата, составляющая этот привилегированный кредит, будет выплачена полностью до того, как обычные кредиторы смогут потребовать их долю. Порядок очередности погашения привилегированного кредита, представляющего собой заработную плату, по отношению к другим видам привилегированного кредита должен определяться национальным законодательством.

В юридической литературе к привилегированным (льготным) требованиям отнесены требования обеспеченных кредиторов (кредиторов-залогодержателей), заработная плата ликвидатора и расходы на ликвидацию предприятия, требования работников по заработной плате, требования, связанные с возмещением ущерба, причиненного жизни и здоровью. Кредиторы, обеспеченные залогом имущества, считаются наиболее обеспеченными кредиторами.

Как видно, Конвенция номер 95 “Относительно защиты заработной платы”, к которой присоединилась и Азербайджанская Республика, возложила установление очередности удовлетворения требований привилегированных кредиторов на национальное законодательство.

В статье 178.2 Трудового кодекса установлено, что в случаях неплатежеспособности предприятия в результате банкротства эти выплаты должны быть выплачены работнику в порядке, предусмотренном законодательством. Банк, объявленный несостоятельным, в сравнении с банком, ликвидированным в связи с ликвидацией лицензии, не способен полностью выполнить

своих обязательств, удовлетворить требования всех кредиторов. В этом случае работники, требующие заработную плату, также становятся одним из кредиторов. Поэтому в статье 82 Закона “О банках” предусмотрена специальная очередность выплат по требованиям к банку, объявленному несостоятельным.

Согласно статье 10.3 Конституционного закона “О нормативных правовых актах”, если противоречащие друг другу нормативно-правовые акты обладают одинаковой юридической силой, то к конкретным отношениям применяется отраслевой нормативно-правовой акт, с тем условием, что данные отношения касаются одной и той же сферы правового регулирования.

Из вышеуказанного можно прийти к такому выводу, что предусмотренная в статье 82 Закона “О банках” выплата заработной платы работников банка, объявленного несостоятельным, в отличие от банков, ликвидированных в связи с ликвидацией лицензии, в 4-ю очередь не противоречит статье 178.2 Трудового кодекса и соответствует статье 10.3 Конституционного закона “О нормативных правовых актах”.

Пленум Конституционного Суда также считает важным отметить, что первенство, отданное в очередности, установленной в статье 82 Закона “О банках”, удовлетворению регрессных требований Фонда страхования вкладов (далее – Фонд), основано именно на принципе социальной справедливости. Так, данный Фонд был создан на основании Закона Азербайджанской Республики “О страховании вкладов”, при этом все банки, принимающие вклады, являются его обязательными участниками. На основании статьи 1 данного Закона целью создания системы страхования вкладов является предотвращение риска утраты денежных средств, принятых на хранение у физических лиц, при потере банками своей платежеспособности, обеспечение стабильности и развития финансовой и банковской системы.

Согласно статьям 3 и 4 данного Закона Фонд осуществляет некоммерческую деятельность, полученная им прибыль направляется на увеличение страховых резервов, его основная функция заключается в выплате компенсации вкладчикам при наступлении страхового случая.

Страховые резервы Фонда формируются за счет членских и календарных взносов банков, то есть в основном опираются на механизмы самофинансирования. Поэтому в результате выплаты компенсаций вкладчикам несостоятельных банков страховые резервы Фонда уменьшаются, и возникает угроза сокращения обеспечения вкладчиков банковской системы в целом.

Именно по этой причине право регрессного требования Фонда к несостоятельному банку занимает первое место в очередности выполнения его обязательств и в целом служит неприкосновенности права собственности вкладчиков банка.

Так, в статье 13 Конституции принцип неприкосновенности собственности и ее охраны государством выступает как один из устоев государства. В этом контексте деятельность Фонда служит защите права собственности вкладчиков по вкладам, доверенным именно банковской системе, и как можно, меньшей подверженности их банковским рискам.

На основании вышеуказанного Пленум Конституционного Суда приходит к следующим выводам:

– выражение “приостановление” в статье 72.1.2 Закона “О банках” с момента вступления в силу решения суда об объявлении банка несостоятельным предусматривает не приостановление в порядке, предусмотренном статьей 254 Гражданского процессуального кодекса, производства по делам, находящимся в гражданском судопроизводстве в связи с кредиторскими требованиями к банку, а прекращение производства на основании статьи 261.0.1 данного Кодекса. С этого момента в приеме поступающих заявлений должно быть отказано на основании статьи 153.2.1 Гражданского процессуального кодекса;

– при ликвидации банков в связи с ликвидацией лицензии требования, связанные с заработной платой работников, должны быть удовлетворены в соответствии со статьей 178.2 Трудового кодекса;

– предусмотренная выплата заработной платы работников банков, объявленных несостоятельными, в очередности, установленной в статье 82 Закона “О банках”, не противоречит статье 178.2 Трудового кодекса.

Руководствуясь частью VI статьи 130 Конституции Азербайджанской Республики и статьями 60, 62, 63, 65-67 и 69 Зако-

на Азербайджанской Республики “О Конституционном суде”,
Пленум Конституционного Суда Азербайджанской Республики

П О С Т А Н О В И Л:

1. Выражение “приостановление” в статье 72.1.2 Закона Азербайджанской Республики “О банках” с момента вступления в силу решения суда об объявлении банка несостоятельным предусматривает не приостановление в порядке, предусмотренном статьей 254 Гражданского процессуального кодекса Азербайджанской Республики, производства по делам, находящимся в гражданском судопроизводстве в связи с кредиторскими требованиями к банку, а прекращение производства на основании статьи 261.0.1 данного Кодекса. С этого момента в приеме поступающих заявлений должно быть отказано на основании статьи 153.2.1 Гражданского процессуального кодекса Азербайджанской Республики.

2. При ликвидации банков в связи с ликвидацией лицензии требования, связанные с заработной платой работников, должны быть удовлетворены в соответствии со статьей 178.2 Трудового кодекса Азербайджанской Республики.

3. Предусмотренная выплата заработной платы работников банков, объявленных несостоятельными, в очередности, установленной в статье 82 Закона “О банках” Азербайджанской Республики, не противоречит статье 178.2 Трудового кодекса Азербайджанской Республики.

4. Постановление вступает в силу со дня опубликования.

5. Постановление опубликовать в газетах “Азербайджан”, “Республика”, “Халг газети”, “Бакинский рабочий” и “Вестнике Конституционного суда Азербайджанской Республики”.

6. Постановление является окончательным и не может быть отменено, изменено или официально истолковано ни одним органом или лицом.

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI ADINDAN

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI KONSTITUSIYA
MƏHKƏMƏSİ PLENUMUNUN
Q Ə R A R I**

**“Əmanətlərin sığortalanması haqqında” Azərbaycan
Respublikası Qanununun 27.3-cü maddəsinin Azərbaycan
Respublikası Konstitusiyasının 13-cü maddəsinin I hissəsinə,
29-cu maddəsinin I, II və III hissələrinə, 149-cu maddəsinin
I və III hissələrinə uyğunluğunun yoxlanılmasına dair**

6 iyul 2017-ci il

Bakı şəhəri

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu Fərhad Abdullayev (sədr), Sona Salmanova, Südabə Həsənova (mürəzi-hakim), Rövşən İsmayılov, Ceyhun Qaracayev, Rafael Qvaladze, Mahir Muradov, İsa Nəcəfov və Kamran Şəfiyevdən ibarət tərkibdə,

məhkəmə katibi – Fəraid Əliyevin,

sorğuverən orqanın nümayəndəsi – Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkili (Ombudsman) Aparatının Elmi-Analitik sektorunun müdiri Mahir Məmmədovun,

cavabverən orqanın nümayəndəsi – Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi Aparatının İqtisadi qanunvericilik şöbəsinin Mülki qanunvericilik sektorunun müdiri Nadir Sultanovun,

ekspert – Bakı Dövlət Universitetinin Mülki proses və kommersiya hüququ kafedrasının dosent əvəzi, hüquq üzrə fəlsəfə doktoru Əsmər Əliyevanın,

mütəxəssislər – Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankının Hüquq departamentinin böyük hüquq məsləhətçisi Elnur Musayevin, Azərbaycan Respublikası Maliyyə Bazarlarına Nəzarət Palatasının Hüquq və icraat departamentinin hüquqşünası Rüfət Məmmədخانlının və Azərbaycan Əmanətlərin Sığortalanması Fondunun icraçı direktor müavini Ramil Tahirovun iştirakı ilə,

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VII hissəsinə müvafiq olaraq konstitusiya məhkəmə icraatı üzrə açıq məhkəmə iclasında “Əmanətlərin sığortalanması haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 27.3-cü maddəsinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 13-cü maddəsinin I hissəsinə, 29-cu maddəsinin I, II və III hissələrinə, 149-cu maddəsinin I və III hissələrinə uyğunluğunun yoxlanılmasına dair Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkilinin (Ombudsmanın) sorğusu əsasında konstitusiya işinə baxdı.

İş üzrə hakim S.Həsənovanın məruzəsini, sorğuverən və cavabverən orqanın nümayəndələrinin və mütəxəssislərin çıxışlarını, ekspertin rəyini dinləyib, iş materiallarını araşdırıb müzakirə edərək, Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu

M Ü Ə Y Y Ə N E T D İ:

Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkili (Ombudsman) Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsinə (bundan sonra – Konstitusiya Məhkəməsi) sorğu verərək “Əmanətlərin sığortalanması haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun (bundan sonra – “Əmanətlərin Sığortalanması haqqında” Qanun) 27.3-cü maddəsinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının (bundan sonra – Konstitusiya) 13-cü maddəsinin I hissəsinə, 29-cu maddəsinin I, II və III hissələrinə, 149-cu maddəsinin I və III hissələrinə uyğunluğunun yoxlanılmasını xahiş etmişdir.

Sorğuda göstərilir ki, “Əmanətlərin sığortalanması haqqında” Qanunun 26.1-ci maddəsinə əsasən, Əmanətlərin Sığortalanması Fondu (bundan sonra – Fond) tərəfindən hər bir iştirakçı bankda sığortalanmış əmanət üzrə əmanətin 100 faizi həcmində, lakin 30 (otuz) min manatdan çox olmamaq şərtilə kompensasiya ödənilir.

Həmin Qanunun 27.1-ci maddəsinə görə, milli valyutada olan əmanətlər üzrə kompensasiya manatla, xarici valyutada olan əmanətlər üzrə isə əmanətlərin valyutasında ödənilir. Qanunun 27.3-cü maddəsinə əsasən isə bir əmanətçinin bir bankda, o cümlədən bankın yerli filiallarında və şöbələrində bir neçə əmanəti olduqda, yaxud həm milli, həm də xarici valyutada əmanətləri olduqda, onlar toplanır və bir əmanət kimi manatla kompensasiya olunur.

Sorğuverən qeyd edir ki, fiziki şəxslərin bir bankda, o cümlədən bankın yerli filial və şöbələrində Qanunun tələblərinə uyğun məbləğ-

də və faiz dərəcəsində həm milli, həm də bir və ya bir neçə xarici valyutada qoyduğu sığortalanmış əmanətlər bankın gələcəkdə ödəmə qabiliyyətini itirdiyi zaman Fond tərəfindən toplanır və bir əmanət kimi manatla kompensasiya olunaraq əmanətçilərə qaytarılır.

Sorğuverənin qənaətinə görə, kredit və əmanət müqaviləsi üzrə verilmiş pul kredit verənin mülkiyyətində olan istənilən valyutada ola bilər və müqavilənin predmetini təşkil etməklə qaytarılmalı olan mülkiyyət kimi çıxış etməlidir.

Sorğu onunla əsaslandırılmışdır ki, “Əmanətlərin sığortalanması haqqında” Qanunun 27.3-cü maddəsi əmanətçilərin Konstitusiyasının 13 və 29-cu maddələrində nəzərdə tutulmuş mülkiyyət hüququnu pozur, normalar arasında daxili uzlaşmanı istisna etməklə Konstitusiyanın 149-cu maddəsinin normativ hüquqi aktların haqq-ədalətə əsaslanmalı olması tələbinə cavab vermir.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu sorğu ilə bağlı aşağıdakıların qeyd edilməsini zəruri hesab edir.

Konstitusiyanın 13-cü maddəsinə əsasən, Azərbaycan Respublikasında mülkiyyət toxunulmazdır və dövlət tərəfindən müdafiə olunur. Konstitusiyanın 29-cu maddəsinə görə, hər kəsin mülkiyyət hüququ vardır. Mülkiyyətin heç bir növünə üstünlük verilmir və mülkiyyət hüququ, o cümlədən xüsusi mülkiyyət hüququ qanunla qorunur. Hər kəsin mülkiyyətində daşınar və daşınmaz əmlak ola bilər.

Qeyd olunmalıdır ki, dövlət vətəndaşların iqtisadi vəziyyətini daha da yaxşılaşdırmaq, fiziki şəxslərdən əmanətə qəbul olunmuş pul vəsaitinin itirilməsi riskinin qarşısını almaq, maliyyə və bank sisteminin sabitliyini və inkişafını təmin etmək məqsədilə bir sıra tədbirlər həyata keçirmişdir.

Yuxarıda göstərilənlərə nail olmaq, eləcə də əmanətçilərin mülkiyyət hüquqlarının təmin edilməsi məqsədilə sığorta hadisəsi baş verdikdə əmanətlər üzrə kompensasiyanın ödənilməsini nəzərdə tutan “Əmanətlərin sığortalanması haqqında” 2006-cı il 29 dekabr tarixli Qanun qəbul edilmişdir. Bununla yanaşı, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2007-ci il 9 fevral tarixli Fərmanına əsasən Əmanətlərin Sığortalanması Fondu yaradılmışdır.

“Əmanətlərin sığortalanması haqqında” Qanunun preambulasında qeyd edilmişdir ki, bu Qanun Azərbaycan Respublikasında fəaliyyət göstərən banklarda fiziki şəxslərin əmanətlərinin kollektiv icbari sığortalanması sisteminin yaradılması və fəaliyyəti, o cümlə-

dən əmanətlər üzrə kompensasiya ödənilməsi qaydalarını müəyyən edir.

Həmin Qanunun 1-ci maddəsinə görə, əmanətlərin sığortalanması sisteminin yaradılmasının məqsədi banklar və xarici bankların yerli filialları ödəmə qabiliyyətini itirdikdə, fiziki şəxslərdən əmanətə qəbul olunmuş pul vəsaitinin itirilməsi riskinin qarşısını almaq, maliyyə və bank sisteminin sabitliyini və inkişafını təmin etməkdir.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu sorğuda qaldırılan məsələyə aydınlıq gətirilməsi, eləcə də “Əmanətlərin sığortalanması haqqında” Qanunun mahiyyətinin dəyərləndirilməsi üçün bu Qanunda istifadə olunan bəzi anlayışların mənalara diqqət yetirilməsini və-cib hesab edir:

- əmanət – hesablanmış faizlər də daxil olmaqla, bankın milli və xarici valyutada qəbul etdiyi və müvafiq qanunvericiliyə və ya müqaviləyə əsasən geri ödəməli olduğu pul vəsaitləridir (2.1.1-ci maddə);

- qorunan əmanət – sığorta hadisəsi baş verdikdə Fond tərəfindən qorunan əmanətçiyə kompensasiya olunan əmanətidir (2.1.2-ci maddə);

- iştirakçı bank – bu qanunla müəyyən edilmiş qaydada Fonda sığorta haqları ödəmək öhdəlikləri daşıyan bank və ya xarici bankın yerli filialıdır (2.1.6-cı maddə);

- sığorta hadisəsi – iştirakçı bankın məcburi ləğv edilməsi və ya müflis elan olunması, yaxud qanunvericiliyə müvafiq olaraq əmanətlər üzrə öhdəliklərin yerinə yetirilməsinə moratorium tətbiq edilməsi barədə məhkəmə qərarının qüvvəyə minməsi və bankın əmanətçilər qarşısında öz öhdəliklərini qanun və ya müqavilə şərtlərinə uyğun yerinə yetirə bilməməsi faktının maliyyə bazarlarına nəzarət orqanı tərəfindən təsdiq edilməsidir (2.1.9-cu maddə);

- kompensasiya – sığorta hadisəsi baş verdikdə, qorunan əmanətçilərə ödənilən pul vəsaitidir (2.1.11-ci maddə).

Fondun hüquqi statusu adıçəkilən Qanunun 3-cü maddəsində müəyyən edilmişdir. Bu maddəyə görə, Fond hüquqi şəxsdir, qeyri-kommersiya təşkilatıdır və öz əmlakının mülkiyyətçisidir. Fondun əsas məqsədi mənfəət götürmək deyil və onun fəaliyyəti nəticəsində əldə etdiyi bütün mənfəət sığorta ehtiyatlarının artırılmasına yönəldilir. Fond öz fəaliyyətində Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına, “Əmanətlərin sığortalanması haqqında” Qanuna, digər qanunvericilik aktlarına və Fondun Qaydalarına əsaslanır. Bu Qaydalar Fondun Himayəçilik Şurası tərəfindən qəbul edilir və bü-

tün iştirakçı banklar üçün məcburi xarakter daşıyır. Fiziki şəxslərin əmanətlərinin cəlb edilməsi üçün bank lisenziyasına malik olan bütün banklar və xarici bankların yerli filialları Fondun məcburi iştirakçılarıdır. İştirakçı bankların Azərbaycan Respublikası ərazisindən kənarında yerləşən filiallarındakı əmanətlər Fond tərəfindən sığorta olunmur və onlar üzrə kompensasiya ödənilmir.

“Əmanətlərin sığortalanması haqqında” Qanunda nəzərdə tutulmuş sığorta hadisəsi baş verdikdə, əmanətçilər barədə məlumatlar qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada Fonda verilir. Sığorta hadisəsi baş vermiş bankın qorunan əmanətçilərinə kompensasiya ödənilməsi Fondun əsas funksiyası və vəzifəsidir. Fond iştirakçı bankın öhdəlikləri üzrə kompensasiya ödədikdə həmin məbləği reqres qaydasında bankdan tələb edir (Qanunun 4.1.8-ci maddəsi).

Qeyd olunduğu kimi, “Əmanətlərin sığortalanması haqqında” Qanunun 27-ci maddəsində sığorta hadisəsi baş verdikdə kompensasiyanın ödənilməsi qaydaları müəyyənləşdirilmişdir. Belə ki, həmin Qanunun 27.1-ci maddəsinə əsasən, milli valyutada olan əmanətlər üzrə kompensasiya mandatla, xarici valyutada olan əmanətlər üzrə isə əmanətlərin valyutasında ödənilir. Əmanətlər ABŞ dolları və ya Avroda olmadıqda, kompensasiya bu valyutaların biri ilə sığorta hadisəsinin baş verdiyi günə Mərkəzi Bankın müvafiq valyutalar üzrə müəyyən etdiyi rəsmi məzənnələr əsasında hesablanmış çarpaz məzənnə üzrə hesablanır və ödənilir.

Bu maddənin məzmununa görə, əgər bir əmanətçinin bir neçə bankda qoyulmuş xarici valyutada əmanətləri olarsa, sığorta hadisəsi baş verdikdə əmanətlər Qanunun 26.1-ci maddəsinin tələbinə uyğun olaraq ayrı-ayrılıqda həmin əmanətin valyutasında kompensasiya edilir.

Göründüyü kimi, qanunverici geniş mülahizə sərbəstliyindən istifadə edərək bu məsələyə liberal yanaşmış, sığorta hadisəsi baş verdiyi zaman iştirakçı banka qoyulmuş əmanətlər üzrə kompensasiyanın ödənilməsini həmin əmanətin valyutasında nəzərdə tutmuşdur.

“Əmanətlərin sığortalanması haqqında” Qanunun 27.3-cü maddəsinin tələbinə görə isə bir əmanətçinin bir bankda, o cümlədən bankın yerli filiallarında və şöbələrində bir neçə əmanəti olduqda, yaxud həm milli, həm də xarici valyutada əmanətləri olduqda onlar toplanır və bir əmanət kimi mandatla kompensasiya olunur.

Bununla bağlı qeyd edilməlidir ki, Qanunun 11-ci maddəsinə görə, Fondun sığorta ehtiyatları aşağıdakı mənbələr hesabına formalaşır:

- iştirakçı bankların üzvlük haqları;
- iştirakçı bankların təqvim haqları;
- iştirakçı bankların əlavə haqları;
- iştirakçı banklar tərəfindən ödənilən dəbbə pulları;
- qrant, ianələr;
- kompensasiyanın ödənilməsi üçün çatışmayan məbləğdə alınmış borc vəsaitləri və s.

Beləliklə, Fondun sığorta ehtiyatları yuxarıda qeyd olunan mənbələr hesabına formalaşır, yəni əmanətçilər əmanətlərinin sığortalanmasına görə heç bir haqq ödəmirlər.

Fondun sığorta ehtiyatlarından biri olan iştirakçı bankların təqvim haqları həmin Qanunun 13.6-cı maddəsinə uyğun olaraq əmanətlərin valyutasında ödənilir. Təqvim haqları iştirakçı bankların Fondun reyestrinə daxil edildiyi gündən başlayaraq bank lisenziyasının ləğv edildiyi günədək ödənilir. Fondun digər gəlirləri olan iştirakçı bankların üzvlük haqları və Fondun likvid (nəğd pula tez çevrilən) aktivləri son hesabat dövründə qorunan əmanətlərin bir faizindən aşağı düşdükdə və ya kompensasiyaların ödənilməsi üçün vəsaitin kifayət etməməsi ehtimalı yarandıqda Mərkəzi Bankın aktivləri və ya dövlət hesabına borc vəsaitləri cəlb edilir ki, bu vəsaitlər də yalnız milli pulla ödənilir. Bu səbəbdən də Fondun vəsaitlərinin böyük hissəsi manatla formalaşır.

Qanunun 26.1-ci maddəsi də qorunan əmanətlərin limitini manatla müəyyən etdiyindən fərqli valyutalarda qoyulan əmanətlərin vahid valyutaya çevrilməsi daha məqbul hesab olunur. Belə qayda, həmçinin əmanətçilərə ödənilən kompensasiyaların daha qısa müddətdə ödənilməsinə şərait yaratmış olur. Bu baxımdan, qanunvericinin Qanunun 27.3-cü maddəsində nəzərdə tutulan qaydada ödəniləcək kompensasiyaların limitinin hesablanmasını asanlaşdırmaq mövqeyi başa düşüləndir.

Sorğu, həmçinin Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun “Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 439.1, 439.2 və 439.7-ci maddələrinin Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına uyğunluğunun yoxlanılması və həmin maddələrin bəzi müddələrinin şərh edilməsinə dair” 14 may 2015-ci il tarixli Qərarında əks olunmuş “kredit və əmanət müqaviləsi üzrə verilmiş pul kredit verənin

(əmanətçinin) mülkiyyətində olan istənilən valyutada ola bilər və müqavilənin predmetini təşkil etməklə qaytarılmalı olan mülkiyyət kimi çıxış edir” hüquqi mövqeyi ilə əsaslandırılmışdır.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu sorğuverənin bu qənaəti ilə bağlı qeyd edir ki, “Əmanətlərin sığortalanması haqqında” Qanun bankla əmanətçi arasında olan münasibətlərə şamil edilmir. Bu Qanun yalnız iştirakçı bankda sığorta hadisəsinin baş verməsi ilə əlaqədar əmanətçilərə kompensasiyanın ödənilməsi məsələlərini tənzimləyir. Həmin Qanunun normalarının təhlilindən görünür ki, banka qoyulmuş əmanətə görə kompensasiya yalnız sığorta hadisəsi, yəni bankın müflis elan olunması, məcburi ləğv edilməsi və s. baş verdikdə və öz öhdəliklərini yerinə yetirə bilməməsi faktı təsdiq edildikdə ödənilir. Belə halda qoyulmuş əmanətin əvəzinə kompensasiya bank tərəfindən deyil, Fond tərəfindən verilir. Əgər belə sığorta hadisəsi baş verməmişdirsə, qoyulan əmanət bankla bağlanan bank əmanəti müqaviləsində nəzərdə tutulmuş müddət bitdikdə bank tərəfindən hansı valyutada qoyulmuşdursa, həmin valyutada da mülkiyyət kimi geri qaytarılmalıdır.

Belə ki, bank və əmanətçilər arasında münasibətlər Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin (bundan sonra – Mülki Məcəllə) 51-ci fəslinin normaları və “Banklar haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə tənzimlənir. Mülki Məcəllənin 944.1-ci maddəsinə görə, bank əmanəti (depozit) müqaviləsinə görə bir tərəf (bank) başqa tərəfdən (əmanətçidən) və ya başqa tərəf (əmanətçi) üçün daxil olmuş pul məbləğini (əmanəti) qəbul edərək müqavilədə nəzərdə tutulmuş şərtlərlə və qaydada əmanət məbləğini əmanətçiyə qaytarmağı və onun üçün faizlər ödəməyi öhdəsinə götürür. Həmçinin “Əmanətlərin sığortalanması haqqında” Qanunun 2.1.1-ci maddəsinin məzmununa görə, bankla əmanətçi arasında münasibətlər tərəflər arasında bağlanmış bank əmanəti müqaviləsinin şərtləri ilə tənzimlənir. Göründüyü kimi, hər iki norma əmanətçi ilə bank arasında münasibətlərin tənzimlənməsini bank əmanəti müqaviləsinin şərtləri ilə əlaqələndirmişdir.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu qeyd edir ki, sığorta hadisəsi baş verdikdə Fond tərəfindən hər bir iştirakçı bankda sığortalanmış əmanət üzrə kompensasiyanın ödənilməsi heç də bank əmanətinin qaytarılması və ya Fondun bankın öhdəliyini öz üzərinə götürməsi anlamını verməməlidir. Fond tərəfindən kompensasiya əmanətçinin pul vəsaitini itirməsi riskinin qarşısını almaq məqsədi ilə

yarana biləcək məhdudiyətlərin əvəzi kimi ödənilir. Beləliklə, Fondun əsas məqsədi qoyulan əmanətlərin mülkiyyət kimi geri qaytarılması deyil, əmanətçilərin banklarda olan əmanətlərini sığortalamaqla onlara dəyər biləcək maddi və mənəvi ziyanı ən qısa müddətdə qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada kompensasiya etməklə ölkənin maliyyə və bank sisteminin inkişafına dəstək olmasıdır.

Bununla yanaşı qeyd olunmalıdır ki, kompensasiya almaq sığorta hadisəsi riskinə məruz qalmış əmanətçinin hüququdur. Əmanətçiyə kompensasiya almaq hüququ və ödənilməsi şərtləri izah olunur və o, kompensasiya almaqdan imtina etdikdə banka qarşı tələb irəli sürmək hüququnu saxlayır. Əmanətçinin banka qarşı irəli sürdüyü tələbə isə bank əmanəti müqaviləsinin şərtlərinə uyğun baxılır.

“Əmanətlərin sığortalanması haqqında” Qanunun 25.2-ci maddəsinə əsasən, qorunan əmanətçi Fondan aldığı kompensasiya ilə əmanəti arasındakı fərq məbləğində qanunvericiliyə müvafiq qaydada banka qarşı tələb irəli sürə bilər.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu sorğuda qaldırılan məsələ ilə bağlı beynəlxalq təcrübəyə diqqət yetirilməsini məqsədə müvafiq hesab edir. Belə ki, bir sıra ölkələrdə (Rusiya, Ukrayna, Qazaxıstan, Türkiyə, Malayziya, Cənubi Koreya, ABŞ, Kanada, Avropa Birliyi ölkələrində və s.) qorunan əmanətlər üzrə kompensasiyalar əmanətin valyutasından asılı olmayaraq, əsasən milli valyuta ilə ödənilir. Bəzi dövlətlərin (Böyük Britaniya, Belçika, Sinqapur, Fransa, Yaponiya və s.) qanunvericiliyinə görə isə xarici valyutada qoyulmuş əmanətlər bir qayda olaraq sığortalanmır və kompensasiya edilmir.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu qeyd edir ki, əmanətçilər sığorta hadisəsi baş verəcəyi təqdirdə kompensasiyaların ödəniş şərtləri barədə əvvəlcədən məlumatlandırıldıqları üçün kompensasiyanın milli valyutada ödənilməsi onların konstitusiya hüquqlarının pozulması kimi qiymətləndirilməməlidir. Belə ki, bank əmanəti müqaviləsində sığorta hadisəsi baş verdikdə kompensasiyanın ödənilməsi qaydası və şərtləri barədə müddəalar əks olunmalıdır.

Eyni zamanda, kompensasiyaların ödənilməsində milli valyutaya üstünlük verilməsi Azərbaycan Respublikasının pul vahidi olan manatın sabitliyinə nail olunması, onun alıcılıq qabiliyyətinin möhkəmləndirilməsini təmin edən valyuta siyasəti ilə bağlıdır.

Sorğuverənin “Əmanətlərin sığortalanması haqqında” Qanunun 27.1-ci maddəsi ilə 27.3-cü maddəsi arasında daxili uzlaşmanın ol-

maması dəlili ilə bağlı qeyd olunmalıdır ki, həmin Qanunun 27.1-ci maddəsinə münasibətdə 27.3-cü maddəsi xüsusi hallarda kompensasiyaların ödənilməsinə nəzərdə tutur. Qanunun 27.1-ci maddəsi ilə 27.3-cü maddəsinin tənzimləmə obyektini kompensasiyaların ödənilməsi olsa da, kompensasiyaların ödənilməsi halları fərqlidir.

Göstərilənləri nəzərə alaraq Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu belə nəticəyə gəlir ki, iştirakçı bankda sığorta hadisəsi baş verdikdə kompensasiyanın ödənilməsi əmanətlərin mülkiyyət kimi geri qaytarılması deyil, əmanətçilərə dəyər biləcək maddi ziyanı kompensasiya etmək məqsədi daşdığı üçün “Əmanətlərin sığortalanması haqqında” Qanunun 27.3-cü maddəsi Konstitusiyanın 13-cü maddəsinin I hissəsi, 29-cu maddəsinin I, II və III hissələri, 149-cu maddəsinin I və III hissələri ilə uyğunsuzluq təşkil etmir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VII hissəsini, “Konstitusiya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 52, 62, 63, 65-67 və 69-cu maddələrini rəhbər tutaraq, Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu

Q Ə R A R A A L D I:

1. İştirakçı bankda sığorta hadisəsi baş verdikdə kompensasiyanın ödənilməsi əmanətlərin mülkiyyət kimi geri qaytarılması deyil, əmanətçilərə dəyər biləcək maddi ziyanı kompensasiya etmək məqsədi daşdığı üçün “Əmanətlərin sığortalanması haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 27.3-cü maddəsi Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 13-cü maddəsinin I hissəsi, 29-cu maddəsinin I, II və III hissələri, 149-cu maddəsinin I və III hissələri ilə uyğunsuzluq təşkil etmir.

2. Qərar dərc edildiyi gündən qüvvəyə minir.

3. Qərar “Azərbaycan”, “Respublika”, “Xalq qəzeti”, “Bakinski raboçi” qəzetlərində, “Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Məlumatı”nda dərc edilsin.

4. Qərar qətidir, heç bir orqan və ya şəxs tərəfindən ləğv edilə, dəyişdirilə və ya rəsmi təfsir edilə bilməz.

ИМЕНЕМ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

П О С Т А Н О В Л Е Н И Е ПЛЕНУМА КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

О соответствии статьи 27.3 Закона Азербайджанской Республики “О страховании вкладов”, части I статьи 13, частям I, II и III статьи 29 и частям I и III статьи 149 Конституции Азербайджанской Республики

6 июля 2017 года

город Баку

Пленум Конституционного Суда Азербайджанской Республики в составе Фархада Абдуллаева (председатель), Соны Салмановой, Судабы Гасановой (судья-докладчик), Ровшана Исмаилова, Джейхуна Гараджаева, Рафаэля Гваладзе, Махира Мурадова, Исы Наджафова и Кямрана Шафиева,

с участием секретаря суда – Фараида Алиева,

представителя органа, обратившегося с запросом – заведующего Научно-аналитическим сектором Аппарата уполномоченного по правам Человека (Омбудсман) Азербайджанской Республики Махира Мамедова,

представителя органа ответчика – заведующего отделом Экономического законодательства Аппарата Милли Меджлиса Азербайджанской Республики Надира Султанова,

эксперта – исполняющего обязанности доцента кафедры гражданского процесса и коммерческого права Бакинского государственного университета, доктора философии по праву Асмер Алиевой,

специалистов – старшего юрисконсульта юридического департамента Центрального Банка Азербайджанской Республики Эльнура Мусаева, юриста департамента права и производства Палаты надзора над финансовыми рынками Азербайджанской

Республики Рувата Мамедханлы и заместителя исполнительного директора Фонда Страхования Вкладов Азербайджана Рамиля Тахирова,

в соответствии с частью VII статьи 130 Конституции Азербайджанской Республики, в открытом судебном заседании, по конституционному судопроизводству, на основании запроса Уполномоченного по правам человека (Омбудсман) Азербайджанской Республики, рассмотрел конституционное дело относительно проверки соответствия статьи 27.3 Закона Азербайджанской Республики “О страховании вкладов”, части I статьи 13, частям I, II и III статьи 29 и частям I и III статьи 149 Конституции Азербайджанской Республики.

Заслушав доклад судьи С.Гасановой по делу, выступления представителей запросодателя и ответчика и специалистов, заключение эксперта, изучив и обсудив материалы дела, Пленум Конституционного Суда Азербайджанской Республики

У С Т А Н О В И Л:

Уполномоченный по Правам Человека (Омбудсман) Азербайджанской Республики, направив запрос в Конституционный Суд Азербайджанской Республики (далее – Конституционный Суд), просил проверить соответствие статьи 27.3 Закона Азербайджанской Республики “О страховании вкладов” (далее – Закон “О страховании вкладов”, части I статьи 13, частям I, II и III статьи 29 и частям I и III статьи 149 Конституции Азербайджанской Республики (далее – Конституция).

В запросе указано, что на основании статьи 26.1 Закона “О страховании вкладов” Фондом страхования вкладов (далее – Фонд) по каждому застрахованному в банке-участнике вклада выплачивается компенсация в размере 100 процентов вклада, но с условием, что он не превышает 30 (тридцати) тысяч манатов.

Согласно статье 27.1 данного Закона компенсация по вкладам в национальной валюте выплачивается в манатах, а по вкладам в иностранной валюте, – в валюте вкладов. На основании статьи 27.3 Закона, если вкладчик имеет вклад в одном банке, в том числе несколько вкладов в местных филиалах и отделениях банка, или вклады как в национальной, так и ино-

странной валюте, они суммируются и компенсируются как один вклад в манатах.

Запросодатель отмечает, что застрахованные вклады физических лиц в одном банке, в том числе в местных филиалах и отделениях банка как в национальной, так и в одной или нескольких иностранных валютах, при утрате банком платежеспособности суммируются и в качестве компенсации возвращается Фондом вкладчикам как один вклад.

По мнению запросодателя, деньги находящиеся в собственности кредитора, и выданные по кредитному и депозитному договорам могут быть в любой валюте и составляя предмет договора должны выступать в качестве подлежащей возвращению собственности.

Запрос обоснован тем, что статья 27.3 Закона “О страховании вкладов” нарушает право вкладчиков на собственность, предусмотренное статьями 13 и 29 Конституции, исключая внутреннее сочетание между нормами, не отвечает требованию статьи 149 Конституции, согласно которой нормативно-правовые акты должны основываться на справедливости.

В связи с запросом Пленум Конституционного Суда считает необходимым отметить следующее.

На основании статьи 13 Конституции собственность, в Азербайджанской Республике неприкосновенна и охраняется государством. На основании статьи 29 Конституции каждый имеет право собственности. Ни один вид собственности не превалирует над другими. Право собственности, в том числе право частной собственности, охраняется законом. У каждого в собственности могут находиться движимость и недвижимость.

Следует отметить, что в целях дальнейшего улучшения экономического положения граждан, предотвращения риска утраты денежных средств, принятых на хранение у физических лиц, обеспечения стабильности и развития финансовой и банковской системы государство приняло ряд мер.

Для достижения вышеуказанного, а также в целях обеспечения права собственности вкладчиков, был принят Закон “О страховании вкладов” от 29 декабря 2006 года, который предусматривает выплату компенсации по вкладам при страховом случае.

В преамбуле Закона “О страховании вкладов” отмечается, что настоящий закон определяет правила создания и действия системы коллективного обязательного страхования вкладов физических лиц, а также выплаты компенсаций по вкладам в банках, осуществляющих деятельность в Азербайджанской Республике.

Согласно статье 1 данного Закона, целями создания системы страхования вкладов являются предотвращение риска утраты денежных средств, принятых на хранение у физических лиц, при потере банками и местными филиалами иностранных банков своей платежеспособности, обеспечение стабильности и развития финансовой и банковской системы.

Пленум Конституционного Суда для внесения ясности в вопрос, поднятый в запросе, а также для оценки сути Закона “О страховании вкладов” считает необходимым обратить внимание на значение некоторых определений, используемых в данном Законе:

– вклад – принятые банком в национальной и иностранной валюте денежные средства, включая начисленные проценты, которые он обязан выплатить обратно на основании соответствующего законодательства или договора (статья 2.1.1);

– защищенный вклад – вклад, компенсируемый защищенному вкладчику Фондом страхования вкладов (далее – Фонд) при наступлении страхового случая (статья 2.1.2);

– банк-участник-банк или местный филиал иностранного банка, имеющий обязательства по выплате страховых взносов в Фонд в порядке, установленном настоящим Законом (статья 2.1.6).

– страховой случай – вступление в силу судебного решения о вынужденной ликвидации банка-участника или объявлении его банкротом, либо применение моратория на выполнение обязательств по вкладам в соответствии с законодательством и утверждение органом надзора за финансовыми рынками факта невозможности выполнения банком своих обязательств перед вкладчиками в соответствии с законом или условиями договора (статья 2.1.9);

– компенсация – денежные средства, выплачиваемые защищенным вкладчикам при наступлении страхового случая (статья 2.1.11).

Правовой статус Фонда установлен в статье 3 настоящего Закона. Согласно данной статье, Фонд является юридическим лицом, некоммерческой организацией и собственником своего имущества. Получение прибыли не является основной целью Фонда, вся прибыль, полученная в результате ее деятельности, направляется на увеличение страховых резервов. В своей деятельности Фонд основывается на Конституции Азербайджанской Республики, Законе “О страховых вкладах”, других законодательных актах Азербайджанской Республики и правилах Фонда. Данные Правила принимаются Попечительным Советом Фонда, и имеют обязательный характер для всех банков-участников. Все банки и местные филиалы иностранных банков, обладающие банковской лицензией для привлечения вкладов физических лиц, являются обязательными участниками Фонда. Фонд не страхует вклады в филиалах банков-участников, находящихся за пределами территории Азербайджанской Республики, и компенсация по ним не выплачивается.

При наступлении страхового случая, предусмотренного Законом “О страховании вкладов”, сведения о вкладчиках в установленном законодательством порядке передаются в Фонд. Основная функция и обязанность Фонда – заключается в выплате компенсации защищенным вкладчикам банка, где наступил страховой случай. При выплате компенсации по обязательствам банка-участника Фонд требует данную сумму у банка в порядке регресса (статья 4.1.8 Закона).

Как уже было отмечено, статья 27 Закона “О страховании вкладов” устанавливает правила выплаты компенсации при наступлении страхового случая. Так, на основании статьи 27.1 данного Закона Компенсация по вкладам в национальной валюте выплачивается в манатах, а по вкладам в иностранной валюте – в валюте вкладов. В случае если вклады размещены не в долларах США или евро, компенсация начисляется и выплачивается по перекрестному курсу, исчисленному на основании установленных Центральным банком официальных курсов од-

ной из данных валют по соответствующим валютам на день наступления страхового случая.

Согласно содержанию этой статьи, если вкладчик имеет депозиты в иностранной валюте в нескольких банках, то при наступлении страхового случая вклады компенсируются в отдельности в валюте данного вклада в соответствии с требованиями статьи 26.1 Закона.

Как видно законодатель, используя широкую свободу суждений, подошел к данному вопросу либерально, предусмотрев в случае наступления страхового случая выплату компенсации по вкладам, вложенным в банк-участник в валюте данного вклада.

В соответствии с требованием статьи 27.3 Закона “О страховании вкладов” в случае, если вкладчик владеет несколькими вкладами в одном банке, в том числе в местных филиалах и отделениях банка, либо имеет вклады как в национальной, так и иностранной валюте, то они суммируются и компенсируются в манатах как один вклад.

В связи с этим, следует отметить, что, согласно статьи 11 Закона, страховые резервы Фонда формируются за счет следующих источников:

- членские взносы банков-участников;
- календарные взносы банков-участников;
- дополнительные взносы банков-участников;
- неустойка, выплачиваемая банками-участниками;
- гранты, пожертвования;
- заемные средства, полученные в размере суммы, недостающей для выплаты компенсации и пр.

Таким образом, страховые резервы Фонда формируются за счет вышеотмеченных источников, то есть вкладчики не платят за страхование вкладов.

Календарные сборы банков-участников, являющиеся одним из страховых резервов Фонда, выплачиваются в валюте вкладов в соответствии со статьей 13.6 данного Закона.

Календарные взносы выплачиваются со дня включения банков-участников в реестр Фонда до дня ликвидации банковской лицензии. В случае падения членских взносов банков-участников и ликвидных (быстро конвертируемых в наличность) акти-

вов Фонда как других его доходов в последний отчетный период ниже одного процента защищенных вкладов или возникновения вероятности недостатка средств для выплаты компенсаций, привлекаются активы Центрального Банка или заемные средства за государственный счет причем данные средства также выплачиваются только в национальной валюте. Поэтому значительная часть средств Фонда формируется в манатах.

Статье 26.1 Закона, также устанавливает лимит защищенных вкладов в манатах, поэтому конвертация вкладов, размещенных в различных валютах в единую валюту, считается наиболее приемлемой. Такой порядок одновременно позволяет выплачивать вкладчикам компенсацию в короткий срок. В этом контексте вполне понятна позиция законодателя, направленная на облегчение расчета лимита компенсации, подлежащей выплате в порядке, предусмотренном в статье 27. 3. Закона.

Запрос также обоснован правовой позицией Конституционного Суда, отраженной в Постановлении от 14 мая 2015 года “О соответствии статей 439.1, 439.2 и 439.7 Гражданского Кодекса Азербайджанской Республики Конституции Азербайджанской Республики, а также толковании некоторых положений данных статей”, где отмечается, что “деньги находящиеся в собственности кредитора, выданные по кредитному и депозитному договорам могут быть в любой валюте и, составляя предмет договора, должны выступать как имущество, которое должно быть возвращено”.

В связи с данным выводом запросодателя Пленум Конституционного Суда отмечает, что Закон “О страховании вкладов” не распространяется на отношения между банком и вкладчиком. Данный Закон лишь регулирует вопросы выплаты вкладчикам компенсации в связи с наступлением страхового случая в банке-участнике.

Как видно из анализа норм данного Закона, компенсация за размещенный в банке вклад выплачивается только при наступлении страхового случая, то есть объявление банка в банкротстве, его принудительной ликвидации и т. д., и подтверждении факта неспособности выполнять свои обязательства. В этом случае компенсация за размещенный вклад предоставляется, не

банком, а Фондом. Если такой страховой случай не наступил, размещенный вклад по истечении срока, предусмотренного в заключенном с банком договоре о банковском вкладе подлежит возвращению банком как собственность в той же валюте, в которой был размещен.

Так, отношения между банками и вкладчиками регулируются нормами главы 51 Гражданского кодекса Азербайджанской Республики (далее – Гражданский Кодекс) и Законом Азербайджанской Республики “О банках”. Согласно статье 944.1 Гражданского Кодекса, по договору банковского вклада (депозита) одна сторона (банк), принявшая поступившую от другой стороны (вкладчика) или поступившую для другой стороны (вкладчика) денежную сумму (вклад), обязуется возвратить сумму вклада и выплатить проценты на нее на условиях и в порядке, предусмотренных договором.

Кроме того, по содержанию статьи 2.1.1 Закона “О страховании вкладов” отношения между банком и вкладчиком регулируются условиями договора банковского вклада, заключенного между сторонами. Как видно, обе нормы связывают регулирование отношений между вкладчиком и банком с условиями договора банковского вклада.

Пленум Конституционного Суда отмечает, что при наступлении страхового случая выплата Фондом компенсации по застрахованному вкладу в каждом банке-участнике не должна означать возвращения банковского вклада или принятия Фондом на себя банковского обязательства. Компенсация со стороны выплачивается Фондом взамен ограничений, которые могут возникнуть для предотвращения риска утраты вкладчиком денежных средств.

Таким образом, основная цель Фонда заключается не в возвращении размещенных вкладов в качестве собственности, а в поддержке развития финансовой и банковской системы страны путем компенсации в самый короткий срок в установленном законодательством порядке материального и морального ущерба, который может быть причинен вкладчикам посредством страхования их вкладов в банках.

Вместе с тем, следует отметить, что получение компенсации является правом вкладчика, подвергшегося риску страхового

случая. Вкладчику разъясняется право на получение и условия выплаты компенсации, при этом в случае отказа от получения компенсации он сохраняет право выдвижения требования против банка. Требование, выдвинутое вкладчиком против банка, рассматривается в соответствии с условиями договора банковского вклада.

На основании статьи 25.2 Закона “О страховании вкладов” защищенный вкладчик в соответствующем законодательству порядке может выдвинуть против банка требование в размере суммы разницы между полученной от Фонда компенсацией и своим вкладом.

В связи с вопросом, поднятым в запросе, Пленум Конституционного Суда считает целесообразным обратить внимание на международную практику. Так, в ряде стран (России, Украине, Казахстане, Турции, Малайзии, Южной Кореи, США, Канаде, в странах Европейского Союза и пр.) компенсации по защищенным вкладам выплачиваются в основном в национальной валюте независимо от валюты вклада. Согласно законодательству некоторых стран (Великобритания, Бельгия, Сингапур, Франция, Япония и пр.) вклады, размещенные в иностранной валюте, как правило не страхуются и не компенсируются.

Пленум Конституционного Суда отмечает, поскольку вкладчики заранее уведомляются об условиях выплаты компенсации при наступлении страхового случая выплата компенсации в национальной валюте не должна восприниматься как нарушение их конституционных прав. Так в договоре банковского вклада должны быть отражены положения о порядке и условиях выплаты компенсации при наступлении страхового случая.

Вместе с тем, предпочтение при выплате компенсаций отдается национальной валюте, что связано с обеспечением стабильности маната как денежной единицы Азербайджанской Республики, валютной политикой укрепляющей его покупательную способность.

Что касается аргумента запросодателя касательно отсутствия внутреннего сочетания между статьей 27.1 и статьей 27.3 Закона “О страховании вкладов”, следует отметить, что относительно статьи 27.1 данного Закона, статья 27.3 предусматривает выплату компенсаций в особых случаях. Несмотря на то, что

объектом регулирования статьи 27.1 и статьи 27.3 Закона является выплата компенсаций, тем не менее случаи их выплаты различны.

Учитывая вышеуказанное, Пленум Конституционного Суда приходит к такому выводу, что поскольку, выплата компенсации при наступлении страхового случая в банке-участнике преследует цель компенсации материального ущерба, который может быть причинен вкладчикам а не возвращения вкладов как собственности статья 27.3 Закона “О страховании вкладов” не противоречит части I статьи 13, частям I, II и III статьи 29 и частям I и III статьи 149 Конституции.

Руководствуясь частью VII статьи 130 Конституции Азербайджанской Республики, статьями 52, 62, 63, 65-67 и 69 Закона Азербайджанской Республики “О Конституционном Суде”, Пленум Конституционного Суда Азербайджанской Республики,

П О С Т А Н О В И Л:

1. Поскольку выплата компенсации при наступлении страхового случая в банке-участнике преследует цель компенсации материального ущерба, который может быть причинен вкладчикам, а не возвращения вкладов как собственности, статья 27.3 Закона Азербайджанской Республики “О страховании вкладов” не противоречит части I статьи 13, частям I, II и III статьи 29 и частям I и III статьи 149 Конституции Азербайджанской Республики.

2. Постановление вступает в силу со дня опубликования.

3. Постановление опубликовать в газетах “Азербайджан”, “Республика”, “Халг газети”, “Бакинский рабочий” и “Вестнике Конституционного Суда Азербайджанской Республики”.

4. Постановление является окончательным, не может быть отменено, изменено или официально истолковано ни одним органом или лицом.

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI ADINDAN

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI KONSTITUSIYA
MƏHKƏMƏSİ PLENUMUNUN
Q Ə R A R I**

**F.Bayramovun şikayəti üzrə Azərbaycan Respublikası
Ali Məhkəməsinin İnzibati-İqtisadi Kollegiyasının
8 noyabr 2016-cı il tarixli qərarının Azərbaycan
Respublikasının Konstitusiyasına və
qanunlarına uyğunluğunun yoxlanılmasına dair**

20 iyul 2017-ci il

Bakı şəhəri

Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu Fərhad Abdullayev (sədr), Sona Salmanova, Ceyhun Qaracayev (məruzəçi-hakim), Rafael Qvaladze, Mahir Muradov, İsa Nəcəfov və Kamran Şəfiyevdən ibarət tərkibdə,

məhkəmə katibi – Fəraid Əliyevin,

ərizəçi Fariz Bayramovun nümayəndəsi – Adil İsmayılovun,

ekspert – Bakı Dövlət Universitetinin Beynəlxalq xüsusi hüquq və Avropa hüququ kafedrasının dosenti, hüquq üzrə fəlsəfə doktoru Əlizadə Məmmədovun,

mütəxəssis – Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyi Beynəlxalq əməkdaşlıq idarəsinin qrup rəhbəri Azər Cəfərovun iştirakı ilə,

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin V hissəsinə müvafiq olaraq, konstitusiya məhkəmə icraatı qaydasında açıq məhkəmə iclasında F.Bayramovun şikayəti üzrə Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin İnzibati-İqtisadi Kollegiyasının 8 noyabr 2016-cı il tarixli qərarının Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına və qanunlarına uyğunluğunun yoxlanılmasına dair konstitusiya işinə baxdı.

İş üzrə hakim C.Qaracayevin məruzəsini, ərizəçinin nümayəndəsinin və mütəxəssisin çıxışlarını, ekspertin rəyini dinləyib, iş mate-

riallarını araşdırıb müzakirə edərək, Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu

M Ü Ə Y Y Ə N E T D İ:

F.Bayramov Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsinə (bundan sonra – Konstitusiya Məhkəməsi) şikayət verərək, Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin İnzibati-İqtisadi Kollegiyasının (bundan sonra – Ali Məhkəmənin İnzibati-İqtisadi Kollegiyası) 8 noyabr 2016-cı il tarixli qərarının Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına (bundan sonra – Konstitusiya) və qanunlarına uyğunluğunun yoxlanılmasını xahiş etmişdir.

Şikayətdən və ona əlavə edilmiş sənədlərdən görünür ki, Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin Dubay Apellyasiya Məhkəməsinin (bundan sonra – Dubay Apellyasiya Məhkəməsi) 30 may 2016-cı il tarixli qərarı ilə “Triada General Trading” LLC və F.Bayramovun üzərinə birlikdə, iddiaçı “Skiddaw” LTD şirkətinə borcun geri qaytarılması, 23 iyul 2015-ci il tarixindən tam ödəniş bitənədək illik 9 faiz olmaqla cərimə, məhkəmə rüsumu və xərclərinə görə 1000 dirhəm məbləğində pul ödəmək öhdəlikləri qoyulmuşdur.

“Skiddaw” LTD şirkəti və Səbinə Həsənli arasında bağlanmış 27 may 2016-cı il tarixli müqaviləyə əsasən, “Skiddaw” LTD şirkətinin “Triada General Trading” LLC şirkətindən və F.Bayramovdan bütün maddi tələb hüquqları S.Həsənliyə ötürülmüşdür.

Bundan sonra, S.Həsənli Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyi vasitəsi ilə Azərbaycan Respublikasının Ali Məhkəməsinə vəsatət verərək, Dubay Apellyasiya Məhkəməsinin qərarının Azərbaycan Respublikası ərazisində tanınmasını və məcburi icra olunmasını xahiş etmişdir.

Ali Məhkəmənin İnzibati-İqtisadi Kollegiyasının 8 noyabr 2016-cı il tarixli qərarı ilə S.Həsənlinin vəsatəti təmin edilmiş, Dubay Apellyasiya Məhkəməsinin qərarının Azərbaycan Respublikası ərazisində tanınması və məcburi qaydada icra edilməsi qərara alınmışdır.

F.Bayramov konstitusiya şikayətini onunla əsaslandırmışdır ki, Ali Məhkəmənin İnzibati-İqtisadi Kollegiyası tərəfindən Azərbaycan Respublikası Mülki-Prosessual Məcəlləsinin (bundan sonra – Mülki Prosesual Məcəllə) 138.3, 465.1.2, 466.0.1, 466.0.2, 467.2 və 476.0.1.2-ci maddələri düzgün tətbiq edilməmişdir.

Ərizəçi hesab edir ki, Ali Məhkəmənin İnzibati-İqtisadi Kollegiyasının 8 noyabr 2016-cı il tarixli qərarı ilə onun Konstitusiyanın 29-cu maddəsində və 60-cı maddəsinin I hissəsində təsbit olunmuş mülkiyyət və məhkəmə müdafiəsi hüquqları pozulmuşdur.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu şikayətlə əlaqədar aşağıdakıları qeyd etməyi zəruri hesab edir.

Konstitusiyanın 60-cı maddəsinin I hissəsinə əsasən, hər kəsin hüquq və azadlıqlarının inzibati qaydada və məhkəmədə müdafiəsinə təminat verilir.

Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun formalaşdırdığı hüquqi mövqeyə görə, məhkəmə müdafiəsi hüququ əsas insan və vətəndaş hüquqları və azadlıqları sırasında olmaqla yanaşı, Konstitusiyada təsbit edilmiş digər hüquq və azadlıqların təminatı qismində də çıxış edir. Məhkəmə təminatı bir tərəfdən hər kəsin pozulmuş hüquq və azadlıqlarının bərpası məqsədilə məhkəməyə müraciət etmək hüququnu, digər tərəfdən isə məhkəmələrin həmin müraciətlərə baxmaq və onlara dair ədalətli qərar qəbul etmək vəzifəsini müəyyən edir.

İnsan haqları sahəsində beynəlxalq standartlarda insan hüquq və azadlıqlarının məhkəmə tərəfindən müstəqil, qərəzsiz və ədalətli müdafiə edilməsi onların ayrılmaz və toxunulmaz hüququ kimi müəyyən edilir. Belə ki, İnsan hüquqları haqqında Ümumi Bəyannamənin 8-ci, “İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında” Konvensiyanın (bundan sonra – Konvensiya) 6-cı, “Vətəndaş və siyasi hüquqlar haqqında” Beynəlxalq Paktın 14-cü maddələrinə görə, hər bir şəxs, ona qarşı irəli sürülən istənilən cinayət ittihamına baxılması zamanı və yaxud hər hansı bir mülki prosesdə onun hüquq və vəzifələrinin müəyyən edilməsi zamanı qanun əsasında yaradılan səlahiyyətli, müstəqil və qərəzsiz məhkəmə tərəfindən ədalətli və açıq məhkəmə araşdırması hüququna malikdir.

Konstitusiyanın 62-ci maddəsinə əsasən, hər kəsin onun işinə qanunla müəyyən edilmiş məhkəmədə baxılması hüququ vardır. Şəxsin razılığı olmadan onun işinə başqa məhkəmədə baxılmasına yol verilmir. Konstitusiyanın bu normasında qeyd olunan “qanunla müəyyən edilmiş məhkəmə” müddəası işlərin aidiyyət qaydaları, qanunla müəyyən edilmiş məhkəmə tərkibinin mövcudluğu, ədalət mühakiməsinin tamlığı, yəni müvafiq qaydada məhkəmə aktlarının icrasına dair şərtləri və s. əhatə edir.

Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun “İcra haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 87.2-ci və Azərbaycan Respublikası İnzibati-Prosessual Məcəlləsinin 2.1-ci maddələrinin şərh edilməsinə dair” 4 aprel 2012-ci il tarixli Qərarında qeyd edilmişdir ki, hər kəsin işinin qanun əsasında yaradılan səlahiyyətli, müstəqil və qərəzsiz məhkəmə tərəfindən araşdırılması hüququ işə istənilən məhkəmə tərəfindən deyil, səlahiyyətləri qanunla əvvəlcədən müəyyən edilmiş müvafiq yurisdiksiyalı məhkəmələr tərəfindən hərtərəfli və obyektiv baxılmasını nəzərdə tutur.

Konstitusiyanın 129-cu maddəsinin I hissəsinə müvafiq olaraq, məhkəmənin qəbul etdiyi qərarlar dövlətin adından çıxarılır və onların icrası məcburidir.

Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun formalaşdırdığı hüquqi mövqeyə görə, qanuni qüvvəyə minmiş məhkəmə qərarının icrası məhkəməyə müraciət etmək hüququnun tərkib hissəsi olmaqla xüsusi önəm daşıyır (“İcra haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 7, 10, 24 və 26-cı maddələrinin Azərbaycan Respublikası Mülki-Prosessual Məcəlləsinin bəzi müddəaları baxımından şərh edilməsinə dair” 2 sentyabr 2015-ci il tarixli Qərar).

İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsi (bundan sonra – Avropa Məhkəməsi) də hər hansı məhkəmə tərəfindən çıxarılmış qərarın icrasını Konvensiyanın 6-cı maddəsinin mənasına görə məhkəmə araşdırmasının ayrılmaz tərkib hissəsi hesab etmişdir (Hornsbi Yunanıstana qarşı iş üzrə 19 mart 1997-ci il tarixli, Stanova Bolqarıstana qarşı iş üzrə 19 yanvar 2017-ci il tarixli Qərarlar).

Bir sıra hallarda xarici dövlətin məhkəmələri tərəfindən qəbul edilən qərarlar digər dövlətin ərazisində də həmin dövlətin məhkəmə qərarları ilə bərabər hüquqi qüvvəyə malik ola bilər. Məhkəmə prosesinin xarici ölkədə həyata keçirildiyi və onun icrasının Azərbaycan Respublikasında nəzərdə tutulduğu halda belə, həmin icraat dövlətin beynəlxalq öhdəlikləri ilə yanaşı, ədalət mühakiməsinə dair Konstitusiyanın əsas prinsiplərinə uyğun həyata keçirilir.

Azərbaycan Respublikasında xarici məhkəmələrin və arbitrajların qətnamələrinin tanınması və icrası qaydaları Mülki-Prosessual Məcəllənin 47-50-ci fəsilləri ilə tənzimlənir.

Mülki prosessual qanunvericilik xarici dövlətin məhkəmə qətnamələrinin icrası və tanınması ilə əlaqədar həmin qətnamələri iki qrupa bölür:

- icrası tələb olunmayan qətnamələrin tanınması;

– məcburi icrası tələb olunan qətnamələrin tanınması.

Xarici məhkəmələrin Azərbaycan Respublikasında tanınan, icrası tələb olunmayan qətnamələri Mülki-Prosessual Məcəllənin 459-cu maddəsində sadalanmışdır. Xarici məhkəmələrin icrası tələb olunan qətnamələrinin tanınması və icra edilməsi şərtləri isə Mülki-Prosessual Məcəllənin 458-ci maddəsində nəzərdə tutulmuşdur. Həmin maddəyə əsasən, xarici məhkəmələrin qətnamələri Azərbaycan Respublikasının qanunlarında və ya Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrdə nəzərdə tutulduğu hallarda, yaxud qarşılıqlı anlaşma əsasında Azərbaycan Respublikasında tanınır və icra edilir.

Göründüyü kimi, mülki prosessual qanunvericilik Azərbaycan Respublikasında xarici məhkəmə qətnamələrinin tanınması və icra olunmasının üç halını müəyyən etmişdir:

- Azərbaycan Respublikasının qanunlarında nəzərdə tutulmuş hallarda;
- Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrdə nəzərdə tutulmuş hallarda;
- qarşılıqlı anlaşma əsasında.

Bununla yanaşı, Mülki-Prosessual Məcəllənin 462-ci maddəsinə görə, xarici dövlətlərin məhkəmələrinin və arbitrajlarının qətnamələri Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə, hüquq qaydasına zidd deyildirsə və qarşılıqlı təminatlandırılmışdırsa, Azərbaycan Respublikasında icra edilə və tanına bilər.

Qeyd olunan maddədə göstərilən “qarşılıqlı təminatlandırılma” Azərbaycan Respublikası ilə xarici dövlət arasında ikitərəfli beynəlxalq müqavilənin, yaxud hüquqi yardım haqqında çöxtərəfli sazişin (konvensiyanın) iştirakçısı olmalarını ifadə edir.

Xarici dövlətlə Azərbaycan Respublikası arasında hüquqi yardım haqqında ikitərəfli beynəlxalq müqavilə olmadıqda və ya Azərbaycan Respublikası ilə xarici dövlət, qətnamələrin tanınmasını və icrasını nəzərdə tutan çöxtərəfli beynəlxalq müqavilənin iştirakçısı deyillərsə, Azərbaycan Respublikasında həmin xarici dövlətin məhkəmə qətnamələrinin tanınması və icrası qarşılıqlı anlaşma prinsipi-nə riayət edilməklə həyata keçirilir. Bu prinsipə görə, xarici dövlətin məhkəmə qətnaməsi Azərbaycan Respublikasında o şərtlə tanınır və icra edilir ki, həmin xarici dövlət də Azərbaycan Respublikası məhkəmələrinin qərarlarını tanısin və icra etsin.

Mülki-Prosessual Məcəllənin 465-ci maddəsində isə xarici dövlətlərin məhkəmələrinin və arbitrajlarının qətnamələrini məcburi qaydada icra etməkdən və tanımaqdan imtina edilməsinin aşağıdakı halları müəyyən edilmişdir:

– işə baxılması Azərbaycan Respublikası məhkəməsinin müstəsna səlahiyyətinə aiddirsə;

– işdə iştirak edən şəxs işə baxılması barədə bildirişin vaxtında və lazımı qaydada ona verilməməsi nəticəsində prosesdə iştirak etmək imkanından məhrum olmuşsa;

– eyni tərəflər arasında, eyni predmetə dair və eyni əsaslar üzrə Azərbaycan Respublikası məhkəmələrinin qanuni qüvvəyə minmiş qətnaməsi varsa və ya digər dövlətin məhkəməsində iş qaldırılmazdan əvvəl Azərbaycan Respublikası məhkəmələrinin icraatında eyni şəxslər arasında, eyni predmet barəsində və eyni əsaslar üzrə qaldırılmış iş varsa;

– qətnamə, ərazisində həmin qətnamə çıxarılan dövlətin qanunvericiliyi üzrə qanuni qüvvəyə minməmişsə;

– qətnamənin icrası Azərbaycan Respublikası qanunvericiliyinin əsas prinsipləri və suverenliyi ilə ziddiyyət təşkil edirsə;

– xarici dövlətin qarşılıqlı əlaqələri təmin olunmursa.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu əvvəlki hüquqi mövqeyinə uyğun olaraq bir daha qeyd edir ki, məhkəmə, ilk növbədə, Mülki-Prosessual Məcəllənin 458.1 və 462-ci maddələrində göstərilən əsasların olub-olmamasını araşdırmalı, bundan sonra həmin Məcəllənin 465-ci maddəsində sadalanan xarici dövlətin məhkəmə qətnaməsini məcburi qaydada icra etməkdən və tanımaqdan imtina edilməsi üçün halların mövcud olub-olmamasını müəyyən etməlidir (Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun H.Babayevin şikayəti üzrə 16 mart 2017-ci il tarixli Qərarı).

Azərbaycan Respublikasının 2007-ci il 10 aprel tarixli Qanunu ilə təsdiq edilmiş “Birləşmiş Ərəb Əmirlikləri və Azərbaycan Respublikası arasında mülki və ticarət işləri üzrə hüquqi və məhkəmə yardımı haqqında” Müqavilənin (bundan sonra – Müqavilə) 1-ci maddəsinin 1-ci bəndinə görə, Tərəflərdən birinin vətəndaşları digər Tərəfin ərazisində həmin Tərəfin vətəndaşları kimi eyni hüquqi müdafiədən istifadə edirlər və digər Tərəfin ədliyyə orqanlarına həmin Tərəfin öz vətəndaşları kimi eyni şərtlərlə müraciət etmək hüququna malikdirlər.

Şikayətdən və iş materiallarından məlum olur ki, Ali Məhkəmənin İnzibati-İqtisadi Kollegiyası vəsatəti təmin edərkən, Mülki-Prosesual Məcəllənin 458.1, 458.2 və 462-ci maddələrini, Müqavilənin 4, 20 və 21-ci maddələrini, “Xarici münsiflər məhkəməsinin qətnaməsinin tanınması və icra edilməsi barədə” Birləşmiş Millətlər Təşkilatının 10 iyun 1958-ci il tarixli Nyu-York Konvensiyasını (bundan sonra – Nyu-York Konvensiyası) və “Arbitraj, təsərrüfat və iqtisad məhkəmələrinin qətnamələrinin Birlik iştirakçısı olan dövlətlərin ərazilərində qarşılıqlı icrası qaydaları haqqında” Sazişi tətbiq etmişdir.

Lakin Ali Məhkəmənin İnzibati-İqtisadi Kollegiyası həmin Müqaviləni tətbiq edərkən nəzərə almamışdır ki, Müqavilənin 21-ci maddəsinin f bəndinə görə, əgər qərar qiyabi şəkildə çıxarılıbsa və iştirak etməyən tərəf öz ölkəsində tətbiq edilən qaydalara uyğun olaraq vaxtında məhkəməyə çağırılmamışdırsa, qərar tanınmır və ya icra edilmir.

Eyni zamanda, xarici dövlətlərin məhkəmələrinin və arbitrajlarının qətnamələrini məcburi qaydada icra etməkdən və tanımaqdan imtina edilməsi üçün əsasları müəyyən edən Mülki-Prosesual Məcəllənin 465.1.2-ci maddəsinə görə, işdə iştirak edən şəxs işə baxılması barədə bildirişin vaxtında və lazımi qaydada ona verilməməsi nəticəsində prosesdə iştirak etmək imkanından məhrum olmuşsa, bu, məhkəmə qətnaməsinin məcburi qaydada icra edilməsindən imtina etməyə əsas verir.

Mülki-Prosesual Məcəllənin 466.0.1-ci maddəsinə uyğun olaraq, məhz tanınmanı istəyən tərəf xarici dövlətin məhkəmə qətnaməsinin qanuni qüvvəyə minməsinə təsdiq edən, üzərində qeydiyyat aparılmış surəti ilə bərabər, zərərinə qətnamə çıxarılmış və məhkəmə prosesində iştirak etməyən tərəfin işə baxılması barədə vaxtında və lazımi qaydada xəbərdar edilməsini təsdiq edən sənədi də ərizəsinə əlavə etməlidir.

F.Bayramovun Ali Məhkəmənin İnzibati-İqtisadi Kollegiyasına təqdim etdiyi vəsatətinin dəlilləri ondan ibarət olmuşdur ki, onun Dubay Apellyasiya Məhkəməsində iş üzrə keçirilən məhkəmə prosesində iştirakı təmin edilməmiş, eləcə də həmin məhkəmə tərəfindən qəbul edilmiş qərarın üzərində qanuni qüvvəyə minməsinə təsdiq edən qeyd aparılmamışdır.

Ali Məhkəmənin İnzibati-İqtisadi Kollegiyası isə bu dəlillərə hüquqi qiymət verməmiş, yalnız Müqavilənin 20 və 21-ci maddələrinin müddəalarını sadalamaqla kifayətlənmişdir.

Ali Məhkəmənin İnzibati-İqtisadi Kollegiyası Mülki-Prosessual Məcəllənin 466.0.1-ci maddəsinə uyğun olaraq, xarici dövlətin məhkəmə qətnaməsinin məcburi icrası barədə ərizəyə baxdıqda, ilk növbədə, xarici dövlətin məhkəmə qətnaməsinin qanuni qüvvəyə minməsinə təsdiq edən, üzərində qeydiyyat aparılmış surəti, zərərində qətnamə çıxarılmış və məhkəmə prosesində iştirak etməyən tərəfin işə baxılması barədə vaxtında və lazımi qaydada xəbərdar edilməsini təsdiq edən sənədin olub-olmamasını yoxlamalı olduğu halda, bunu etməmişdir.

Bununla bağlı Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu bir daha vurğulayır ki, məhkəmələr hər hansı məsələyə baxarkən nəzərə almalıdırlar ki, hüquqi müəyyənlik prinsipi digər tələblərlə yanaşı, ən ümumi mənada mövcud hüquqi vəziyyətə aid aydınlığı və müəyyənliyi nəzərdə tutur. Bu baxımdan, məhkəmələr tərəfindən qəbul olunmuş qərarlarda həll olunan işə aid bütün zəruri məsələlərə aydınlıq gətirilməli, ziddiyyətli məqamlar aradan qaldırılmalıdır. Azərbaycan Respublikasının adından çıxarılan məhkəmə aktlarında işin ədalətli həllini şübhə altına alan, ziddiyyətlər yaradan və mübahisə üzrə iştirakçıların konstitusiya məhkəmə müdafiəsi hüququna təsir göstərən müddəalar olmamalıdır (Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun N.Babayevin şikayəti üzrə 28 dekabr 2011-ci il tarixli Qərarı).

Həmçinin Ali Məhkəmənin İnzibati-İqtisadi Kollegiyası belə nəticəyə gəlmişdir ki, Dubay Apellyasiya Məhkəməsinin 30 may 2016-cı il tarixli qərarının Azərbaycan Respublikasının ərazisində tanınması və məcburi qaydada icra edilməsi üçün vəsatət Nyu-York Konvensiyasına uyğun olaraq verilmişdir.

Bu Konvensiyanın tətbiqi ilə bağlı nəzərə alınmalıdır ki, Nyu-York Konvensiyası ümumi məhkəmə aktlarının qarşılıqlı tanınmasını deyil, yalnız mübahisə tərəflərinin razılığı əsasında seçdikləri xarici arbitraj (iqtisadi) məhkəmələrinin qətnamələrinin qəbulu və icrasını nəzərdə tutur. Məhz bu səbəbdən, Nyu-York Konvensiyasına istinad olunması və xarici ümumi məhkəmələr tərəfindən qəbul edilən aktların icrası, ilk növbədə, aidiyyət baxımından mümkünsüzdür.

Beləliklə, Ali Məhkəmənin İnzibati-İqtisadi Kollegiyası Mülki-Prosessual Məcəllənin 465.1.2 və 466.0.1-ci maddələrini tətbiq etməyərək, xarici məhkəmə qərarının tanınması və icra edilməsi üçün əsasların olub-olmamasını tam araşdırmamış, həmin qərarı

məcburi qaydada icra etməkdən imtina edilməsinə yol verən halların mövcudluğuna diqqət yetirməmişdir.

Yuxarıda göstərilənləri nəzərə alaraq, Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu belə nəticəyə gəlir ki, Dubay Apellyasiya Məhkəməsinin 30 may 2016-cı il tarixli qərarının Azərbaycan Respublikasında məcburi qaydada icra edilməsi və tanınması barədə Ali Məhkəmənin İnzibati-İqtisadi Kollegiyasının 8 noyabr 2016-cı il tarixli qərarı Konstitusiyanın 60-cı maddəsinin I hissəsinə və Mülki Prosesual Məcəllənin 458, 462 və 465-ci maddələrinə uyğun olmadığından qüvvədən düşmüş hesab edilməlidir. İşə bu qərara uyğun olaraq Azərbaycan Respublikasının mülki prosesual qanunvericiliyi ilə müəyyən edilmiş qaydada və müddətdə yenidən baxılmalıdır.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyanın 130-cu maddəsinin V və IX hissələrini, “Konstitusiya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 52, 62, 63, 65-67 və 69-cu maddələrini rəhbər tutaraq, Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu

Q Ə R A R A A L D I:

1. Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin İnzibati-İqtisadi Kollegiyasının Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin Dubay Apellyasiya Məhkəməsinin 30 may 2016-cı il tarixli qərarının Azərbaycan Respublikasında məcburi qaydada icra edilməsi və tanınması barədə 8 noyabr 2016-cı il tarixli qərarı Azərbaycan Respublikası Konstitusiyanın 60-cı maddəsinin I hissəsinə və Azərbaycan Respublikası Mülki-Prosesual Məcəlləsinin 458, 462 və 465-ci maddələrinə uyğun olmadığından qüvvədən düşmüş hesab edilsin. İşə bu qərara uyğun olaraq Azərbaycan Respublikasının mülki prosesual qanunvericiliyi ilə müəyyən edilmiş qaydada və müddətdə yenidən baxılsın.

2. Qərar dərc olunduğu gündən qüvvəyə minir.

3. Qərar “Azərbaycan”, “Respublika”, “Xalq qəzeti”, “Bakinski raboçi” qəzetlərində və “Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Məlumatı”nda dərc edilsin.

4. Qərar qətidir, heç bir orqan və ya şəxs tərəfindən ləğv edilə, dəyişdirilə və ya rəsmi təfsir edilə bilməz.

ИМЕНЕМ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

ПОСТАНОВЛЕНИЕ ПЛЕНУМА КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

О проверке соответствия определения Административно-экономической коллегии Верховного суда Азербайджанской Республики от 8 ноября 2016 года Конституции и законам Азербайджанской Республики по жалобе Ф.Байрамова

20 июля 2017 года

город Баку

Пленум Конституционного Суда Азербайджанской Республики в составе Фархада Абдуллаева (председатель), Соны Салмановой, Джейхуна Гараджаева (судья-докладчик), Судабы Гасановой, Рафаэля Гваладзе, Махира Мурадова, Исы Наджафова и Кямрана Шафиева

с участием секретаря суда – Фараида Алиева,
представителя заявителя Фариза Байрамова – Адила Исмаилова,

эксперта – доцента кафедры международного частного и европейского права Бакинского государственного университета, доктора философии по праву Ализаде Мамедова,

специалиста – руководителя группы Управления международного сотрудничества Министерства юстиции Азербайджанской Республики Азера Джафарова

в соответствии с частью V статьи 130 Конституции Азербайджанской Республики рассмотрел в открытом судебном заседании в порядке конституционного судопроизводства конституционное дело по жалобе Ф.Байрамова о проверке соответствия определения Административно-экономической коллегии Верховного суда Азербайджанской Республики от 8 ноября 2016 года Конституции и законам Азербайджанской Республики.

Заслушав доклад судьи Дж.Гараджаева по делу, выступления представителя заявителя и специалиста, мнение эксперта, изучив и обсудив материалы дела, Пленум Конституционного суда Азербайджанской Республики

У С Т А Н О В И Л:

Ф.Байрамов, подав жалобу в Конституционный суд Азербайджанской Республики (далее – Конституционный суд), просил проверить соответствие определения Административно-экономической коллегии Верховного суда Азербайджанской Республики (далее – Административно-экономическая коллегия Верховного суда) от 8 ноября 2016 года Конституции и законам Азербайджанской Республики (далее – Конституция).

Как видно из жалобы и приложенных к ней документов, решением Дубайского апелляционного суда Объединенных Арабских Эмиратов (далее – Дубайский апелляционный суд) от 30 мая 2016 года на LLC “Triada General Trading” и Ф.Байрамова совместно были возложены обязательства по возвращению долга истцу – компании “Skiddaw” LTD, выплате штрафа с 23 июля 2015 года до полного погашения под 9 процентов годовых, выплате 1000 дирхемов в виде судебной пошлины и расходов.

На основании договора от 27 мая 2016 года, подписанного между компанией “Skiddaw” LTD и Сабиной Гасанлы, все права компании “Skiddaw” LTD на материальное требование к компании LLC “Triada General Trading” и Ф.Байрамову были переданы С.Гасанлы.

После этого С.Гасанлы, подав через Министерство юстиции Азербайджанской Республики ходатайство в Верховный суд Азербайджанской Республики, просила признания решения Дубайского апелляционного суда на территории Азербайджанской Республики и исполнения его в принудительном порядке.

Определением Административно-экономической коллегии Верховного суда от 8 ноября 2016 года ходатайство С.Гасанлы было удовлетворено, принято решение о признании решения Дубайского апелляционного суда на территории Азербайджанской Республики и исполнении его в принудительном порядке.

Ф.Байрамов обосновал конституционную жалобу тем, что Административно-экономическая коллегия Верховного суда неверно применила статьи 138.3, 465.1.2, 466.0.1, 466.0.2, 467.2 и 476.0.1.2 Гражданского процессуального кодекса Азербайджанской Республики (далее – Гражданский процессуальный кодекс).

Заявитель считает, что решением Административно-экономической коллегии Верховного суда от 8 ноября 2016 года были нарушены его права собственности и судебной защиты, закрепленные статьей 29 и частью I статьи 60 Конституции.

В связи с жалобой Пленум Конституционного суда считает необходимым отметить следующее.

На основании части I статьи 60 Конституции каждому гарантируется защита прав и свобод в административном порядке и суде.

Согласно сформированной Пленумом Конституционного суда правовой позиции право на защиту в суде, входя в число основных прав и свобод человека и гражданина, одновременно выступает в качестве гарантии закрепленных Конституцией других прав и свобод. Судебная гарантия устанавливает, с одной стороны, право каждого на обращение в суд с целью восстановления нарушенных прав и свобод, а с другой, – обязанность судов рассматривать данные обращения и принимать по ним справедливое решение.

В международных стандартах в области прав человека независимая, беспристрастная и справедливая защита судом прав и свобод человека определяется как их неотъемлемое и неприкосновенное право. Так, согласно статьям 8 Всеобщей декларации прав человека, 6 Конвенции “О защите прав человека и основных свобод” (далее – Конвенция), 14 Международного пакта “О гражданских и политических правах” каждый человек имеет право при определении его гражданских прав и обязанностей или при рассмотрении любого уголовного обвинения, предъявляемого ему, на справедливое и публичное разбирательство дела в разумный срок независимым и беспристрастным судом, созданным на основании закона.

На основании статьи 62 Конституции каждый обладает правом на рассмотрение его дела в установленном законом суде.

Не допускается рассмотрение дела лица в другом суде без его согласия. Отмеченное в данной норме Конституции положение “в установленном законом суде” включает правила касательства дел, наличие установленного законом состава суда, полноту правосудия, то есть условия исполнения судебных актов в соответствующем порядке и пр.

В Постановлении Пленума Конституционного суда Азербайджанской Республики “О толковании статьи 87.2 Закона Азербайджанской Республики “Об исполнении” и статьи 2.1 Административно-процессуального кодекса Азербайджанской Республики” отмечено, что право каждого на рассмотрение дела полномочным, независимым и беспристрастным судом, созданным на основании закона, предусматривает всестороннее и объективное рассмотрение не любым судом, а судами соответствующей юрисдикции, полномочия которых изначально определены законом.

В соответствии с частью I статьи 129 Конституции суды выносят решения от имени государства, исполнение которых обязательно.

Согласно сформированной Пленумом Конституционного суда правовой позиции исполнение вступившего в законную силу решения суда, являясь составной частью права на обращение в суд, представляет особое значение (Постановление “О толковании статей 7, 10, 24 и 26 Закона Азербайджанской Республики “Об исполнении” с точки зрения некоторых положений Гражданского процессуального кодекса Азербайджанской Республики” от 2 сентября 2015 года).

Европейский суд по правам человека (далее – Европейский суд) также признал исполнение решения, вынесенного тем или иным судом, согласно сути статьи 6 Конвенции, неотъемлемой составной частью судебного разбирательства (постановления по делу Хорнсби против Греции от 19 марта 1997 года, по делу Станова против Болгарии от 19 января 2017 года).

В ряде случаев решения, принятые судами иностранного государства, могут на территории другого государства обладать той же юридической силой, что и судебные решения данного государства. Даже когда судебный процесс проходит в другой стране, а его исполнение предусмотрено в Азербайджанской

Республике, данное производство, наряду с международными обязательствами государства, осуществляется в соответствии с основными принципами Конституции, связанными с правосудием.

Правила признания и исполнения в Азербайджанской Республике решений иностранных судов и арбитражей регулируются главами 47-50 Гражданского процессуального кодекса.

В связи с исполнением и признанием решений суда иностранного государства Гражданское процессуальное законодательство подразделяет данные решения на две группы:

- признание решений, не требующих исполнения;
- признание решений, требующих принудительного исполнения.

Решения иностранных судов, признанные в Азербайджанской Республике и не требующие исполнения, перечислены в статье 459 Гражданского процессуального кодекса. А условия признания и исполнения решений иностранных судов, требующих исполнения, предусмотрены в статье 458 Гражданского процессуального кодекса. На основании данной статьи решения иностранных судов подлежат признанию и исполнению в случаях, предусмотренных законами Азербайджанской Республики или международными договорами, к которым присоединилась Азербайджанская Республика, либо на основе взаимопонимания.

Как видно, гражданско-процессуальное законодательство установило три случая признания и исполнения решения иностранного суда:

в случаях, предусмотренных законами Азербайджанской Республики;

в случаях, предусмотренных международными договорами, к которым присоединилась Азербайджанская Республика;

на основе взаимопонимания

Вместе с тем, согласно статье 462 Гражданского процессуального кодекса решения судов и арбитражей иностранных государств могут быть исполнены и признаны в Азербайджанской Республике, если они не противоречат законодательству Азербайджанской Республики и правопорядку, и если они взаимно гарантированы.

Указанное в отмеченной статье “взаимное гарантирование” показывает, что между Азербайджанской Республикой и иностранным государством действует двусторонний международный договор, либо они являются участниками многостороннего соглашения (конвенции) о правовой помощи.

Если между иностранным государством и Азербайджанской Республикой нет двустороннего международного договора о правовой помощи, либо если Азербайджанская Республика и иностранное государство не являются участниками многостороннего международного договора, предусматривающего признание и исполнение решений, то признание и исполнение решений суда данного иностранного государства в Азербайджанской Республике осуществляется с соблюдением принципа взаимопонимания. Согласно этому принципу решение суда иностранного государства признается и исполняется в Азербайджанской Республике с тем условием, что данное иностранное государство также признает и исполняет решения судов Азербайджанской Республики.

А в статье 465 Гражданского процессуального кодекса установлены следующие случаи отказа от принудительного исполнения и признания решений судов и арбитражей иностранных государств:

- если рассмотрение дела относится к исключительной компетенции суда Азербайджанской Республики;
- если лицу, участвующему в деле, своевременно и надлежащим образом не вручено извещение о рассмотрении дела и в результате это лицо лишено возможности участия в процессе;
- если имеется вступившее в законную силу решение судов Азербайджанской Республики по делу о спорах между одними и теми же сторонами, на один и тот же предмет и по одним и тем же основаниям, или до возбуждения дела в суде другого государства в производстве судов Азербайджанской Республики уже имеется дело о спорах между одними и теми же сторонами, на один и тот же предмет и по одним и тем же основаниям;
- если решение не вступило в законную силу по законодательству государства, на территории которого вынесено данное решение;

– если исполнение решения противоречит основным принципам законодательства Азербайджанской Республики и суверенитету Азербайджанской Республики;

– если исполнение решения не обеспечивается взаимными связями с иностранным государством.

Пленум Конституционного суда в соответствии с прежней правовой позицией еще раз отмечает, что суд в первую очередь должен изучить наличие основ, указанных в статьях 456.1 и 462 Гражданского процессуального кодекса, после чего установить наличие фактов для отказа от принудительного исполнения и признания решения суда иностранного государства, перечисленных в статье 465 данного Кодекса (Постановление Пленума Конституционного суда по жалобе Г.Бабаева от 16 марта 2017 года).

Согласно пункту 1 статьи 1 Договора “О правовой и судебной помощи по гражданским и торговым делам между Объединенными Арабскими Эмиратами и Азербайджанской Республикой” (далее – Договор), утвержденного Законом Азербайджанской Республики от 10 апреля 2007 года, граждане одной из сторон пользуются на территории другой стороны той же правовой защитой, что и граждане данной стороны, и вправе обращаться в органы юстиции другой стороны на тех же условиях, что и собственные граждане этой стороны.

Как выясняется из жалобы и материалов дела, Административно-экономическая коллегия Верховного суда, удовлетворяя ходатайство, применила статьи 458.1, 458.2 и 462 Гражданского процессуального кодекса, статьи 4, 20 и 21 Договора, Нью-Йоркскую конвенцию Организации Объединенных Наций “О признании и исполнении иностранного арбитражного решения” от 10 июня 1958 года (далее – Нью-Йоркская конвенция) и Соглашение “О порядке взаимного исполнения решения арбитражных, хозяйственных и экономических судов на территориях государств-участников Содружества”.

Однако Административно-экономическая коллегия Верховного суда, применяя данный Договор, не учла, что согласно пункту f статьи 21 Договора, если решение вынесено заочно, и не принимавшая участие сторона своевременно не была вызва-

на в суд в соответствии с правилами, применяемыми в своей стране, решение не признается или не исполняется.

Одновременно, согласно статье 465.1.2 Гражданского процессуального кодекса, устанавливающей основы для отказа от принудительного исполнения и признания решений судов и арбитражей иностранных государств, если лицу, участвующему в деле, своевременно и надлежащим образом не вручено извещение о рассмотрении дела и в результате это лицо лишено возможности участия в процессе, то это дает основание для отказа от принудительного исполнения решения суда.

В соответствии со статьей 466.0.1 Гражданского процессуального кодекса именно сторона, желающая признания, должна приложить к заявлению копию решения суда иностранного государства с отметкой, подтверждающей вступление решения в законную силу, и документ, подтверждающий, что сторона, в ущерб которой было вынесено решение, и которая не принимала участия в судебном процессе, была своевременно и надлежащим образом извещена о рассмотрении дела.

Аргументы ходатайства, поданного Ф.Байрамовым в Административно-экономическую коллегия Верховного суда, заключались в том, что его участие в судебном процессе, проведенном по делу в Дубайском апелляционном суде, не было обеспечено, кроме того, решение, принятое данным судом, не имеет отметки, подтверждающей вступления решения в законную силу.

Административно-экономическая коллегия Верховного суда не дала правовой оценки этим аргументам, довольствовавшись лишь перечислением положений статей 20 и 21 Договора.

В соответствии со статьей 466.0.1 Гражданского процессуального кодекса Административно-экономическая коллегия Верховного суда, рассматривая заявление о принудительном исполнении решения суда иностранного государства, в первую очередь, должна была проверить наличие копии решения суда иностранного государства с отметкой, подтверждающей вступление решения в законную силу, и документ, подтверждающий, что сторона, в ущерб которой было вынесено решение, и которая не принимала участия в судебном процессе, была

своевременно и надлежащим образом извещена о рассмотрении дела, однако не сделала этого.

В связи с этим Пленум Конституционного суда еще раз подчеркивает, что суды, рассматривая тот или иной вопрос, должны учитывать, что принцип правовой определенности, наряду с другими требованиями, подразумевает четкость и определенность, относящиеся к существующему правовому положению в самом общем понятии. С этой точки зрения, в решениях, принятых судами, должна быть внесена ясность во все необходимые вопросы по разрешаемому делу, устранены противоречащие моменты. В судебных актах, выносимых от имени Азербайджанской Республики, не должно быть положений, ставящих под сомнение справедливость разрешения дела, создающих противоречия и оказывающих влияние на право конституционной судебной защиты участников спора (Постановление Пленума Конституционного суда Азербайджанской Республики по жалобе Н.Бабаева от 28 декабря 2011 года).

Кроме того, Административно-экономическая коллегия Верховного суда пришла к такому выводу, что ходатайство о признании и принудительном исполнении решения Дубайского апелляционного суда от 30 мая 2016 года на территории Азербайджанской Республики подано в соответствии с Нью-Йоркской конвенцией.

В связи с применением данной Конвенции следует учесть, что Нью-Йоркская конвенция предусматривает не взаимное признание общих судебных актов, а лишь принятие и исполнение решений иностранных арбитражных (экономических) судов, избранных с согласия сторон спора. Именно поэтому ссылка на Нью-Йоркскую конвенцию и исполнение актов, принятых иностранными общими судами, в первую очередь, невозможно с точки зрения принадлежности.

Таким образом, Административно-экономическая коллегия Верховного суда, не применив статьи 465.1.2 и 466.0.1 Гражданского процессуального кодекса, не изучила полностью, имелись ли основания для признания и исполнения решения иностранного суда, не уделила внимания наличию фактов, допускающих отказ от принудительного исполнения данного решения.

Учитывая вышеуказанное, Пленум Конституционного суда приходит к такому выводу, что определение Административно-экономической коллегии Верховного суда от 8 ноября 2016 года о принудительном исполнении и признании в Азербайджанской Республике решения Дубайского апелляционного суда от 30 мая 2016 года из-за несоответствия части I статьи 60 Конституции и статьям 458,462 и 465 Гражданского процессуального кодекса должно считаться утратившим силу. Дело должно быть пересмотрено в порядке и сроки, установленные гражданско-процессуальным законодательством Азербайджанской Республики.

Руководствуясь частями V и IX статьи 130 Конституции Азербайджанской Республики, статьями 52, 62, 63, 65-67 и 69 Закона Азербайджанской Республики “О Конституционном суде”, Пленум Конституционного суда Азербайджанской Республики

П О С Т А Н О В И Л:

1. Из-за несоответствия определения Административно-экономической коллегии Верховного суда Азербайджанской Республики от 8 ноября 2016 года о принудительном исполнении и признании в Азербайджанской Республике решения Дубайского апелляционного суда от 30 мая 2016 года части I статьи 60 Конституции Азербайджанской Республики и статьям 458,462 и 465 Гражданского процессуального кодекса Азербайджанской республики считать его утратившим силу. Дело пересмотреть в порядке и сроки, установленные гражданско-процессуальным законодательством Азербайджанской Республики.

2. Постановление вступает в силу со дня опубликования.

3. Постановление опубликовать в газетах “Азербайджан”, “Республика”, “Халг газети”, “Бакинский рабочий” и “Вестнике Конституционного суда Азербайджанской Республики”.

4. Постановление является окончательным и не может быть отменено, изменено или официально истолковано ни одним органом или лицом.

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI ADINDAN

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI KONSTITUSIYA
MƏHKƏMƏSİ PLENUMUNUN
Q Ə R A R I**

**“İcra haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun
20-ci maddəsinin şərh edilməsinə dair**

10 oktyabr 2017-ci il

Bakı şəhəri

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu Fərhad Abdullayev (sədr), Sona Salmanova, Rövşən İsmayılov, Rafael Qvaladze, Mahir Muradov, İsa Nəcəfov və Kamran Şəfiyevdən (məruzəçi-hakim) ibarət tərkibdə,

məhkəmə katibi – Fəraid Əliyevin,

maraqlı subyektlərin nümayəndələri – Bakı Apellyasiya Məhkəməsinin hakimi İkrəm Şirinov və Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi Aparatının İnzibati və hərbi qanunvericilik şöbəsinin məsləhətçisi Kəmalə Qəmərlinin,

ekspert – Bakı Dövlət Universitetinin Mülki proses və kommersiya hüququ kafedrasının dosent əvəzi, hüquq üzrə fəlsəfə doktoru Əsmər Əliyevanın,

mütəxəssislər – Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin İnzibati-İqtisadi Kollegiyasının hakimi Rahib Nəbizadənin və Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyinin İcra baş idarəsinin rəis müavini, ədliyyə müşaviri Fərid Əfəndiyevin iştirakı ilə,

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VI hissəsinə müvafiq olaraq xüsusi konstitusiyaya icraatı üzrə açıq məhkəmə iclasında “İcra haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 20-ci maddəsinin şərh edilməsinə dair Bakı Apellyasiya Məhkəməsinin müraciəti əsasında konstitusiyaya işinə baxdı.

İş üzrə hakim K.Şəfiyevin məruzəsini, maraqlı subyektlərin nümayəndələrinin və mütəxəssislərin çıxışlarını, ekspertin rəyini din-

ləyib, iş materiallarını araşdırıb müzakirə edərək, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası Məhkəməsinin Plenumu

M Ü Ə Y Y Ə N E T D İ:

Bakı Apellyasiya Məhkəməsi Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası Məhkəməsinə (bundan sonra – Konstitusiyası Məhkəməsi) müraciət edərək “İcra haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun (bundan sonra – “İcra haqqında” Qanun) 20-ci maddəsinin şərh edilməsini xahiş etmişdir.

Müraciətdə göstərilir ki, “İcra haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununda dəyişikliklər edilməsi barədə” Azərbaycan Respublikasının 2016-cı il 30 dekabr tarixli Qanunu ilə “İcra haqqında” Qanunun 20-ci maddəsinə edilmiş dəyişikliklərə əsasən icra sənədi üzrə icraata xitam verilməsinin yeni qaydası müəyyən olunmuşdur. Bu qaydaya görə, icra sənədi üzrə icraata xitam verilməsi icra məmurunun səlahiyyətlərinə aid edilmişdir.

“İcra haqqında” Qanunun 20.5-ci maddəsində göstərilir ki, tərəflər və icra sənədini vermiş digər orqan qərarın onlara təqdim olunduğu (onlar tərəfindən alındığı) gündən 10 gün müddətində həmin qərardan müvafiq məhkəməyə şikayət verə bilirlər.

Müraciətdən həmin maddədə nəzərdə tutulan “müvafiq məhkəmə” ifadəsinin təcrübədə qeyri-müəyyənlik yaratdığını qeyd etmişdir. Belə ki, “İcra haqqında” Qanuna edilən dəyişikliklərin qüvvəyə minməsindən sonra icra sənədi üzrə icraata xitam verilməsi barədə icra məmurunun qərarından verilmiş şikayətlərə inzibati-iqtisadi və ya ümumi yurisdiksiyalı məhkəmələr tərəfindən baxılmalı olması məsələsi məhkəmələr arasında fikir müxtəlifliyinə səbəb olur.

Göstərilənlərə əsasən, Bakı Apellyasiya Məhkəməsi “İcra haqqında” Qanunda icra sənədi üzrə icraata xitam verilməsi barədə icra məmurunun qərarından verilmiş şikayətlərə hansı məhkəmədə baxılmalı olması məsələsinə aydınlıq gətirilməsini Konstitusiyası Məhkəməsindən xahiş etmişdir.

Konstitusiyası Məhkəməsinin Plenumu müraciətlə əlaqədar aşağıdakıları qeyd etməyi zəruri hesab edir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının (bundan sonra – Konstitusiyası) 60-cı maddəsinin I və II hissələrinə əsasən, hər kəsin hüquq və azadlıqlarının inzibati qaydada və məhkəmədə müdafiəsinə təminat verilir. Hər kəsin hüququ var ki, onun işinə qərəzsiz

yanaşılısın və həmin işə inzibati icraat və məhkəmə prosesində ağılabatan müddətdə baxılısın.

“İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında” Konvensiyanın (bundan sonra – Konvensiya) 6-cı maddəsinə əsasən, hər kəs, onun mülki hüquq və vəzifələri müəyyən edilərkən və ya ona qarşı hər hansı cinayət ittihamı irəli sürülərkən, qanun əsasında yaradılmış müstəqil və qərəzsiz məhkəmə vasitəsi ilə ağılabatan müddətdə işinin ədalətli və açıq araşdırılması hüququna malikdir.

Məhkəmə müdafiəsi hüququnun tam həcmdə həyata keçirilməsi və pozulmuş hüquqların ədalət mühakiməsinin əsas prinsiplərinin tələblərinə cavab verən şəkildə bərpa edilməsi üçün qanunvericilikdə digər təminatlar da nəzərdə tutulmuşdur.

Həmin təminatlardan biri Konstitusiyanın 62-ci maddəsində təsbit edilmiş hər kəsin onun işinə qanunla müəyyən edilmiş məhkəmədə baxılması hüququdur. Bu normada qeyd edilən “qanunla müəyyən edilmiş məhkəmə” müddəası işlərin aidiyyət qaydaları, qanuni məhkəmə tərkibinin mövcudluğu və s. subyektiv elementləri ehtiva edir.

Qanunvericilikdə mübahisələrin məhkəmə aidiyyəti məsələsinin aydın və dəqiq göstərilməsi insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının məhkəmə təminatı baxımından olduqca əhəmiyyətlidir.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu qeyd etmişdir ki, məhkəmə aidiyyəti ədalət mühakiməsinin həyata keçirilməsi zamanı şəxsin hüquqlarının və qanuni maraqlarının prosessual təminatlarına zəmanət verən şərtlərdən biridir və qanunla dəqiq müəyyən edilməlidir. Əks təqdirdə bu və ya digər işin hansı məhkəmə icraatı qaydasında baxılması ilə bağlı qeyri-müəyyənlik yaranmış olar. Belə qeyri-müəyyənlik işə məhkəmə tərəfindən ağılabatan müddətdə baxılmasında çətinlik yarada, son nəticədə şəxsin pozulmuş hüquqlarının bərpa edilməsini qeyri-mümkün edə bilər (Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun “İnzibati icraat haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 2.0.1 və 2.0.2-ci maddələrinin şərh edilməsinə dair “6 oktyabr 2012-ci il tarixli Qərarı”).

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu əvvəlki qərarlarında hər kəsin hüquq və qanuni maraqlarının qorunmasında məhkəmə aidiyyətinin dəqiq müəyyən edilməsinin əhəmiyyətini vurğulamaqla yanaşı, bu qaydalara uyğun olaraq qəbul edilən qərarların icrasının ümumilikdə məhkəmə müdafiəsi hüququnun tərkib hissəsi olmasını da xüsusilə qeyd etmişdir.

Belə ki, Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu “İcra haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 7, 10, 24 və 26-cı maddələrinin Azərbaycan Respublikası Mülki-Prosessual Məcəlləsinin bəzi müddəaları baxımından şərh edilməsinə dair” 2 sentyabr 2015-ci il tarixli Qərarında formalaşdırdığı hüquqi mövqeyə əsasən, məhkəmə müdafiəsi hüququ bir tərəfdən hər kəsin pozulmuş hüquqlarının və azadlıqlarının bərpası məqsədilə məhkəməyə müraciət etmək hüququnu, digər tərəfdən isə məhkəmələrin həmin müraciətlərə əğlabatan müddətdə baxmaq və ədalətli qərar qəbul edərək, onların vaxtında icra edilməsinə nəzarət etmək vəzifəsini müəyyən edir.

Bu məsələ ilə bağlı Konstitusiyanın 129-cu maddəsinin müddəaları böyük əhəmiyyətə malikdir. Həmin maddənin tələblərinə görə, məhkəmənin qəbul etdiyi qərarların icrası məcburidir. Məhkəmə qərarının icra olunmaması qanunla müəyyən edilmiş məsuliyyətə səbəb olur.

Qanuni qüvvəyə minmiş məhkəmə aktlarının məcburiliyi onların bütün dövlət orqanları və vəzifəli şəxslər tərəfindən qanunla müəyyən edilmiş qaydada hər hansı haldan asılı olmayaraq icra edilməsini nəzərdə tutmaqla yanaşı, belə aktların qanunsuz və əsassız olması ehtimalları ilə bağlı icra məhdudiyyətlərinin yaradılmasını və maneələrin törədilməsini qadağan edir.

Məhkəmə qərarlarının icrasının məcburiliyi “Məhkəmələr və hakimlər haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 5-ci maddəsində də əks olunmuşdur. Həmin maddəyə əsasən, məhkəmələr baxılmış işlər üzrə Azərbaycan Respublikası adından qətnəmələr, hökmlər, qəraradlar və qərarlar çıxarırlar. Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə müəyyən edilmiş qaydada qanuni qüvvəyə minmiş bu qərarlar Azərbaycan Respublikası ərazisində bütün fiziki və hüquqi şəxslər tərəfindən mütləq, vaxtında və dəqiq icra olunmalıdır. Qanuni qüvvəyə minmiş məhkəmə qərarlarının icra edilməməsi Azərbaycan Respublikası qanunvericiliyi ilə nəzərdə tutulmuş məsuliyyətə səbəb olur.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu əvvəlki hüquqi mövqelərinə istinadən bir daha qeyd edir ki, qanuni qüvvəyə minmiş məhkəmə qərarının icrası məhkəmə müdafiəsi hüququnun tərkib hissəsi olmaqla pozulmuş hüquqların bərpa olunmasında xüsusi önəm daşıyır. Belə ki, məhkəmə qərarının vaxtında və düzgün icra olunmaması bütövlükdə məhkəmə müdafiəsi hüququnun həyata keçirilməsini səmərəsiz və qəbul olunmuş qərarı əhəmiyyətsiz edər.

İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin qanuni qüvvəyə minmiş məhkəmə aktlarının icrasına dair mövqeyinə görə, son və məcburi qüvvəyə malik olan məhkəmə qərarı tərəflərdən birinin ziyanına olaraq icra edilmədikdə, ədalətli məhkəmə araşdırması xəyalı hüquqa çevrilir. Ağlasığmaz haldır ki, tərəflərə verilən ədalətli, açıq və əqlabatan müddətdə məhkəmə araşdırması kimi prosessual təminatları ətraflı təsvir edən Konvensiyanın 6-cı maddəsi məhkəmə qərarlarının icrasını təmin etməmiş olsun. Həmin maddənin yalnız məhkəməyə müraciət etmək hüququ və məhkəmə iclasının aparılmasına aid edilməsi iştirakçı dövlətlərin Konvensiyaya qoşularkən üzərlərinə götürdükləri öhdəliklərlə bağlı qəbul edilməz vəziyyət yarada bilər. Ona görə də hər hansı məhkəmə tərəfindən çıxarılmış qərarın icrası Konvensiyanın 6-cı maddəsinin mənasına görə “məhkəmə araşdırması”nın ayrılmaz tərkib hissəsi hesab edilməlidir (Hornsbi Yunanıstana qarşı iş üzrə 19 mart 1997-ci il tarixli Qərar).

Beləliklə, Konstitusiya və beynəlxalq-hüquqi aktların tələblərinə görə ədalət mühakiməsi məhkəmə qərarlarının effektiv icrası nəticəsində hüquqların səmərəli bərpa olunmasını təmin etməlidir.

Məhz bu baxımdan qanunverici öz səlahiyyətləri çərçivəsində hər kəsin hüquq və azadlıqlarının qorunması məqsədilə qanuni qüvvəyə minmiş məhkəmə aktının icrası mərhələsində həmin aktın icra olunmasının təmin edilməsinə yönəlmiş qaydaları müəyyən edir və onları mütəmadi təkmilləşdirir.

Müraciətdə qaldırılan məsələ ilə əlaqədar ilk növbədə qeyd olunmalıdır ki, Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu “İcra haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 87.2-ci və Azərbaycan Respublikası İnzibati-Prosessual Məcəlləsinin 2.1-ci maddələrinin şərh edilməsinə dair” 4 aprel 2012-ci il tarixli Qərarında göstərmişdir ki, məhkəmə qərarının icrası ilə əlaqədar icra məmurunun qərarından, hərəkətlərindən (hərəkətsizliyindən) irəli gələn mübahisələrə İnzibati-Prosessual Məcəllənin 2.1-ci maddəsinə uyğun olaraq inzibati icraat qaydasında inzibati-iqtisadi məhkəmələr tərəfindən baxılır.

Sonradan “İcra haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununda dəyişikliklər edilməsi barədə” Azərbaycan Respublikasının 2012-ci il 16 oktyabr tarixli Qanunu ilə 87.1-ci maddəyə dəyişiklik edilmiş, icra sənədinin icra olunması ilə bağlı icra məmurunun hərəkətlərindən və ya hərəkətsizliyindən tələbkar və ya borclunun icra məmurunun olduğu yer üzrə inzibati-iqtisadi məhkəməyə şikayət verə bilməsi müəyyən edilmişdir. Lakin nəzərə alınmalıdır ki, Qa-

nunun həmin maddəsinə dəyişiklik edilsə də, icraatın dayandırılması və ya ona xitam verilməsi məsələlərini tənzimləyən 21-ci maddəsinə dəyişiklik edilməmişdir.

“İcra haqqında” Qanunun 21-ci maddəsinin köhnə redaksiyasına görə, məhkəmələrin verdiyi icra sənədinə əsasən başlanmış icraat icra məmurunun olduğu yer üzrə məhkəmə tərəfindən, inzibati-iqtisadi məhkəmənin verdiyi icra sənədinə əsasən başlanmış icraat isə həmin inzibati-iqtisadi məhkəmə və ya icra məmurunun olduğu yer üzrə müvafiq inzibati-iqtisadi məhkəmə tərəfindən dayandırılır və ya ona xitam verilir.

“İcra haqqında” Qanunun 20-ci maddəsi 30 dekabr 2016-cı ildə yeni redaksiyada verilmiş və icra sənədi üzrə icraata xitam verilməsinin məhkəmələr tərəfindən deyil, icra məmuru tərəfindən həyata keçirilməsi nəzərdə tutulmuşdur.

Bunu nəzərə alaraq, Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu müraçidtdə qaldırılan məsələyə aydınlıq gətirilməsi məqsədilə “İcra haqqında” Qanunun bəzi müddəalarının mülki prosessual qanunvericiliklə əlaqəli şəkildə təhlil edilməsini zəruri hesab edir.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu Azərbaycan Respublikası Mülki-Prosessual Məcəlləsinin (bundan sonra – Mülki Prosesual Məcəllə) bir sıra normalarına əsaslanaraq hesab edir ki, qətnamə çıxarıldıqdan sonra həmin qətnaməni çıxaran hakimin üzərinə qoyulan bir sıra vəzifələr (məsələn, qətnamədəki yanlışlıqların və ya açıq hesab səhvlərinin düzəldilməsi (maddə 228), əlavə qətnamənin çıxarılması (maddə 229), qətnamənin izah edilməsi (maddə 230), qətnamənin icrasına möhlət verilməsi və ya onun hissə-hissə icra edilməsi, qətnamənin icra üsulunun və qaydasının dəyişdirilməsi (maddə 231.1, 231.2), ödənilməli pul məbləğlərinin indeksasiyası (maddə 232) məhz qətnamənin səmərəli icrasını təmin etmək məqsədini daşıyır. Qeyd olunanlar eyni zamanda məhkəmənin qəbul etdiyi qətnamənin icrasına nəzarət funksiyasının həyata keçirilməsinə də xidmət edir.

Belə ki, “İcra haqqında” Qanunun 26-cı maddəsinə əsasən, icra sənədlərinin vaxtında və düzgün icra edilməsinə nəzarət icra qurumunun rəhbəri və məhkəmə tərəfindən öz səlahiyyətləri daxilində həyata keçirilir.

Mülki-Prosessual Məcəllədə olduğu kimi, “İcra haqqında” Qanunda da bu mövqedən çıxış edilərək qətnamənin icrasının təmin edilməsi və icra sənədlərinin vaxtında və düzgün icra edilməsinə

nəzarət məqsədilə icra məmurunun icra sənədini vermiş məhkəməyə müraciət etməsi müəyyən edilmişdir. Məsələn, “İcra haqqında” Qanunun 14.1-ci maddəsinə əsasən, icra sənədində göstərilmiş tələblər aydın olmadıqda, icra məmuru həmin icra sənədinin verilməsi üçün əsas olmuş qərarın, habelə qanuna əsasən icra sənədi sayılan sənədin izah olunması barədə müvafiq məhkəməyə və ya digər orqana ərizə ilə müraciət etmək hüququna malikdir.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu “İcra haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 7, 10, 24 və 26-cı maddələrinin Azərbaycan Respublikası Mülki-Prosessual Məcəlləsinin bəzi müddəaları baxımından şərh edilməsinə dair” 2 sentyabr 2015-ci il tarixli Qərarında da bu mövqedən çıxış edərək qeyd etmişdir ki, məhkəmə aktı üzrə bir neçə borclu olduqda, eləcə də onların yaşadığı ərazi müxtəlif olduqda həmin aktı qəbul etmiş məhkəmə icra sənədini borcluların sayına uyğun və yaşadığı yer üzrə müvafiq icra qurumuna göndərməli və icra məmurunun icraata başlamaq haqqında qərarı vaxtında qəbul etməsinə nəzarət etməlidir.

İcra sənədini vermiş məhkəmənin icra sənədlərinin vaxtında və düzgün icra edilməsinə nəzarət etmək funksiyası, həmçinin “İcra haqqında” Qanunun 20-ci maddəsində nəzərdə tutulan icraata xitam verilməsinin əsasları və qaydalarından da irəli gəlir.

Belə ki, “İcra haqqında” Qanunun 20.2-ci maddəsinə əsasən, icra sənədi üzrə icraata xitam verilməsi barədə icra məmuru tərəfindən əsaslandırılmış qərar qəbul edilir. Həmin qərar icra qurumunun rəhbəri tərəfindən yoxlanılaraq təsdiq olunur və onun surəti 3 gün müddətində tərəflərə, habelə icra sənədini vermiş məhkəməyə və ya digər orqana göndərilir.

Göründüyü kimi, qanunverici icra sənədi üzrə icraata xitam verilməsi barədə icra məmuru tərəfindən qəbul edilmiş əsaslandırılmış qərarın məhz icra sənədini vermiş məhkəməyə göndərilməsini müəyyən etmişdir.

Eyni zamanda, “İcra haqqında” Qanunun 20.4-cü maddəsində müəyyən olunmuşdur ki, icra məmurunun icra sənədi üzrə icraata xitam verilməsi barədə qərarı daxil olduqdan sonra məhkəmə 10 gün müddətində həmin qərarın bu Qanunun tələblərinin pozulmaqla qəbul edilməsini müəyyən edərsə həmin qərarı ləğv edir.

İcra sənədi üzrə icraata xitam verilməsi barədə qərarın icra sənədini vermiş məhkəməyə göndərilməsi və bu məhkəməyə öz təşəbbüsü ilə həmin qərarın qanunvericiliyin tələblərinə uyğun olub-ol-

mamasını yoxlamaq səlahiyyətinin verilməsi son nəticədə işə baxmış məhkəmənin qərarın icrasına nəzarət etməsini təmin etmək məqsədi daşıyır.

Göründüyü kimi, “İcra haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununda dəyişikliklər edilməsi barədə” Azərbaycan Respublikasının 2016-cı il 30 dekabr tarixli Qanunu ilə “İcra haqqında” Qanuna edilmiş dəyişikliklərə əsasən, icra sənədi üzrə icraata xitam verilməsi səlahiyyəti məhkəmələrdən alınaraq icra qurumuna verilsə də, qanunverici məhkəməyə öz təşəbbüsü ilə icra məmurunun icraata xitam verilməsi barədə qərarının qanuniliyini yoxlamaq səlahiyyəti vermişdir.

Eyni zamanda, tərəflər və icra sənədini vermiş digər orqan qərarın onlara təqdim olunduğu (onlar tərəfindən alındığı) gündən 10 gün müddətində həmin qərardan müvafiq məhkəməyə şikayət verə bilərlər (“İcra haqqında” Qanunun 20.5-ci maddəsi).

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu icra sənədi üzrə icraata xitam verilməsi barədə qərarın 3 gün müddətində icra sənədini vermiş məhkəməyə göndərildiyini və həmin məhkəməyə bu qərarın qanuniliyini yoxlamaq səlahiyyətinin verildiyini, həmçinin “İcra haqqında” Qanunun 20.2, 20.4 və 20.5-ci maddələrinin sistemli əlaqədə və normativ vəhdətdə olduğunu nəzərə alaraq, tərəflərin də həmin qərardan məhz icra sənədini vermiş məhkəməyə şikayət verməsini qanuna uyğun hesab edir. Əks hal icra məmurunun icra sənədi üzrə icraata xitam verilməsi barədə qərarı ilə bağlı müxtəlif məhkəmə qərarlarının qəbul edilməsinə səbəb ola bilər.

Bununla yanaşı qeyd olunmalıdır ki, “İcra haqqında” Qanunun 20.5-ci maddəsində yalnız məhkəmələr tərəfindən verilmiş icra sənədi üzrə deyil, həmçinin digər orqanlar tərəfindən verilmiş icra sənədi üzrə icraata xitam verilməsi barədə icra məmurunun qərarından şikayətin verilməsi nəzərdə tutulmuşdur. Məhz bu baxımdan qanunverici həmin maddədə “müvafiq məhkəmə” ifadəsindən istifadə etmişdir. “Müvafiq məhkəmə” ifadəsinə aydınlıq gətirərək Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu belə hesab edir ki, məhkəmə tərəfindən verilmiş icra sənədi üzrə icraata xitam verilməsi barədə icra məmurunun qərarından tərəflər həmin icra sənədini vermiş məhkəməyə, digər orqanların verdiyi icra sənədi üzrə icraata xitam verilməsi barədə icra məmurunun qərarından isə məntiqi olaraq icra məmurunun olduğu yer üzrə məhkəməyə şikayət verə bilərlər.

Beləliklə, qanunda edilən bu dəyişikliklər məhkəmə qərarlarının vaxtında və düzgün icrasını təmin etmək məqsədi daşıyır. İcra sənədi üzrə icraata xitam verilməsi barədə icra məmurunun qərarı həmin mülki, iqtisadi və inzibati işin bilavasitə davamıdır və icra məmurunun bu qərarından şikayətə icra sənədini vermiş məhkəmə tərəfindən baxılması hüquqi müdafiə vasitələrinin əlçatanlığına və səmərəliliyinə xidmət edir.

Yuxarıda göstərilənlərə əsasən, Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu belə nəticəyə gəlir:

- “İcra haqqında” Qanunun 20.5-ci maddəsinə görə, tərəflər icra məmurunun icra sənədi üzrə icraata xitam verilməsi barədə qərarından icra sənədini vermiş məhkəməyə şikayət verə bilərlər;
- icra sənədi digər orqanlar tərəfindən verildikdə, icra məmurunun icraata xitam verilməsi barədə qərarından icra məmurunun olduğu yer üzrə məhkəməyə şikayət verilə bilər.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VI hissəsini və “Konstitusiya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 60, 62, 63, 65-67 və 69-cu maddələrini rəhbər tutaraq, Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu

Q Ə R A R A A L D I:

1. “İcra haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 20.5-ci maddəsinə görə, tərəflər icra məmurunun icra sənədi üzrə icraata xitam verilməsi barədə qərarından icra sənədini vermiş məhkəməyə şikayət verə bilərlər. İcra sənədi digər orqanlar tərəfindən verildikdə, icra məmurunun icraata xitam verilməsi barədə qərarından icra məmurunun olduğu yer üzrə məhkəməyə şikayət verilə bilər.

2. Qərar dərc edildiyi gündən qüvvəyə minir.

3. Qərar “Azərbaycan”, “Respublika”, “Xalq qəzeti”, “Bakinski raboçi” qəzetlərində, “Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Məlumatı”nda dərc edilsin.

4. Qərar qətidir, heç bir orqan və ya şəxs tərəfindən ləğv edilə, dəyişdirilə və ya rəsmi təfsir edilə bilməz.

ИМЕНЕМ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

ПОСТАНОВЛЕНИЕ ПЛЕНУМА КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

О толковании статьи 20 Закона Азербайджанской Республики “Об исполнении”

10 октября 2017 года

город Баку

Пленум Конституционного Суда Азербайджанской Республики в составе Фархада Абдуллаева (Председатель), Соны Салмановой, Ровшана Исмаилова, Рафаэля Гваладзе, Махира Мурадова, Исы Наджафова и Кямрана Шафиева (судья-докладчик),

с участием секретаря суда – Фараида Алиева,

представителей заинтересованных субъектов – судьи Бакинского апелляционного суда Икрама Широнова и консультанта отдела Административного и военного законодательства Аппарата Милли Меджлиса Азербайджанской Республики Кямали Гамарли,

эксперта – исполняющего обязанности кафедры гражданского процесса и коммерческого права Бакинского Государственного Университета, доктора философии по праву Эсмер Алиевой,

специалистов – судьи Административно-Экономической Коллегии Верховного Суда Азербайджанской Республики Рахиба Набизаде и заместителя начальника Главного исполнительного управления Министерства юстиции Азербайджанской Республики, советника юстиции Фариды Эфендиева,

в соответствии с частью VI статьи 130 Конституции Азербайджанской Республики, в открытом судебном заседании по особому конституционному производству, рассмотрел конституционное дело на основании обращения Бакинского Апелляционного Суда о толковании статьи 20 Закона Азербайджанской Республики “Об исполнении”.

Заслушав доклад судьи К. Шафиева по делу, выступления представителей заинтересованных субъектов и специалистов, заключение эксперта, изучив и обсудив материалы дела, Пленум Конституционного Суда Азербайджанской Республики

У С Т А Н О В И Л:

Бакинский апелляционный суд, обратившись в Конституционный Суд Азербайджанской Республики (далее – Конституционный Суд), просил дать толкование статьи 20 Закона Азербайджанской Республики “Об исполнении” (далее – Закон “Об исполнении”).

В обращении указано, что на основании изменений внесенных Законом Азербайджанской Республики “О внесении изменений в Закон Азербайджанской Республики “Об исполнении” от 30 декабря 2016 года, в статью 20 Закона Азербайджанской Республики “Об исполнении” был установлен новый порядок прекращения производства по исполнительному документу. Согласно данному порядку прекращение производства по исполнительному документу отнесено к полномочиям исполнительного чиновника.

В статье 20.5 Закона “Об исполнении” указано, что стороны и другой орган, выдавший исполнительный документ, могут в течение 10 дней со дня предъявления им (получения ими) решения обжаловать данное решение в соответствующем суде.

Заявитель отметил, что предусмотренное в данной статье выражение “соответствующий суд”, создает на практике неопределенность. Так после вступления в силу изменений в Закон “Об исполнении” вопрос о предстоящем рассмотрении жалоб, поданных на решение исполнительного чиновника о прекращении производства по исполнительному документу, административно-экономическими судами или судами общей юрисдикции вызывает расхождение во мнениях между судами.

Согласно вышеуказанному, Бакинский апелляционный суд обратился в Конституционный Суд с просьбой внести ясность в вопрос о том, в каком суде должны рассматриваться жалобы, поданные на решение исполнительного чиновника о прекращении производства по исполнительному документу в Законе “Об исполнении”.

В связи с обращением Пленум Конституционного Суда считает необходимым отметить следующее.

Части I и II статьи 60 Конституции Азербайджанской Республики (далее – Конституция) гарантируют защиту прав и свобод каждого в административном порядке и в суде. Каждый вправе на непредвзятый подход к своему делу и рассмотрение данного дела в административном производстве и судебном процессе в разумные сроки.

В соответствии со статьей 6 Конвенции “О защите прав человека и основных свобод” (далее Конвенция), каждый в случае спора о его гражданских правах и обязанностях или при предъявлении ему любого уголовного обвинения имеет право на справедливое и публичное разбирательство дела в разумный срок независимым и беспристрастным судом, созданным на основании закона.

В законодательстве предусмотрены и другие гарантии полного осуществления права на судебную защиту и восстановления нарушенных прав в форме, отвечающей требованиям основных принципов правосудия.

Одна из таких гарантий, закрепленная статьей 62 Конституции, – право каждого на рассмотрение его дела в установленном законом суде. Отмеченное в данной норме положение “установленный законом суд” предусматривает подсудность, наличие законного судебного состава и другие субъективные элементы.

Четкое и точное указание в законодательстве вопроса о судебной подведомственности споров очень важно с точки зрения судебной гарантии прав и свобод человека и гражданина.

Пленум Конституционного Суда отмечает, что судебная подведомственность является одним из условий, гарантирующих процессуальное обеспечение прав и законных интересов лица при отправлении правосудия, и должна быть четко установлена законом. В противном случае может возникнуть неопределенность относительно того, в каком судопроизводственном порядке должно быть рассмотрено то или иное дело. Такая неопределенность может создать сложности в рассмотрении дела судом в разумные сроки и в конечном итоге сделать невозможным восстановление нарушенных прав лица (Постановление Пленума Конституционного Суда о толковании статей 2.0.1 и

2.0.2 Закона Азербайджанской Республики “Об административном производстве” от 6 октября 2012 года).

Пленум Конституционного Суда, подчеркивая в предыдущих постановлениях значение точного определения судебной подведомственности при защите прав и законных интересов каждого в особенности отмечает, что исполнение решений, принятых в соответствии с данными правилами, является составной частью права на судебную защиту в целом.

Так, согласно правовой позиции, сформированной Пленумом Конституционного Суда в Постановлении “О толковании статей 7, 10, 24 и 26 Закона Азербайджанской Республики “Об исполнении” с точки зрения некоторых положений Гражданско-Процессуального Кодекса Азербайджанской Республики” от 2 сентября 2015 года право судебной защиты устанавливает, с одной стороны, право каждого обратиться в суд с целью восстановления нарушенных прав и свобод, а с другой, – обязанность судов рассматривать данные обращения в разумные сроки, принимать по ним справедливые решения и своевременно исполнять их.

Большое значение в связи с этим вопросом представляют положения статьи 129 Конституции. Согласно требованиям данной статьи, исполнение решений, вынесенных судом, является обязательным. Неисполнение решения суда влечет установленную законом ответственность.

Обязательность вступивших в законную силу судебных актов не только предусматривает исполнение их всеми государственными органами и должностными лицами в установленном законом порядке, независимо от тех или иных обстоятельств, но и запрещает установление ограничения исполнения и восприятия в связи с вероятностью незаконности и необоснованности таких актов.

Обязательность исполнения судебных решений отражена так же в статье 5 Закона Азербайджанской Республики “О судах и судьях”. На основании данной статьи, суды по рассмотренным делам, выносят решения, приговоры, определения и постановления от имени Азербайджанской Республики. В порядке, установленном законодательством Азербайджанской Республики, судебные решения, вступившие в законную силу, должны обязательно и точно исполняться всеми физическими

и юридическими лицами на территории Азербайджанской Республики. Неисполнения вступивших в силу судебных решений влечет ответственность, предусмотренную законодательством Азербайджанской Республики.

Ссылаясь на предыдущие правовые позиции, Пленум Конституционного Суда еще раз отмечает, что исполнение вступившего в законную силу решения суда, являясь составной частью права на судебную защиту, имеет особое значение для восстановления нарушенных прав. Так, неисполнение решения суда своевременно и правильно может привести к неэффективности осуществления права на судебную защиту в целом и бессмысленности принятого решения.

Согласно позиции Европейского Суда по Правам Человека в отношении исполнения судебных актов, вступивших в законную силу, в случае неисполнения в ущерб одной из сторон окончательного и обязательного судебного решения, имеющего юридическую силу, справедливое судебное разбирательство становится мнимым правом. Немыслимо, что статья 6 Конвенции, в которой описываются процессуальные гарантии, такие, как справедливое, открытое и судебное разбирательство в разумные сроки, не обеспечивает исполнение судебных решений. Отношение данной статьи лишь к праву обращения в суд и проведению судебного заседания могут создать неприемлемое положение в связи с обязательствами, принятыми государствами – участниками при присоединении к Конвенции. Поэтому исполнение решения, вынесенного любым судом, согласно смыслу статьи 6 Конвенции должно считаться неотъемлемой составной частью “судебного разбирательства” (Решение по делу Хорнсби против Греции от 19 марта 1997 года).

Таким образом, согласно требованиям Конституции и международно-правовых актов, правосудие должно обеспечивать эффективное восстановление прав в результате исполнения судебных решений.

Именно поэтому законодатель в целях защиты прав и свобод каждого в пределах своих полномочий устанавливает и регулярно совершенствует правила, направленные на обеспечение исполнения вступившего в законную силу судебного акта на стадии исполнения данного акта.

В связи с поднятым в обращении вопросом прежде всего следует отметить, что Пленум Конституционного Суда в своем Постановлении от 4 апреля 2012 года “О толковании статьи 2.1 Административно-Процессуального Кодекса Азербайджанской Республики и статьи 87.2 Закона Азербайджанской Республики “Об исполнении” указал, что споры, вытекающие из решения, действий (бездействия) исполнительного чиновника в связи с исполнением судебного решения в соответствии со статьей 2.1 Административно-Процессуального Кодекса рассматриваются административно-экономическими судами в порядке административно-исполнительного производства.

Впоследствии Законом Азербайджанской Республики “О внесении изменений в Закон Азербайджанской Республики” об исполнении от 16 октября 2012 года в статью 87.1 было внесено изменение, установлено, что требователь или должник могут обжаловать действие или бездействие исполнительного чиновника в связи с исполнением исполнительного документа в административно-экономический суд по месту нахождения исполнительного чиновника. Однако следует иметь в виду что, хотя в данную статью Закона было внесено изменение, тем не менее в статью 21, регулиющую вопросы приостановления или прекращения производства, изменений не вносилось.

Согласно старой редакции статьи 21 Закона “Об исполнении” производство, начатое на основании выданного судом исполнительного документа, приостанавливалось или прекращалось судом по месту нахождения исполнительного чиновника, а производство, начатое на основании исполнительного документа, выданного административно-экономическим судом, – тем же административно-экономическим судом или соответствующим административно-экономическим судом по месту нахождения исполнительного чиновника.

Статья 20 Закона “Об исполнении” была издана 30 декабря 2016 года в новой редакции, при этом предусмотрено, что прекращение производства по исполнительному документу осуществляется не судами, а исполнительным чиновником.

Принимая это во внимание, Пленум Конституционного Суда в целях внесения ясности в поднятый в обращении вопрос считает необходимым проанализировать некоторые положения

Закона “Об исполнении” в связи с гражданско-процессуальным законодательством.

Пленум Конституционного Суда, основываясь на ряд норм Гражданско-Процессуального Кодекса Азербайджанской Республики (далее – Гражданско-Процессуальный Кодекс), считает, что обязанности возложенные на судью, вынесшего решение после вынесения данного решения (например, исправление описок и явных арифметических ошибок в решении (статья 228), вынесение дополнительного решения (статье 229), разъяснение решения (статья 230), предоставление отсрочки или рассрочки исполнения решения, изменение способа или порядка его исполнения (статья 231.1, 231.2), индексация денежных сумм, подлежащих взысканию (статья 232), преследует цель обеспечения эффективного исполнения решения. Вышеотмеченное одновременно служит осуществлению функции контроля за исполнением принятого судом решения.

Так, на основании статьи 26 Закона “Об исполнении”, контроль за своевременным и надлежащим исполнением исполнительных документов осуществляют в пределах своих полномочий руководитель исполнительного органа и суд.

Закон “Об исполнении” как и Гражданско-Процессуальный Кодекс, исходя из этой позиции, и установил, что исполнительный чиновник обращается в суд, выдавший исполнительный документ, в целях обеспечения исполнения решения и осуществления контроля за своевременным и надлежащим исполнением исполнительных документов. Например, на основании статьи 14.1 Закона “Об исполнении”, в случае неясности указанных в исполнительном документе требований, исполнительный чиновник вправе обратиться в соответствующий суд или иной орган с заявлением о разъяснении решения, явившегося основанием для выдачи данного исполнительного документа, а также документа, считающегося согласно закону исполнительным документом.

Пленум Конституционного Суда, исходя из той же позиции в Постановлении “О толковании статей 7, 10, 24 и 26 Закона Азербайджанской Республики “Об исполнении” с точки зрения некоторых положений Гражданско-Процессуального Кодекса Азербайджанской Республики” от 2 сентября 2015 года отметил, что при наличии нескольких должников по судебной

му акту, а также, когда территории их проживания различны, суд, принявший данный акт, должен направить исполнительный документ, соответствующий количеству должников в соответствующую исполнительную структуру по месту их жительства и проконтролировать своевременное принятие исполнительным чиновником решения о начале производства по исполнительному документу.

Функция контроля за своевременным и надлежащим исполнением исполнительных документов суда, выдавшего исполнительный документ, вытекает также из оснований и правил прекращения производства, предусмотренные статьей 20 Закона “Об исполнении”.

Так, в соответствии со статьей 20.2 Закона “Об исполнении”, исполнительным чиновником принимается обоснованное решение о прекращении производства по исполнительному документу. Данное решение проверяется и утверждается руководителем исполнительной структуры, а его копия в течение трех дней направляется сторонам, в суд, выдавший исполнительный документ или иной орган.

Как видно законодатель установил направление принятого исполнительным чиновником обоснованного решения о прекращении производства по исполнительному документу именно в суд, выдавший исполнительный документ.

В то же время в статье 20.4 Закона “Об исполнении” установлено, что, если после поступления решения исполнительного чиновника о прекращении производства по исполнительному документу, то суд в течение 10 дней определяет принятие данного решения с нарушением требований Закона и отменяет решение.

Направление решения о прекращении производства по исполнительному документу в суд, выдавший исполнительный документ, и предоставление суду полномочия проверки по собственной инициативе соответствия данного решения требованиям законодательства в конечном счете преследует цель обеспечения контроля со стороны суда, рассмотревшего дело, за исполнением решения.

Как видно, на основании изменений, внесенных Законом Азербайджанской Республики “О внесении изменений в Закон Азербайджанской Республики “Об исполнении” от 30 декабря

2016 года в Закон “Об исполнении”, полномочия прекращения производства по исполнительному документу отобраны у судов и переданы исполнительной структуре, тем не менее, законодатель предоставил суду полномочия проверки по собственной инициативе законности решения исполнительного чиновника о прекращении производства.

В то же время, стороны и иной орган, выдавший исполнительный документ, в течение 10 дней со дня представления им (получения ими) решения могут обжаловать его в соответствующем суде (статья 20.5 Закона “Об исполнении”).

Пленум Конституционного Суда, учитывая направление в 3-дневный срок решения о прекращении производства по исполнительному документу в суд и предоставление данному суду полномочия проверки законности решения, а также то, что статьи 20.2, 20.4 и 20.5 Закона “Об исполнении” находятся в системной связи и нормативном единстве, считает обжалование сторонами решения именно в суд, выдавший исполнительный документ, соответствующим закону. В противном случае это может привести к принятию различных судебных решений в связи решением исполнительного чиновника о прекращении производства по исполнительному документу.

Вместе с тем, следует отметить, что статья 20.5 Закона “Об исполнении” предусматривает обжалование решения исполнительного чиновника о прекращении производства по исполнительному документу, выданному не только судами, но иными органами. Именно поэтому законодатель использовал в данной статье термин “соответствующий суд”. Внося ясность в выражение “соответствующий суд”, Пленум Конституционного Суда считает, что стороны могут обжаловать решение исполнительного чиновника о прекращении производства по исполнительному документу, выданному судом, в суд, выдавший данный исполнительный документ, а решение исполнительного чиновника о прекращении производства по исполнительному документу, выданному иными органами, – по логике в суд по месту нахождения исполнительного чиновника.

Таким образом, внесенные в законодательство изменения преследуют цель обеспечения своевременного и надлежащего исполнения судебных решений. Решение исполнительного чиновника о прекращении производства по исполнительному до-

кументу является непосредственным продолжением гражданского, экономического и административного дела, а рассмотрение судом, выдавшим исполнительный документ, жалобы на данное решение исполнительного чиновника служит доступности и эффективности средств правовой защиты.

На основании вышеизложенного Пленум Конституционного Суда приходит к следующему выводу:

– согласно статье 20.5 Закона “Об исполнении”, стороны могут обжаловать решение исполнительного чиновника о прекращении производства по исполнительному документу в суд, выдавший исполнительный документ;

– при выдаче исполнительного документа другими органами решение исполнительного чиновника о прекращении производства можно обжаловать в суд по месту нахождения исполнительного чиновника.

Руководствуясь частью VI статьи 130 Конституции Азербайджанской Республики, статьями 60, 62, 63, 65-67 и 69 Закона Азербайджанской Республики “О Конституционном Суде”, Пленум Конституционного Суда Азербайджанской Республики

П О С Т А Н О В И Л:

1. Согласно статье 20.5 Закона Азербайджанской Республики “Об исполнении” стороны могут обжаловать решение исполнительного чиновника о прекращении производства по исполнительному документу в суд, выдавший исполнительный документ. При выдаче исполнительного документа другими органами решение исполнительного чиновника о прекращении производства можно обжаловать в суд по месту нахождения исполнительного чиновника.

2. Постановление вступает в силу со дня опубликования.

3. Постановление опубликовать в газетах “Азербайджан”, “Республика”, “Халг газети”, “Бакинский рабочий” и “Вестнике Конституционного Суда Азербайджанской Республики”.

4. Постановление является окончательным и не может быть отменено, изменено или официально истолковано ни одним органом или лицом.

Джейхун ГАРАДЖАЕВ,
судья Конституционного Суда
Азербайджанской Республики
доктор юридических наук

**КОНСТИТУЦИОННОЕ РАЗВИТИЕ
АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ И
СТАНОВЛЕНИЕ КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА:
ИСТОРИКО-ПРАВОВОЙ ОЧЕРК**

**(посвящается 20-летию Конституционного Суда
Азербайджанской Республики)**

Конституционное развитие Азербайджанской Республики (далее – АР) имеет давние исторические корни. На него оказала влияние многовековая история государственности Азербайджана, которая в большей степени связана с зависимостью от влияний различных империй на Южном Кавказе, – лишь в 1918 году страна впервые приобрела независимость в границах, максимально приближенных к современным.

В течение многовековой истории развития Азербайджан или части его территории никогда не находились под влиянием европейских конституционных традиций. Однако история свидетельствует о том, что АР и часть европейского континента, на которой в настоящее время расположены некоторые страны-члены ЕС, дважды находились в составе одного государства.

Впервые общее влияние на рассматриваемые территории прослеживается в период нахождения современной территории АР и части Восточной Европы в составе единого государства – Монгольской империи. Однако, во-первых, речь идет об очень давних событиях, имевших место в XIII в., а во-вторых, до нашего времени не дошло подлинников законодательных актов Монгольской империи, в т.ч. наиболее известного акта – Ясы (Великой Ясы). Упоминания о ней в сохранившихся источни-

ках дают основания для заключения о том, что это был комплексный документ, регламентировавший основы государственной жизни и повседневного общественного уклада, а также уделявший особое внимание военной проблематике.

В начале XV в. на территории современной АР формируются два государства – Кара-Коюнлу и Ак-Коюнлу. Именно этим периодом датируется возникновение азербайджанской культуры, национальной самобытности и, соответственно, окончание формирования азербайджанской нации. Дальнейшее культурное развитие нации происходило в составе государства Сефевидов, под сильным иранским и персидским влиянием. И лишь ослабление государства Сефевидов в середине XVIII в. привлекло внимание к территории современной АР двух соседних империй – Османской и Российской. Начинается период, в течение которого наблюдается поочередное усиление то турецкого, то российского влияния.

В этот период во второй (и в последний до настоящего времени) раз наблюдается общее влияние на рассматриваемые территории одной и той же правовой системы. Это происходит в период нахождения части территории современной АР в составе Османской империи. В это же время Османская империя контролировала часть восточной и центральной Европы – значительную часть Австрии, Хорватии, Словении, Венгрии. Однако экспансия не сопровождалась распространением мусульманского права на эти территории, т. к. влияние Османской империи на них было неустойчивым и фрагментарным.

В этот же период происходит временное восстановление государственности азербайджанской нации, правда, не в границах единой страны: формируется около 10 ханств (Бакинское, Шекинское, Нахичеванское, Карабахское, Иреванское и др.). Провал попыток объединения этих ханств в единое государство влечет за собой постепенную утрату ими своей независимости – они поочередно включаются в состав Российской империи. Этот процесс завершился после подписания Туркманчайского мирного договора по итогам русско-персидской войны 1826-1828 гг.

Лишь приблизительно через столетие азербайджанский народ получает следующую возможность создать собственное национальное государство. Революция 1917 года привела к распаду Российской империи, сопровождавшемуся, в том числе, провозглашением Азербайджанской Демократической Республики (далее – АДР). 28 мая 1918 года была принята Декларация независимости.

Таким образом, за более чем пять веков своего существования, впервые было реализовано стремление азербайджанского народа к созданию собственного государства. Следует подчеркнуть, что это была первая демократическая республика в этом регионе, 100-летие которой празднуется в текущем 2018 году.

В Декларации независимости были закреплены основополагающие принципы, которые, несомненно, нашли бы свое подтверждение и развитие в конституции, если бы таковая была принята в период АДР. Кроме принципа национального суверенитета, к ним относились:

– принцип республиканизма: “формой политического устройства независимого Азербайджана устанавливается Демократическая Республика” [1];

– принцип юридического равенства: “Азербайджанская Демократическая Республика гарантирует в своих пределах гражданские и политические права всем гражданам без различия национальностей, вероисповедания, социального положения и пола” [2];

– принцип свободы, с вытекающим из него принципом национального суверенитета: “Азербайджанская Демократическая Республика всем народностям, населяющим её территорию, предоставит широкий простор для свободного развития” [3].

АДР просуществовала вплоть до вхождения этой территории в состав СССР как части Закавказской федерации (ЗСФСР). Закавказская Социалистическая Федеративная Советская Республика была создана 28 апреля 1920 г. И лишь 5 декабря 1936 г. была образована Азербайджанская Советская Социалистическая Республика (просуществовала до 30 августа 1991 г.). В составе Азербайджанской ССР было 2 автономии – Нахичеванская Автономная ССР и Нагорно-Карабахская автономная об-

ласть (26 ноября 1991 года Верховный Совет Азербайджана принял постановление о ликвидации НКАО).

Поскольку в течение долгого времени Азербайджан входил в состав СССР, то правовая культура, отраженная в конституциях Азербайджанской ССР советского периода, “соответствует стандарту социалистической правовой культуры, в которой содержатся как достижения общецивилизационного уровня (например, право на труд), так и ограниченность” [4, с. 11] (например, если речь идет о конституционном контроле). В советский период в Азербайджанской ССР было принято 4 конституции: Конституция (Основной Закон) Азербайджанской Социалистической Советской Республики 1921 г.[5]; Конституция (Основной Закон) Азербайджанской Социалистической Советской Республики 1927 г. [6]; Конституция (Основной Закон) Азербайджанской Советской Социалистической Республики 1937 г.[7]; Конституция (Основной Закон) Азербайджанской Советской Социалистической Республики 1978 г.[8]. В настоящее время азербайджанские ученые все чаще высказывают мысль о том, что “пора, наконец, пересмотреть ... отношение к “советским” правовым доктринам” [9, с. 9]. Развитие конституционного контроля как раз и является шагом вперед в этом направлении.

В тексте Конституции (Основного Закона) Азербайджанской Социалистической Советской Республики 1921 г. прослеживается сильное влияние Конституции Российской Советской Федеративной Республики 1918 г., в тексте Конституций Азербайджанской ССР 1927 г., 1937 г. и 1978 г. – Конституций СССР соответственно 1924 г., 1936 г. и 1977 г.

Как правило, подобные замечания в литературе – о практически полной идентичности конституций СССР и союзных республик – всегда носят на себе отпечаток негативного отношения к этому факту. Следует отметить, однако, что аналогичные положения в их структуре и содержании во многом обусловлены тем, что речь идет о сопоставлении конституций государства и его части – субъекта федерации. Негативного отношения скорее заслуживает декларативный характер ряда норм перечисленных выше Основных законов. Как справедливо отметил И. А. Кра-

вещ, “для советского конституционализма, носившего во многом мнимый, номинальный характер, были характерны следующие черты: закрепление социалистических ценностей и социалистического правосознания, которые не признавали идеалов правового государства и гражданского общества; ... наличие системы советской власти, которая строилась на основе принципа демократического централизма, обеспечивавшего подчинение вышестоящим советам нижестоящих, и принципа полновластия советов, который носил номинальный характер и предназначался для легального камуфлирования фактического господства правящей партии и советской номенклатуры; ... отрицание естественно-правовой природы прав человека” [10, с. 63].

Все эти недостатки были присущи конституциям Азербайджанской ССР как конституциям субъекта федерации – СССР. А ведь П.Н. Любченко справедливо отметил: “Как показал опыт многих стран, ... решение сложных общественных проблем связано не только лишь с построением национальной государственности, а и со становлением гражданского общества” [11, с. 30].

Еще одним негативным фактом являлось то, что все четыре упомянутые конституции Азербайджанской ССР весьма поверхностно отражали самобытность азербайджанской нации. Фактически национальная самобытность проявлялась лишь в Преамбуле, содержащей короткую историческую справку, а также в нормах, регламентирующих языковые вопросы, местонахождение столицы субъекта федерации и устанавливающих такие символы субъекта федерации, как герб, флаг и гимн.

АР вернулась на демократический путь развития при первых проявлениях тенденций распада СССР. Так, 30 августа 1991 г. Верховным Советом Азербайджанской ССР была принята Декларация о восстановлении государственной независимости Азербайджанской Республики [12]. Среди основных ее принципов были принципы национального суверенитета, республиканизма и юридического равенства: гарантировались предусмотренные международными актами права и основные свободы человека всем гражданам Азербайджанской Республики независимо от национальной принадлежности и вероисповедания [13].

18 октября 1991 г. положения Декларации о восстановлении государственной независимости АР были конкретизированы в Конституционном Акте о восстановлении государственной независимости Азербайджанской Республики. Последняя статья Конституционного Акта устанавливала, что “Конституционный Акт служит основой для разработки новой Конституции Азербайджанской Республики” [14]. Помимо предусмотренных Декларацией принципов, в Конституционном Акте получили свое закрепление принципы государственного суверенитета (ст. 5, 12, 14), народного суверенитета (ст. 9), народовластия (ст. 10), демократизма (ст. 11-12), верховенства закона (ст. 11), унитаризма (ст. 12, 14), разделения властей (ст. 13), приоритета прав и свобод личности перед интересами государства (ст. 17), социального государства (ст. 17) и единого гражданства (ст. 18).

Разработка Конституции на основе Конституционного Акта о восстановлении государственной независимости АР продолжалась около 5 лет.

2 мая 1995 г. Общенациональный лидер азербайджанского народа Гейдар Алиев возглавил Комиссию по подготовке проекта новой Конституции, в состав которой вошли известные общественно-политические деятели, ученые, профессиональные юристы. Исследователи отмечали, что подготовленный проект “отличается своим демократизмом и создает всестороннюю почву для обеспечения прав и свобод граждан в нашей стране, сохранения прогресса ... независимой государственности” [15, с. 16].

За очень короткий срок был изучен и проанализирован опыт конституционного строительства зарубежных стран (наибольшее влияние на текст оказал конституционный опыт Франции). Затем проект был представлен на всенародное обсуждение.

Роль Гейдара Алиева в принятии Конституции АР была незаменимой. Только благодаря его безупречному авторитету и признанию проект Конституции был профессионально обсужден в кратчайший период и вынесен на всенародное голосование.

Конституция АР была принята на референдуме 12 ноября 1995 г. и является ныне действующим Основным Законом страны. Основной Закон 1995 г. играет крайне важную роль в госу-

дарственной и общественной жизни в связи с тем, что он является первой демократической Конституцией АР за долгие годы.

Как справедливо отметил Э. Самедов, “конституционные положения играют важную роль и в деле защиты основ государства, а также имеющихся в обществе и государстве институтов. Они устанавливают объекты, охраняемые и защищаемые ими, в качестве которых выступают такие высшие социальные ценности, как права и свободы человека и гражданина (ст. 12), суверенитет народа (ст. 2), неприкосновенность и неделимость территории Азербайджанского государства (ст. 11), социальное развитие (ст. 16) и др.” [16, с. 45]. При разработке текста Конституции АР 1995 г. учитывался как негативный тоталитарный опыт прошлых лет, так и современные демократические ценности, и первые годы после ее принятия характеризовались “противостоянием двух правопорядков: старого и нового, основным разграничением которых становится отношение к Конституции” [17, с. 55]. Впоследствии это вызвало необходимость во внесении в текст Основного Закона изменений и дополнений.

В процессе изменения текста Основного закона Азербайджанской Республики важная роль отводилась Конституционному Суду, так как по каждому предложенному акту референдума Конституционный Суд Азербайджана давал свое заключение. Однако Конституционный Суд, в определенной степени, ограничен в своих полномочиях, а именно: он “не может принимать решения по изменениям в тексте Конституции Азербайджанской Республики, принятым путем референдума” (ст. 154) [18] (следует отметить достаточно высокую распространенность аналогичных случаев в зарубежных странах: например, “в правовой системе России не предусмотрена возможность аутентического толкования Конституции в связи с тем, что она была принята на референдуме” [19, с. 85]).

Однако даже этот объем полномочий делает Конституционный Суд Азербайджанской Республики единственным органом публичной власти, который задействован в развитии Основного Закона по двум направлениям: он не только участвует в процессе внесения в него изменений (первое направление), но и

осуществляет официальное толкование норм Конституции (второе направление).

Конституционный Суд АР не участвует в процессе внесения дополнений в текст Конституции. Однако на практике еще не было случая, чтобы в Основной Закон АР вносились лишь дополнения, без сопутствующих им изменений. Соответственно, во всех случаях, когда текст Основного Закона АР подвергался пересмотру, Конституционный Суд был участником этого процесса.

По состоянию на 2018 год в Конституцию АР 1995 г. изменения и дополнения вносились трижды. Практика свидетельствует о том, что до настоящего времени не удавалось разграничить дополнения и изменения в Конституцию – каждый из трех раз в текст Основного закона вносились как изменения, так и дополнения. Соответственно, было проведено три общегосударственных референдума: 24 августа 2002 г., 18 марта 2009 г. и 26 сентября 2016 г.[20]. Некоторые изменения и дополнения затронули и нормы о Конституционном Суде Азербайджанской Республики: например, проведенным 24 августа 2002-го года референдумом были внесены изменения в Конституцию, после чего граждане, Омбудсман и все суды общей юрисдикции получили право обращения в Конституционный суд по вопросам толкования Конституции и законов в связи с осуществлением прав и свобод человека.

Вторым направлением динамики Конституции АР является официальное толкование ее норм Конституционным Судом АР. Л.В. Лазарев констатирует, что “Конституция действует в условиях постоянно развивающихся и усложняющихся общественных отношений”, и считает, что сохранить при этом роль Конституции в качестве фактора стабильности общественного и государственного устройства и без изменения ее текста обеспечить динамизм воздействия на общественно-политическое развитие возможно посредством ее толкования Конституционным Судом и выявления им конституционно-правового смысла законов, иных нормативно-правовых актов[21, с. 15]. Таким полномочием наделен Конституционный Суд АР.

Созданию Конституционного Суда АР предшествовал анализ не только зарубежной, но и национальной практики фор-

мирования и деятельности органов конституционного контроля (следует согласиться с предложением А. В. Молотова о том, что “понятие конституционного контроля следует рассматривать в узком и широком смысле. В узком смысле конституционный контроль (нормоконтроль) представляет собой проверку компетентным государственным органом соответствия нормативного правового акта конституции государства. В широком смысле конституционный контроль есть деятельность по проверке, выявлению, констатации, оценке и устранению несоответствия конституции не только различных правовых актов, но и отдельных процедур и действий” [22, с. 5]).

Если говорить о появлении этого института как такового, то О.В.Опря высказала мнение, что “возникновение идеи конституционного контроля обычно связывают с деятельностью Тайного совета при британском монархе в XVIII веке, который признавал статуты легислатур колоний недействительными, если они противоречили законам английского парламента или английскому праву” [23, с. 20]. Однако следует отметить, что впервые подобное наблюдение было сформулировано М.А.Нуделем. В частности, в автореферате своей диссертации на соискание ученой степени доктора юридических наук он, рассматривая возникновение конституционного надзора, пишет о практике Тайного совета, проверявшего местные законы британских колоний с точки зрения их соответствия колониальным хартиям [24, с. 6]. Однако, если речь идет об Азербайджанской Республике, исторические корни конституционного контроля в государстве не настолько давние.

Акт о независимости Азербайджана 1918 г. был документом, состоящим из 6 небольших по объему статей, содержащих наиболее важные положения. Ни одно из них не касалось будущей Конституции (которая так и не была принята) и, соответственно, конституционного контроля.

Ситуация несколько изменилась лишь после вхождения Азербайджана в состав СССР, где конституционный контроль существовал в достаточно “усеченном” виде с точки зрения перечня полномочий осуществлявших его “множественных субъектов права конституционного контроля” [25, с. 82]. Фак-

тически имел место не конституционный контроль, а конституционный надзор (в литературе используются оба понятия, причем как в литературе советского периода, так и в более современных публикациях об этом историческом периоде). Основным направлением деятельности был анализ соответствия законодательства субъектов федерации – союзных республик – законодательству СССР.

В законодательстве СССР упоминание о конституционном надзоре впервые появляется в Конституции СССР 1924 г. Именно она, по мнению Е. Ю. Киреевой, заложила традицию существования в стране множественности субъектов конституционного надзора, сосредоточив основную массу работы по его осуществлению в Президиуме ЦИК СССР как в постоянно действующем органе [26]. Ученая продолжает: “В свою очередь, ЦИК союзных республик и их Президиумы по ст. 59 получили право опротестовывать в Президиум ЦИК СССР декреты и постановления наркоматов СССР при явном несоответствии данных актов союзной Конституции, законодательству” [27]. Это полномочие было обоснованным, учитывая весьма сложную форму государственного устройства СССР. В частности, если анализировать все акты с наименованием “конституция”, действовавшие в период нахождения территории современной АР в составе Закавказской Социалистической Федеративной Советской Республики, то к ним относились: Конституция СССР, Конституция Закавказской СФСР, Конституция Азербайджанской ССР, а на территории Нахичеванской Автономной Советской Социалистической Республики – дополнительно и Конституция Нахичеванской ССР. После образования 5 декабря 1936 г. Азербайджанской Советской Социалистической Республики из этого перечня была исключена Конституция ЗСФСР (в Конституции Азербайджанской ССР 1937 г. в связи с этим появилось упоминание о том, что на высший представительный орган республики возлагается еще и толкование законов Азербайджанской ССР). Таким образом, противоречия между всеми действующими конституциями были вполне вероятны.

В связи с этим в Конституции Азербайджанской ССР 1927 г. (п. “м” ст. 19) к ведению Азербайджанского Съезда Советов и Азербайджанского Центрального Исполнительного Комитета Советов отнесена “отмена постановлений Съезда Советов Нахичеванской Автономной Советской Социалистической Республики и Автономной Области Нагорного Карабаха, нарушающих настоящую Конституцию” [28]. Аналогичные положения содержали и последующие конституции Азербайджанской ССР.

Как отметила С. Э. Несмеянова, “в СССР функция конституционного контроля долгое время исполнялась высшими представительными органами государственной власти, контроль в основном был направлен на проверку законодательства союзных республик. Сам контроль, естественно, был ограниченным, так как парламент не в должной мере контролировал сам себя” [29, с. 2]. Аналогичное мнение об исторических корнях конституционного контроля в постсоветских государствах высказал и Б. А. Страшун. В частности, он отметил, что для этих стран “история института конституционного контроля ... восходит к Основному закону (Конституции) СССР от 31 января 1924 г. В разделе втором той Конституции “Договор об образовании СССР” пункты “в” – “д” статьи 43 предусматривали в качестве полномочий Верховного Суда СССР, в частности, вынесение заключений о законности постановлений союзных республик с точки зрения Конституции, разрешение судебных споров между союзными республиками и рассмотрение дел по обвинению высших должностных лиц Союза в преступлениях по исполняемой должности” [30, с. 107]. Не была исключением и Азербайджанская ССР.

В частности, п. “в” ст. 33 Конституции Азербайджанской ССР 1937 г., а впоследствии и п. 6 ст. 114 Конституции Азербайджанской ССР 1978 г. устанавливали, что “Президиум Верховного Совета Азербайджанской ССР дает толкование законов Азербайджанской ССР” [31;32]. Аналогичные положения содержали конституции всех союзных республик. Комментируя аналогичные нормы конституций Украинской ССР, профессор В. Н. Шаповал пишет: “Нельзя серьезно воспринимать

тезис о том, что Президиум Верховного Совета УССР осуществлял конституционный контроль... Осуществляемый Президиумом “контроль” имел форму рассмотрения этим органом вопросов выполнения всеми иными органами союзной республики (кроме Верховного Совета) так называемых конституционных требований. Президиум не был уполномочен отменять на основе неконституционности акты “подконтрольных” органов и совершать иные действия соответствующего характера на тех же основаниях” [33, с. 47].

Таким образом, в СССР существовал конституционный надзор – вряд ли возможно вести речь о наличии конституционного контроля в современном его понимании. Институт конституционного контроля в СССР имел некоторые перспективы для успешного становления в соответствии с существовавшим в тот период влиянием зарубежных тенденций лишь в 20-е гг. – первой половине 30-х гг. XX в. Т. А. Яшникова пояснила это так: “В течение примерно пятнадцати лет конституционный контроль получил в СССР значительное развитие. В дальнейшем институту конституционного контроля стало придаваться меньше значения. Это было связано прежде всего со сложившимся к концу 30-х годов культом личности Сталина” [34, с. 59]. И развитие конституционного контроля в направлении заимствования положительного зарубежного опыта, наработки опыта национального практически прекратилось. Из текста предыдущих конституций в текст последующих Основных Законов переносились практически идентичные положения, касающиеся конституционного надзора. Подтверждение этим словам находим в работе Т. М. Пряхиной. В 1991 г., рассматривая деятельность высших представительных органов Советского государства в области конституционного контроля, она пришла к выводу о необходимости совершенствования законодательного регулирования конституционного контроля и практических мер по его реализации. Т. М. Пряхиной было предложено на конституционном уровне закрепить не только право, но и обязанность высших представительных органов осуществлять конституционный контроль [35, с. 12-13]. Подобная новелла

логично вписывается в концепцию конституционного надзора, однако противоречит сущности конституционного контроля.

В середине 1980-х гг. в СССР начали происходить демократические изменения. Однако они лишь в незначительной части коснулись конституционного надзора. Вероятнее всего, такая ситуация сложилась в связи с тем, что “в период “перестройки” ... распространенной была мысль, что конституционный контроль противоречит принципу верховенства законодательной власти, а соответственно – и принципу народного суверенитета. Поэтому считалось, что наделение особого юрисдикционного органа конституционного контроля правом отменять акты Верховного Совета – единственного органа, который выступал от имени народа, превратит принцип народного суверенитета в фикцию” [36, с. 3]. Итак, несмотря на начало демократических преобразований, приоритет по-прежнему отдавался конституционному надзору, а не конституционному контролю. Об этом свидетельствует и название созданного в конце 1980-х гг. специализированного органа в исследуемой сфере – Комитета конституционного надзора СССР.

Оценивая влияние “перестройки”, А. Н. Мироненко отметил: “Со стороны истории отечественной конституционной юрисдикции, самыми важными изменениями и дополнениями в Основной Закон СССР, внесенными 1 декабря 1988 г., была новая редакция ст. 125, которая создавала и закрепляла статус Комитета конституционного надзора СССР” [37, с. 466].

В частности, было предусмотрено, что “Комитет конституционного надзора СССР избирается Съездом народных депутатов СССР сроком на десять лет из числа специалистов в области политики и права в составе Председателя, заместителя Председателя и 21 члена Комитета, включая представителей от каждой союзной республики” [38]. Кроме этого, закреплялась независимость членов Комитета и устанавливался запрет на одновременное пребывание в составе Комитета и поднадзорных ему органов. Комитет наделялся правом законодательной инициативы, а также правом при выявлении противоречия акта или его отдельных положений Конституции СССР или законам СССР направить органу, издавшему акт, свое заключение

для устранения допущенного нарушения. О том, что Комитет был органом конституционного надзора, а не конституционного контроля, свидетельствует и тот факт, что в Основном законе были предусмотрены последствия направления такого заключения, а именно: принятие Комитетом такого заключения приостанавливало исполнение противоречащего Конституции СССР или закону СССР акта либо его отдельных положений.

Кроме того, закрепленный в ст. 125 Конституции перечень полномочий Комитета свидетельствует о том, что это орган конституционного надзора, а не конституционного контроля. В частности устанавливалось, что “Комитет конституционного надзора СССР: 1) по собственной инициативе или по поручению Съезда народных депутатов СССР представляет Съезду заключения о соответствии Конституции СССР проектов законов СССР, подлежащих рассмотрению Съездом; 2) по собственной инициативе, по поручению Съезда народных депутатов СССР, по предложениям Верховного Совета СССР, высших органов государственной власти союзных республик представляет Верховному Совету СССР заключения о соответствии актов Верховного Совета СССР и его палат, а также проектов актов этих органов Конституции СССР и законам СССР, принятым Съездом народных депутатов СССР; 3) осуществляет наблюдение за соответствием Конституции СССР и законам СССР конституций и законов союзных республик, постановлений и распоряжений Совета Министров СССР и Советов Министров союзных республик; 4) по собственной инициативе или по поручению Съезда народных депутатов СССР, по предложениям Верховного Совета СССР, его палат, Президиума Верховного Совета СССР, Председателя Верховного Совета СССР, постоянных комиссий палат и комитетов Верховного Совета СССР, Совета Министров СССР, высших органов государственной власти союзных республик дает заключения о соответствии Конституции СССР и законам СССР актов других государственных органов и общественных организаций” [39].

Следует отметить, что в ст. 125 Конституции СССР неоднократно вносились изменения. Впервые это произошло 23 декабря 1989 г., практически через год после учреждения Коми-

тета. Заслуживают внимания такие новеллы, как увеличение численности членов Комитета с 24 до 27, отмена возможности Комитета по собственной инициативе рассматривать проекты законов и законы на предмет соответствия их Конституции СССР (а лишь по поручению Съезда народных депутатов СССР). Дополнительно Комитет получил право по поручению Съезда народных депутатов СССР, по предложениям Верховного Совета СССР, Президиума Верховного Совета СССР, высших органов государственной власти союзных республик представлять Съезду народных депутатов СССР или Верховному Совету СССР заключения о соответствии Конституции СССР конституций союзных республик, а законов союзных республик – также и законам СССР. В Конституции появилась норма о том, что заключение Комитета может быть отклонено лишь решением Съезда народных депутатов СССР, принятым двумя третями голосов от общего числа народных депутатов СССР[40]. Редакция Конституции СССР от 14 марта 1990 г. не затронула содержание ст. 125, однако изменила ее порядковый номер со 125 на 124[41]. Наконец, последняя редакция Конституции СССР от 26 декабря 1990 г. не затронула ни содержание, ни порядковый номер анализируемой статьи[42].

Конституция СССР 1978 г. предусматривала, что организация и порядок деятельности Комитета конституционного надзора СССР определяются Законом о конституционном надзоре в СССР. Одноименный закон был принят 23 декабря 1989 г. и вступил в силу с 1 января 1990 г. Закон “О конституционном надзоре в СССР” очень интересен с точки зрения сравнения его с современными законами об органах конституционного правосудия в постсоветских странах, в т. ч. в Азербайджанской Республике.

Во-первых, привлекает внимание небольшой объем этого Закона – 31 статья. Для сравнения: в действующем Законе АР от 23 декабря 2003 г. “О Конституционном Суде” – 79 статей. Таким образом, при рассмотрении соотношения между ст. 125 (124) Конституции СССР и самого Закона возникает вопрос о крайне невысокой степени детализации.

Во-вторых, Закон предусматривал, что создание органов конституционного надзора будет осуществлено не только на союзном уровне, но и в субъектах федерации: “конституционный надзор в СССР осуществляют Комитет конституционного надзора СССР и органы конституционного надзора союзных и автономных республик” [43]. Тем не менее, функционировал лишь Комитет конституционного надзора СССР – в период с 1989 г. по конец 1991 г., когда он *de facto* перестал существовать в связи с распадом СССР.

Следует напомнить, что независимость Азербайджана была восстановлена 30 августа 1991 г. Важным с точки зрения настоящего исследования является ст. 13 Конституционного Акта о восстановлении государственной независимости Азербайджанской Республики, в которой речь шла о том, что “судебная власть осуществляется независимыми судами и в высшей инстанции – Конституционным Судом Азербайджанской Республики, Верховным Судом Азербайджанской Республики и Высшим Арбитражным Судом Азербайджанской Республики – каждым в пределах своих полномочий” [44].

Появление в АР института конституционного контроля является не исключением, а правилом, если сравнить азербайджанский опыт с зарубежным. Так, С. Н. Пастернак в процессе исследований этого феномена пришла к выводу, что “возникновение института конституционного контроля современные исследователи связывают с появлением писаных конституций” [45, с. 19]. Следует отметить, что Конституционный Суд АР был создан лишь после принятия Конституции 1995 г. и начал свое функционирование 14 июля 1998 г. Как справедливо отметил Р. Гулиев, “Конституционный Суд не входит в систему общих судов” [46, с. 110]

При закреплении конституционного статуса Конституционного Суда АР широко использовался как опыт зарубежных стран, так и консультации европейских институтов, в частности Венецианской комиссии. В 1996 г. Венецианская комиссия сформулировала итоги совместной работы над соответствующими статьями Конституции АР и Закона “О Конституционном Суде Азербайджанской Республики” в двух докумен-

тах[47; 48]. Ее эксперты подчеркнули: “Комиссия находит, что предоставленные проекты направлены на гарантирование принципа верховенства Конституции путем создания Конституционного Суда, состоящего из независимых членов, в соответствии со стандартами современных демократических государств и стремления к защите прав человека и уважению принципа верховенства права” [49; 50, с. 2].

В Основном законе АР 1995 г. не существует отдельного раздела о Конституционном Суде АР. Конституционному Суду АР посвящена лишь ст. 130, размещенная в Главе VII “Судебная власть”. Кроме того, о нем упоминается в ст. ст. 95, 101-104, 107, 109, 125, 128, 153-154 Конституции. В связи с этим следует отметить, что Венецианская комиссия рекомендовала выделить нормы Основного Закона о Конституционном Суде АР в отдельный раздел. По мнению экспертов этого органа, “существование в Конституции ... раздела о Конституционном Суде делает очевидным особую природу Конституционного Суда” [51, с. 6].

Однако большинство замечаний экспертов Венецианской комиссии в отношении нормативно-правовой регламентации создания и функционирования Конституционного Суда АР были учтены, в т. ч. их мнение о том, что “обычно, если государство желает ввести конституционную юстицию в правовую систему впервые, вероятно, в связи с новой Конституцией, предпочтительно создать специальный институт, нежели возлагать функцию конституционного контроля на обычные суды” [52, с. 27] (Х. Штейнбергер (H. Steinberger)). Этот аргумент при выборе европейской, а не американской модели конституционного контроля был не единственным.

Выбор АР европейской модели конституционного контроля обусловили:

– исторические предпосылки (в прошлом на территории Азербайджанской Республики использовались элементы лишь европейской модели конституционного контроля);

– текущая внешнеполитическая ситуация (в период распада СССР и “социалистического лагеря” ни одна из постсоветских стран не отдала предпочтение американской модели конституционного контроля);

– рекомендации экспертов, в частности экспертов Венецианской комиссии, о том, что на современном этапе становление института конституционного контроля в государстве происходит более эффективно, если речь идет о европейской модели его осуществления;

– анализ зарубежной практики с использованием математических методов, в ходе которого было выявлено численное превалирование государств, использующих европейскую модель конституционного контроля, над количеством стран, использующих его американскую модель.

Для европейской модели конституционного контроля, по мнению К. А. Половченко, характерным является: наличие конституционных судов; автономное положение судов в иерархии судебных органов; самостоятельная процессуальная форма отправления правосудия; рассмотрение и разрешение дел, содержащих исключительно конституционно-правовые вопросы; особая юридическая природа актов конституционного правосудия; особая система законодательства, регулирующего конституционное правосудие[53, с. 8]. Следует отметить и особый правовой статус судей органов конституционного контроля, и возможность осуществления как предварительного, так и последующего конституционного контроля. Большое значение в условиях становления АР как нового независимого государства имела и большая (по сравнению с американской моделью) гибкость в решении вопросов политического характера.

По мнению А. А. Клишаса, к недостаткам европейской модели относятся следующие: “во-первых, конституционный контроль европейского типа по процессуальным процедурам “не совсем судебный” ; во-вторых, происходит сосредоточение полномочий в одном органе; в-третьих, все остальные судебные институты лишаются полномочий по конституционному контролю и теряют в этой связи известную часть своей независимости, поскольку они обязаны следовать толкованиям, даваемым официальным органом конституционного контроля” [54, с. 224]. Последний факт не является достаточно убедительным, ведь не только судебные институты “обязаны следовать толкованиям, даваемым официальным органом конститу-

ционного контроля”, а и другие органы публичной власти. И вряд ли это каким-то образом влечет потерю “известной части их независимости” – в этом случае соблюдение Конституции и законов (по аналогии) так же может рассматриваться как ограничение независимости. Следует подчеркнуть второй выделенный А. А. Клишасом недостаток европейской модели – о сосредоточении полномочий по осуществлению конституционной юрисдикции в одном органе. Не столько само по себе это, сколько часто возникающая вследствие такого положения вещей невозможность пересмотра решений этого единственного органа конституционной юрисдикции является основным недостатком европейской модели конституционного правосудия, который может быть устранен путем использования элементов опыта стран, применяющих американскую модель.

Еще одним существенным недостатком европейской модели является возможность органа конституционного контроля рассматривать не только конкретные, но и абстрактные вопросы. Последнее делает возможной политизацию его деятельности и способствует успешности попыток вовлечь орган конституционного контроля в противоречия, которые могут возникать в треугольнике “глава государства – парламент – правительство”. Однако устранить либо минимизировать этот недостаток вряд ли возможно, используя наработки стран, имеющих американскую модель конституционного контроля, по крайней мере в АР.

Конституционный Суд АР в начале своего существования рассматривал преимущественно дела, вытекающие из проблем абстрактного, а не конкретного характера, и внес существенный вклад в развитие правовой системы страны в соответствии с такими принципами конституционализма, как верховенство права, правовая определенность и др. В связи с этим отказ от решения проблем абстрактного характера Конституционным Судом АР вряд ли может быть признан целесообразным.

В юридической литературе сложились две точки зрения по поводу номенклатуры моделей конституционного контроля. Ряд специалистов считает, что конституционный контроль в современных государствах осуществляется с использованием одной из двух моделей – европейской либо американской. Эта

точка зрения представляется более убедительной, чем предпринимаемые в литературе попытки обосновать существование также и иных моделей.

Например, в связи с тем, что моделью для действующей Конституции АР послужил в т. ч. текст Конституции Французской Республики 1958 г., может показаться привлекательной позиция Н. В. Даниловой, предлагающей выделять французскую модель конституционной юстиции. Ведь сходство между текстами конституций могло бы стать дополнительным аргументом в пользу первоочередного изучения опыта формирования и функционирования Конституционного Совета Французской Республики для дальнейшего усовершенствования конституционного контроля в АР.

Н. В. Данилова предлагает выделять французскую модель конституционного контроля, поскольку «ряд специфических особенностей, изначально присущих модели специализированного органа конституционного контроля, созданной в середине XX в. во Франции (особое место в системе государственных органов, особый статус членов Конституционного Совета, наличие специфических полномочий, отсутствие по общему правилу гласности и состязательности процесса и т. д.), не позволяет безоговорочно отнести ее ... к континентальной модели конституционного правосудия» [55, с. 9]. Однако каждый из приведенных в скобках аргументов Н. В. Даниловой как раз и характерен для государств, использующих европейскую модель конституционного контроля. Так, единственный орган конституционного контроля занимает особое место в системе государственных органов (либо выделен из системы судов общей юрисдикции, либо выведен из числа органов, образующих триаду ветвей государственной власти). На членов органа конституционного контроля не распространяются (либо не обязательно должны распространяться) те же требования, что и на судей судов общей юрисдикции. Органы конституционного контроля наделяются специфическими полномочиями, которые они осуществляют в особом процессуальном порядке.

Тем не менее, правильнее вести речь о конвергенции американской и европейской моделей конституционного контроля.

Исследования результатов процесса такой конвергенции привлекательны тем, что для нивелирования недостатков европейской модели конституционного контроля могут быть использованы достоинства американской модели, ведь смешение характеристик обеих моделей уже опробовано на практике суда ЕС, что доказывает его реальность и в ряде случаев эффективность. Кроме того, изучая результаты конвергенции, с помощью метода прогнозирования можно с высокой степенью вероятности предположить, какие именно недостатки каждой из моделей могут быть нивелированы достоинствами другой модели.

Таким образом, история формирования института конституционного контроля в АР прошел логический и последовательный процесс становления. На его формирование повлияли исторические политико-правовые системы, существующие в Азербайджане в зависимости от формационного периода и воздействующие на развитие Азербайджанского конституционализма. В настоящее же время сформирована модель конституционного контроля в АР ориентированная на европейские конституционные ценности светского, демократического, правового общества и государства.

Литература:

1. Акт независимости Азербайджана [Электронный ресурс] // Конституция. Сборник Администрации Президента Азербайджанской Республики. – Режим доступа: http://files.preslib.az/projects/remz/pdf_ru/atr_kons.pdf. – С. 3.
2. Там же – С.3
3. Там же – С.3
4. Клейменова Е. В. Конституция Российской Федерации в свете основных тенденций развития современной правовой культуры : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / Екатерина Владимировна Клейменова. – СПб, 2001. – 205 с.
5. Конституция (Основной Закон) Азербайджанской Социалистической Советской Республики 1921 г.[Электронный ресурс] // Конституция. Сборник Администрации Президента Азербайджанской Республики. – Режим доступа: http://files.preslib.az/projects/remz/pdf_ru/atr_kons.pdf. – С. 5-17.

6. Конституция (Основной Закон) Азербайджанской Социалистической Советской Республики 1927 г.[Электронный ресурс] // Конституция. Сборник Администрации Президента Азербайджанской Республики. – Режим доступа: http://files.preslib.az/projects/remz/pdf_ru/atr_kons.pdf. – С. 19-33.

7. Конституция (Основной Закон) Азербайджанской Советской Социалистической Республики 1937 г.[Электронный ресурс] // Конституция. Сборник Администрации Президента Азербайджанской Республики. – Режим доступа: http://files.preslib.az/projects/remz/pdf_ru/atr_kons.pdf. – С. 35-51.

8. Конституция (Основной Закон) Азербайджанской Советской Социалистической Республики 1978 г.[Электронный ресурс] // Конституция. Сборник Администрации Президента Азербайджанской Республики. – Режим доступа: http://files.preslib.az/projects/remz/pdf_ru/atr_kons.pdf. – С. 53-81.

9. Самедов М. Н. “Прецедентное право” Европейского Суда и правовая система Азербайджанской Республики / М. Н. Самедов // Bakı Universitetinin Xəbərləri. Sosial-siyasi elmlər seriyası.–2007. – № 2. – С. 5-14.

10. Кравец И. А. Формирование российского конституционализма: проблемы теории и практики : дисс. ... д-ра юрид. наук : 12.00.02 / Игорь Александрович Кравец. – Екатеринбург, 2002. – 584 с.

11. Любченко П. М. Особливості конституційного регулювання відносин у громадянському суспільстві / П. М. Любченко // Державне будівництво та місцеве самоврядування. – 2010. – Вип. 20. – С. 30-39.

12. О Декларации о восстановлении государственной независимости Азербайджанской Республики: Постановление Верховного Совета Азербайджанской Республики от 30 августа 1991 г. [Электронный ресурс] // Конституция. Сборник Администрации Президента Азербайджанской Республики. – Режим доступа: http://files.preslib.az/projects/remz/pdf_ru/atr_kons.pdf. – С. 83.

13. Конституционный Акт о восстановлении государственной независимости Азербайджанской Республики от 18 октября 1991 г.[Электронный ресурс] // Конституция. Сборник Управления делами Президента Азербайджанской Республики. – Режим доступа: http://files.preslib.az/projects/remz/pdf_ru/atr_kons.pdf. – С. 84-88.

14. Декларация о восстановлении государственной независимости Азербайджанской Республики от 30 августа 1991 г.[Электронный ре-

курс] // Конституция. Сборник Управления делами Президента Азербайджанской Республики. – Режим доступа: http://files.preslib.az/projects/remz/pdf_ru/atr_kons.pdf. – С. 82.

15. Мамедова Д. На пути к правовому государству / Д. Мамедова // Конституционное правосудие в странах СНГ и Балтии: Дайджест официальных материалов и публикаций периодической печати. – 2010. – № 10. – С. 16-18.

16. Самедов Э. Н. Конституция Азербайджанской Республики 1995 г. – основа национального права Азербайджана / Э. Н. Самедов // Bakı Universitetinin Xəbərləri. Sosial-siyasi elmlər seriyası. – 2007. – № 4. – С. 45-53.

17. Бисага Ю. М. Модифікація Конституції: теоретичні аспекти / Ю.М. Бисага, А. Ю. Нечипорук // Порівняльно-аналітичне право. – 2013. – № 1. – С. 54-61.

18. Конституция Азербайджанской Республики от 1995 г. с изменениями и дополнениями[Электронный ресурс] // Конституция. Сборник Управления делами Президента Азербайджанской Республики. – Режим доступа: http://files.preslib.az/projects/remz/pdf_ru/atr_kons.pdf. – С. 90-124.

19. Кравец И. А. Конституционное правосудие: теория судебного конституционного права и практика судебного конституционного процесса. Учеб. пособ. / И. А. Кравец – М. : Юстицинформ, 2017. – 400 с.

20. Конституция 1995 г. : Президентская библиотека [Электронный ресурс] // Конституция. Сборник Администрации Президента Азербайджанской Республики. – Режим доступа: http://files.preslib.az/projects/remz/pdf_ru/atr_kons.pdf. – С. 89.

21. Лазарев Л. В. Правовые позиции Конституционного Суда России / Л. В. Лазарев. – М. : Формула права, 2008. – 558 с.

22. Молотов А. В. Абстрактный и конкретный судебный конституционный нормоконтроль в деятельности Конституционного Суда Российской Федерации : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 – конституционное право / А. В. Молотов. – Тюмень, 2003. – 22 с.

23. Опря О. В. Конституционные суды в постсоциалистических государствах Восточной Европы: на примере Конституционного Суда Республики Болгарии : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / Ольга Владимировна Опря. – М., 2002. – 192 с.

24. Нудель М. А. Конституционный надзор в капиталистических государствах : автореф. дисс. ... д-ра юрид. наук / М. А. Нудель. – К., 1969 – 40 с.

25. Киреева Е. Ю. Конституционный Суд и конституционное судопроизводство : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / Елена Юрьевна Киреева. – Краснодар, 1997. – 181 с.

26. Там же – С. 68

27. Там же – С.68-69

28. Конституция (Основной Закон) Азербайджанской Социалистической Советской Республики 1927 г.[Электронный ресурс] // Конституция. Сборник Управления делами Президента Азербайджанской Республики. – Режим доступа: http://files.preslib.az/projects/remz/pdf_ru /atr_kons.pdf. – С. 19-33.

29. Несмеянова С. Э. Правовые проблемы становления специализированного конституционного контроля в Российской Федерации: автореф. дис. ...канд. юрид. наук : 12.00.02 – конституционное право / С. Э. Несмеянова. – Екатеринбург, 1994. – 18 с.

30. Страшун Б. А. Эволюция института конституционного контроля в России: от надзора к правосудию. Часть 1 / Б. А. Страшун // Сравнительное конституционное обозрение. – 2016. – № 1. – С. 106-120.

31. Конституция (Основной Закон) Азербайджанской Советской Социалистической Республики 1937 г.[Электронный ресурс] // Конституция. Сборник Управления делами Президента Азербайджанской Республики. – Режим доступа: http://files.preslib.az/projects/remz/pdf_ru /atr_kons.pdf. – С. 35-51.

32. Конституция (Основной Закон) Азербайджанской Советской Социалистической Республики 1978 г.[Электронный ресурс] // Конституция. Сборник Управления делами Президента Азербайджанской Республики. – Режим доступа: http://files.preslib.az/projects/remz/pdf_ru /atr_kons.pdf. – С. 53-81.

33. Шаповал В. М. Проблеми розвитку конституційної юрисдикції в Україні / В. М. Шаповал // Вісн. Конституційного Суду України. – 1998. – № 2. – С. 45-53.

34. Яшникова Т. А. Конституционный Суд Российской Федерации: анализ деятельности и проблемы : дисс. ...канд. юрид. наук : 12.00.02 / Татьяна Александровна Яшникова. – М., 1994. – 147 с.

35. Пряхина Т. М. Юридическая охрана Советской конституции: (государственно-правовой аспект) : автореф. дисс. ... канд. юрид. на-

ук : 12.00.02 – государственное право и управление; советское строительство; административное право; финансовое право / Т.М. Пряхина. – Саратов, 1991. – 18 с.

36. Головін А. С. Права людини: інтерпретаційна діяльність Конституційного Суду України / А. С. Головін. – К. : Логос, 2012. – 369 с.

37. Мироненко О. М. Конституційний Суд України: історія і сучасність, доктрина і практика / О. М. Мироненко. – К. : Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького, 2011. – 910 с.

38. Конституция (Основной Закон) Союза Советских Социалистических Республик 1978 г. в редакции от 1 декабря 1988 г.[Электронный ресурс] // Сайт Конституции Российской Федерации. – Режим доступа: http://constitution.garant.ru/history/ussr-rsfsr/1977/red_1977/5478733/

39. Там же;

40. Конституция (Основной Закон) Союза Советских Социалистических Республик 1978 г. в редакции от 23 декабря 1989 г.[Электронный ресурс] // Сайт Конституции Российской Федерации. – Режим доступа: http://constitution.garant.ru/history/ussr-rsfsr/1977/red_1977/5478735

41. Конституция (Основной Закон) Союза Советских Социалистических Республик 1978 г. в редакции от 14 марта 1990 г.[Электронный ресурс] // Сайт Конституции Российской Федерации. – Режим доступа: http://constitution.garant.ru/history/ussr-rsfsr/1977/red_1977/5478736/

42. Конституция (Основной Закон) Союза Советских Социалистических Республик 1978 г. в редакции от 26 декабря 1990 г.[Электронный ресурс] // Сайт Конституции Российской Федерации. – Режим доступа: http://constitution.garant.ru/history/ussr-rsfsr/1977/red_1977/1549448/

43. О конституционном надзоре в СССР : Закон СССР от 23 декабря 1989 г. // Ведомости Съезда народных депутатов СССР и Верховного Совета СССР. –1989. – № 29. – Ст. 572.

44. Конституционный Акт о восстановлении государственной независимости Азербайджанской Республики от 18 октября 1991 г.[Электронный ресурс] // Конституция. Сборник Администрации Президента Азербайджанской Республики. – Режим доступа: http://files.preslib.az/projects/remz/pdf_ru/atr_kons.pdf. – С. 84-88.

45. Пастернак С. Н. Конституционное правосудие в странах Центральной и Восточной Европы: на примере Польской Республики : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / Светлана Николаевна Пастернак. – Спб., 2010. – 212 с.

46. Гулиев Р. Конституционный Суд – важнейший институт демократической государственности современного Азербайджана / Р. Гулиев // Konstitusiya Məhkəməsinin Məlumatı. – 2012. – № 1. – С. 109-112.

47. Opinion on the draft law on the Constitutional Court of the Republic of Azerbaijan CDL-INF(1996)010 by the Venice Commission. Strasbourg, 18 November 1996[Электронный ресурс]. – Режим доступа: [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/pdf=CDL-INF\(1996\)010](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/pdf=CDL-INF(1996)010)

48. Opinion on the Draft Laws Amending Law № 47/1992 ‘On the Organization and Functioning of the Constitutional Court of Romania’. Adopted by the European Commission for Democracy through Law (Venice Commission) at its 66th plenary session (Venice, 17–18 March 2006).[Электронный ресурс]. – Режим доступа: [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdf=CDL-AD\(2006\)006-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdf=CDL-AD(2006)006-e)

49. Там же

50. Там же

51. Organisation of the Community jurisdictions. The Court of Justice [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.cvce.eu/en/education/unit-content/-/unit/d5906df5>

52. Study on individual access to constitutional justice, the Venice Commission CDL-AD(2010)039rev by the Venice Commission [Электронный ресурс]. – Режим доступа: [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/CDL-AD\(2010\)039rev.aspx](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/CDL-AD(2010)039rev.aspx)

53. Половченко К. А. Конституционная юстиция в России и Украине (сравнительно-правовой анализ) : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 – конституционное право / К. А. Половченко. – М., 2003. – 26 с.

54. Клишас А. А. Конституционный контроль и конституционное правосудие в зарубежных странах : дисс. ... д-ра юрид. наук : 12.00.02 / Андрей Александрович Клишас. – М., 2007. – 571 с.

55. Данилова Н. В. Французская модель конституционной юстиции и ее рецепция государствами Африки и Азии : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 – конституционное право; муниципальное право / Н. В. Данилова. – М., 2013. – 30 с.

Rafael QVALADZE,
Azərbaycan Respublikası
Konstitusiya Məhkəməsinin hakimi

KONSTITUSIYA MƏHKƏMƏSİ TƏRƏFİNDƏN KONSTITUSIYA VƏ QANUNLARIN ŞƏRHİ YOLU İLƏ QANUNVERİCİLİYİN TƏKMİLLƏŞDİRİLMƏSİ

Qanunvericilik sisteminin əsasını təşkil edən, ali və birbaşa hüquqi qüvvəyə malik olan Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında demokratik hüquqi dövlətlərə xas olan prinsiplər bəyan edilməklə hakimiyyətin bölünmə prinsipi əsasında təşkili nəzərdə tutulmuş, insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi, habelə vətəndaşlara layiqli həyat səviyyəsinin təmin edilməsi dövlətin ali məqsədi kimi müəyyənləşdirilmişdir. Konstitusiyada həmçinin dövlətin siyasi, iqtisadi və hüquqi əsasları da təsbit olunaraq dövlət və cəmiyyət arasında olan təməl münasibətlərin tənzimlənməsinin hüquqi aspektləri, hakimiyyətin ictimai-siyasi institutları və xalqın özünüidarə sistemi nəzərdə tutulmuşdur. Dövlətin siyasi-hüquqi əsaslarından biri də onun insan hüquq və azadlıqlarına münasibətidir. Konstitusiyanın 71-ci maddəsinin I hissəsində insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarını gözləmək və qorumaq qanunvericilik, icra və məhkəmə hakimiyyəti orqanlarının borcu müəyyən edilmişdir.

Hüquq və azadlıqlar şəxsiyyətin hüquqi statusunu və cəmiyyətdə sosial rolunu müəyyən edən əsas kateqoriya kimi Konstitusiya ilə dəqiq müəyyən edilərək təminat altına alınır və bu hüquq və azadlıqlar əsas müdafiə mexanizmlərindən biri olan məhkəmə vasitəsi ilə müdafiə olunur. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsi Əsas Qanun ilə onun səlahiyyətlərinə aid edilmiş məsələlərə dair ali konstitusiya ədalət mühakiməsi orqanı olmaqla, əsas məqsədi Konstitusiyanın aliliyini təmin etmək, hər kəsin əsas hüquq və azadlıqlarını müdafiə etməkdir.

Qeyd olunmalıdır ki, Konstitusiyamızın qəbul edildiyi ilkin mətndə konstitusiya ədalət mühakiməsi orqanı kimi Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin səlahiyyətləri artıq müəyyənləşdirilərək Məhkəmənin yaradılması bir vəzifə olaraq qarşıya qoyulmuşdur. Konstitusiyada həm də hüququn tətbiqi praktikası üçün insan hüquq və azadlıqlarının təminatı məqsədilə ümumi əsaslar, şərtlər müəyyən edilmişdir.

Əsas hüquq və azadlıqlar Konstitusiyada birbaşa təsbit olunduğundan, Konstitusiyanın aliliyinin təmin olunması məqsədinin yerinə yetirilməsi onların etibarlı formada müdafiə edilməsini şərtləndirir. Sözsüz ki, Konstitusiyada nəzərdə tutulmuş insan və vətəndaşın əsas hüquq və azadlıqları müstəsna instansiya kimi Konstitusiya Məhkəməsi səviyyəsində müdafiə olunur.

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsi geniş səlahiyyətlərə malik müasir və mərkəzləşdirilmiş konstitusiya nəzarəti orqanıdır. Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin səlahiyyətləri ilk növbədə Konstitusiyanın müvafiq maddələri ilə müəyyən edilərək həyata keçirilir. Ümumilikdə, Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Əsas Qanunun 130-cu maddəsində nəzərdə tutulmuş səlahiyyətləri, əsasən iki istiqamətdə – Konstitusiya və qanunların şərh, müxtəlif normativ və məhkəmə aktlarının Konstitusiyaya və qanunlara uyğunluq məsələlərinin həll edilməsi istiqamətində geniş təsbit olunmuşdur.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin səlahiyyətləri sırasında müxtəlif subyektlərin sorğu, müraciət və şikayətləri əsasında qanunvericilik və icra hakimiyyəti orqanlarının normativ aktlarının, bələdiyyə və məhkəmə aktlarının Konstitusiyaya və daha üstün hüquqi qüvvəyə malik olan aktlara uyğunluğunun yoxlanılması, Azərbaycan Respublikasının qüvvəyə minməmiş dövlətlərarası müqavilələrinin və hökumətlərarası müqavilələrin Konstitusiyaya və qanunlara uyğunluğunun yoxlanılması, Konstitusiyanın və qanunların şərh, qanunvericilik, icra və məhkəmə hakimiyyətləri arasında səlahiyyət bölgüsü ilə bağlı mübahisələrin həll edilməsi mühüm yer tutur. Eyni zamanda Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsi Konstitusiyada nəzərdə tutulmuş digər səlahiyyətləri də həyata keçirir.

Konstitusiya ədalət mühakiməsi orqanı kimi Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsi Konstitusiyanın və qanunların ona verdiyi səlahiyyətlər çərçivəsində qəbul etdiyi qərarlarla qanunvericiliyin Konstitusiya dəyərlərinə və prinsiplərinə uyğun inkişaf etdirilməsində, hüquqtətbiqedicilərin orqanları üçün vahid hüquqi yanaşmanın formalaşdırılması, o cümlədən məhkəmə təcrübəsinin təkmilləşdirilməsi istiqamətində vacib işlər görür və qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş məqsədləri həyata keçirərək ölkəmizin milli hüquq sisteminə əhəmiyyətli töhfə verir.

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsi Konstitusiyanın 130-cu maddəsinin IV hissəsinə əsasən, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin, Milli Məclisin, Nazirlər Kabinetinin, Ali Məhkəmənin, Prokurorluğun, Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin sərəğusu əsasında Konstitusiya və qanunların şərh edilməsi səlahiyyətini həyata keçirir.

Həmin maddənin VI hissəsində qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada məhkəmələrin insan hüquq və azadlıqlarının həyata keçirilməsi məsələləri ilə bağılı Konstitusiya və qanunların şərh edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsinə müraciət etmək imkanı da nəzərdə tutulmuşdur.

Qanunvericilik normalarının rəsmi şərh edilməsini nəzərdə tutan Konstitusiya müddəaları böyük əhəmiyyət kəsb edir. Nəzərə alsaq ki, hüquq tətbiq etmə prosesinin mühüm mərhələlərindən biri normanın mənasının onun şərh edilməsi yolu ilə müəyyənləşdirilməsidir, nəticədə qanunvericilik müddəalarının rəsmi təfsir vasitəsilə təcrübədə vahid qaydada tətbiqinə nail olunur. Hər hansı qanunun şərh edilməsi ədalət mühakiməsinin əsasını təşkil edir.

Məhkəmələr öz səlahiyyətləri daxilində işlərə baxarkən eyni faktlardan irəli gələn hüquqi məsələlər barədə fərqli, lakin qanuni və əsaslı qərarlar qəbul edə bilər. Məhkəmə təcrübəsində yaranan belə fərqlər qanunvericilik müddəalarının aydınlaşdırılmasını və hüququn tətbiqi təcrübəsinin istiqamətləndirilməsini zəruri edir. Normativ hüquqi akt nə qədər aydın yazılsa belə, onun şərh edilməsinə ehtiyac yaranır.

Normativ hüquqi aktın məzmununda qeyri-müəyyənliklər və fərqlərin, habelə tətbiqi təcrübəsində ziddiyyətlərin aşkar edil-

məsi qanunvericilikdə normativ hüquqi aktın şərhini zəruri edən amillərdəndir.

Konstitusiya normalarının rəsmi şərh edilməsi Əsas Qanunumuzun sabitliyini qorumaqla yanaşı, onun dinamik inkişaf edən ictimai münasibətlərə daim cavab vermək imkanına malik olması məqsədlərinə də xidmət edir. Belə ki, qanunvericilik praktikasının və məhkəmə təcrübəsinin Konstitusiya və qanunların şərh yolu ilə təkmilləşdirilməsi cəmiyyətin ali qanunu kimi Konstitusiyanın sabitliyinin qorunmasına gətirib çıxarır.

Qanunvericilik normaları rəsmi şərh edilərkən Konstitusiyanın heç bir norması hüquq və azadlıqların ləğvinə yönəlmiş müddəa kimi təfsir edilə bilməz. Eyni zamanda konstitusiya nəzarəti çərçivəsində norma yoxlanılarkən o, Konstitusiyanın əsas prinsiplərinə və fəlsəfəsinə uyğunluq baxımından, habelə konstitusiyanın aliliyi nəzərə alınmaqla qiymətləndirilir, nəticədə hər hansı qanunvericilik normasının Konstitusiyaya uyğun olmadığı müəyyən edilərsə, həmin normalar qüvvədən düşmüş hesab olunur.

Artıq qeyd olunduğu kimi, Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin mühüm səlahiyyətlərindən biri də Konstitusiyanın və qanunların şərh edilməsidir. Konstitusiya Məhkəməsi tərəfindən şərh olunan normanın Konstitusiyanın prinsipləri və dəyərləri nəzərə alınmaqla mənası açıqlanır, normanın real məzmunu və qanunvericinin əsl mövqeyi hüquq tətbiqedici orqanların diqqətinə çatdırılır. Hər hansı normativ hüquqi akt şərh olunarkən onun normalarının məzmunu izah edilir və dəqiqləşdirilir, onların qanunvericilikdə yeri, habelə ictimai münasibətlərin eyni növünün müxtəlif aspektlərini tənzimləyən digər normalar ilə funksional və başqa əlaqələri müəyyən edilir. Yalnız normativ hüquqi aktın mətni və mənası arasında açıq-aşkar fərq olduqda onun genişləndirici və ya məhdudlaşdırıcı şərh edilməsinə yol verilir.

Təsadüfi deyildir ki, Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsi tərəfindən qəbul edilmiş qərarlar sırasında Konstitusiya və qanunların şərhinə dair çıxarılmış qərarlar xüsusi hüquqi əhəmiyyət kəsb edir.

Son dövrlər Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsi tərəfindən Konstitusiya və qanunların şərh edilməsi ilə əlaqədar mülki, cinayət, inzibati xətalara, vergi, ailə, inzibati proses-

sual və bank sahəsinə aid qanunvericiliyin geniş spektrini əhatə edən qərarlar qəbul edilmişdir. Bu baxımdan əminliklə deyə bilərik ki, Konstitusiya Məhkəməsi qanunvericilik normalarının təfsiri vasitəsilə hüquq tətbiqetmə praktikasını birbaşa istiqamətləndirməklə, qanunvericiliyin bütün sahələrinə əhəmiyyətli təsir göstərir və onları konstitusiya prinsiplərinə uyğun təkmilləşdirir.

Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun “Banklar haqqında Azərbaycan Respublikası Qanununun 72.1.2 və 72.1.3-cü maddələrinin Azərbaycan Respublikası Mülki-Prosessual Məcəlləsinin 254.2, 153.2.1 və 261.0.1-ci maddələri ilə, eləcə də Azərbaycan Respublikası Əmək Məcəlləsinin 178-ci maddəsinin 2-ci bəndinin “Banklar haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 72, 77 və 82-ci maddələri ilə əlaqəli şəkildə şərh edilməsinə dair” Qərarında hüquq tətbiqədən orqanlar üçün ləğvetmə mərhələsində olan banklara qarşı irəli sürülmüş mübahisəli tələblərə məhkəmələrdə baxılmasının mümkünlüyü, müflis elan edilmiş bankların işçilərinin əmək haqqı tələblərinin əmək qanunvericiliyi, yaxud bank qanunvericiliyinə uyğun ödənilməli olması və başqa məsələlərə aydınlıq gətirmişdir. Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu həmin Qərarında belə nəticəyə gəlmişdir ki, “Banklar haqqında” Qanunun 72.1.2-ci maddəsində “dayandırma” ifadəsi bankın müflis elan olunmasına dair məhkəmənin qərarı qüvvəyə mindiyi andan banka qarşı kreditor tələblərlə bağlı mülki məhkəmə icraatında olan işlərin Mülki-Prosessual Məcəllənin 254-cü maddəsində nəzərdə tutulmuş qaydada icraatının dayandırılmasını deyil, bu Məcəllənin 261.0.1-ci maddəsinə əsasən icraatına xitam verilməsini nəzərdə tutur. Lisenziyanın ləğvi ilə əlaqədar banklar ləğv edilərkən işçilərin əmək haqqı ilə bağlı tələblərin Əmək Məcəlləsinin 178.2-ci maddəsinə uyğun ödənilməli olması qərara alınmışdır. Qərarında həmçinin qeyd olunmuşdur ki, müflis elan edilmiş bankın işçilərinin əmək haqlarının “Banklar haqqında” Qanunun 82-ci maddəsində müəyyən edilən növbəlilik üzrə ödənilməsinin nəzərdə tutulması Əmək Məcəlləsinin 178.2-ci maddəsi ilə ziddiyyət təşkil etmir.

Bundan başqa, Bakı Apellyasiya Məhkəməsinin müraciəti əsasında qəbul edilmiş “İcra haqqında Azərbaycan Respublikası Qanununun 20-ci maddəsinin şərh edilməsinə dair” Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun 2017-ci il 10 oktyabr tarixli Qərarında

icra sənədi üzrə icraata xitam verilməsi barədə qərarın icra sənədini vermiş məhkəməyə göndərilməsi və bu məhkəməyə öz təşəbbüsü ilə həmin qərarın qanunvericiliyin tələblərinə uyğun olub-olmamasını yoxlamaq səlahiyyətinin verilməsinin son nəticədə işə baxmış məhkəmənin qərarın icrasına nəzarət etməsini təmin etmək məqsədini daşdığı qeyd edilmişdir. Məhkəmə belə nəticəyə gəlmişdir ki, “İcra haqqında” Qanunun 20.5-ci maddəsinə görə, tərəflər icra məmurunun icra sənədi üzrə icraata xitam verilməsi barədə qərarından icra sənədini vermiş məhkəməyə şikayət verə bilirlər. İcra sənədi digər orqanlar tərəfindən verildikdə isə icra məmurunun icraata xitam verilməsi barədə qərarından icra məmurunun olduğu yer üzrə məhkəməyə şikayət verilə bilər.

Son dövrlər Respublikanın müxtəlif instansiya məhkəmələri tərəfindən Konstitusiya Məhkəməsinə insan hüquqlarının həyata keçirilməsi məsələləri ilə bağlı ünvanlanan müraciətlərin sayı xeyli artmışdır. Həmin müraciətlərdə qanunvericiliyin müxtəlif sahələrini əhatə edən normativ aktlarla bağlı yaranmış qeyri-müəyyənliyin aradan qaldırılması və mövcud təcrübənin təkmilləşdirilməsi istiqamətində müxtəlif məsələlər yer almışdır. Əminliklə deyə bilərik ki, Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsi tərəfindən bundan sonra da insan hüquqlarının aliliyi prinsipi nəzərə alınmaqla bütün hüquq sahələri ətraflı tədqiq edilərək mövcud təcrübə və ictimai münasibətlərin xarakterinə cavab verən qərarlar qəbul ediləcək və həmin qərarların qəbulu nəticəsində Məhkəməmiz öz hüquqi mövqelər təcrübəsinə yenilərini əlavə etməklə milli hüquq sistemimizin inkişafına əhəmiyyətli töhfələr vermiş olacaqdır.

Bununla belə təqdirəlayiq haldır ki, Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin qərarlarında şərh olunan və təcrübədə birmənalı tətbiqi nəzərdə tutulan normalar yalnız məhkəmələr üçün deyil, hüquq mühafizə orqanlarının fəaliyyəti üçün də praktiki əhəmiyyət daşıyır. Bu da son nəticədə həmin orqanlar tərəfindən qəbul ediləcək qərarların ədalətli olmasını təmin edir. Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin rəsmi şərh-i vasitəsilə eyni zamanda hüquqi tənzimləmə sahəsində mövcud boşluqlar aradan qaldırılaraq, qanunvericilik normaları ictimai

münasibətlərin hüquqi tənzimləmədən kənar qalmış hissəsinə də konstitusiyaya prinsipləri nəzərə alınmaqla tətbiq olunur.

Qeyd olunmalıdır ki, Konstitusiyaya Məhkəməsi Plenumunun qərarlarının əksər hissəsi Konstitusiyada əsas insan və vətəndaş hüquq və azadlıqları kimi təsbit olunmuş bərabərlik hüququ, mülkiyyət hüququ, sosial təminat hüququ, vərəsəlik hüququ, əmək hüququ, mənzil hüququ, hüquq və azadlıqların məhkəmə təminatı hüquqlarının məhkəmələr tərəfindən pozulması ilə əlaqədar qəbul edilmiş və həmin hüquqların müdafiə olunması ilə bağlı mühüm hüquqi mövqelər formalaşdırılmışdır.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin qəbul etdiyi bütün qərarlarda eyni zamanda Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrə, insan hüquqlarının müdafiəsi sahəsində mühüm beynəlxalq sənədlərə, o cümlədən “İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında” Konvensiyaya, “Mülki və siyasi hüquqlar haqqında”, “İqtisadi, sosial və mədəni hüquqlar haqqında” Beynəlxalq Paktların müddəalarına, İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin presedent hüququna və xarici dövlətlərin konstitusiyaya nəzarəti orqanlarının təcrübəsinə geniş istinadlar edilir. Belə hüquqi istinadlar hüquq tətbiqedicisi orqanlar tərəfindən beynəlxalq təcrübənin daha da yaxşı mənimsənilməsinə və beynəlxalq hüququn ümumtənzimləşmiş norma və prinsiplərinin məhkəmələr tərəfindən birmənalı olaraq nəzərə alınması məqsədinə xidmət edir. Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu həmçinin fərdi şikayətlərlə bağlı qərarlarında konkret hüququn pozulması ilə bağlı Avropa Məhkəməsinin analoji təcrübəsinə də çoxsaylı istinadlar edir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin qərarlarında beynəlxalq təcrübənin nəzərə alınması Konstitusiyanın 148-ci maddəsinin II hissəsində nəzərdə tutulmuş Respublikamızın tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələr Azərbaycan Respublikasının qanunvericilik sisteminin ayrılmaz tərkib hissəsidir müddəasına əsaslanır. Bu baxımdan Konstitusiyaya Məhkəməsinin fəaliyyətinin hüquqi əsaslarını təşkil edən normativ sənədlər sırasında Respublikamızın tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələr xüsusi yer tutur.

Bildiyimiz kimi, 2002-ci il 24 avqust tarixli ümumxalq səsverməsi nəticəsində Konstitusiyaya edilən dəyişikliklərlə hər kəsin

qanunla nəzərdə tutulmuş hallarda Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsinə birbaşa müraciət etmək imkanı təsbit edildi. Konstitusiyamızda fərdi şəxslərin müraciəti əsasında Konstitusiya və ya qanunların hər hansı normasının şərh edilməsi imkanı nəzərdə tutulmasa belə, onların müraciəti əsasında hər hansı hüquqlarını pozan qanunvericilik aktının Konstitusiya və qanunlara uyğunluğunun yoxlanılması imkanı verilmiş və bu sahədə qanunvericilik normalarının təkmilləşdirilməsi məqsədinə xidmət edən mühüm qərarlar qəbul edilir.

Bu gün Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsi öz fəaliyyəti ilə ölkəmizdə hüquq qaydasının möhkəmləndirilməsi, qanunvericiliyin və hüquqi təcrübənin təkmilləşdirilməsi istiqamətində əhəmiyyətli səlahiyyətlərini həyata keçirir, göstərilən yüksək etimadı doğrultmağa çalışır.

Rövşən İSMAYILOV,

Azərbaycan Respublikası Konstitusiya
Məhkəməsinin hakimi, hüquq üzrə fəlsəfə doktoru

HÜQUQİ YARDIM ALMAQ KONSTITUSION HÜQUQUNUN HƏYATA KEÇİRİLMƏSİNİN BƏZİ MƏSƏLƏLƏRİ BARƏDƏ

Elmi ədəbiyyatda¹, habelə bir sıra dövlətlərin konstitusiya məhkəmələrinin təcrübəsində² belə bir fikir bərqərar olmuşdur ki, hüquqi yardım almaq hüququ, müstəqil konstitusiya hüquq olmaqla bərabər, digər insan hüquq və azadlıqlarının təmin edilməsi üçün vacib bir vasitədir.

Bu hüquq, əsasən kompensasiya funksiyasını yerinə yetirir, yəni prosesdə tərəf kimi çıxış etmək məcburiyyətində qalan subyektin çatışmayan hüquqi biliklərlə və hüquqi fəaliyyəti üçün zəruri olan bacarıqlarla təmin edir, həmin şəxsin fərdi maraqlarının müdafiəsi üçün zəruri olan hüquqi vasitələrdən lazımi qaydada istifadə olunmasına köməklik göstərilməsinə istiqamətlənir³.

Hüquqi yardım almaq hüququ, başlıca olaraq, konkret şəxs üçün dəyərli olan qeyri-maddi nemətlə onu təmin etdiyinə görə fərdi xarakterə malikdir. Lakin, onun məzmunu təkcə bununla kifayətlənmir. Belə ki, bu hüquq, həm də, daha çox cinayət mühakimə icraatı çərçivəsində özünü biruzə verən müəyyən publik əhəmiyyətə də malikdir.

Bununla bağlı Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun “Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 92.12-ci maddəsinin bəzi müddələrinin şərh edilməsinə dair” 20 may 2011-ci il tarixli Qərarında əks olunmuş hüquqi mövqeyini qeyd etmək lazımdır⁴. Həmin Qərada göstərilir ki, “ədalət mühakiməsinin əsas ünsürlərindən biri kimi, müdafiəçinin köməyindən istifadə etmək hüququnun başlıca məqsədi şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsi müdafiəçi ilə təmin etməklə cinayət prosesində tərəflərin real (həqiqi) bərabərliyinə zəmanət verməkdir... yüksək keyfiyyətli hüqu-

qi yardım almaq hüququ şəxsin hüquq və azadlıqlarının, həmçinin qanuni mənafelərinin müdafiəsinin təmin edilməsi ilə yanaşı, ədalət mühakiməsinin tərəflərin bərabərliyi və çəkişmə prinsipləri əsasında həyata keçirilməsinin başlanğıc şərti kimi qiymətləndirilməlidir”.

Adıçəkilən Qərar hüquqi yardım alınmasına dair konstitusiya hüququn dərk olunması, onun müxtəlif aspektlərinin anlaşılması istiqamətində müəyyən maraq doğurur. O cümlədən, ona görə ki, Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu bu Qərarında, bir tərəfdən, keyfiyyətli hüquqi yardım almaq hüququnu təmin edən Konstitusiyanın 61-ci maddəsinin məzmununa əsaslanmaqla, şəxsin, heç kəsin yardımından özünü müdafiə etmək hüququna malik olduğunu göstərmişdir, digər tərəfdən isə, müdafiəçinin yardımından imtina hüququnun həyata keçirilməsinə dair şərtlərin məzmununu açıqlamışdır.

Qərarın özündə belə şəxsin heç kəsin yardımını almadan özünü müdafiə etmək hüququ konstitusiya hüquq kimi göstərilməsə də, Konstitusiya Məhkəməsi onu kifayət qədər vacib və yüksən statusa malik olan hüquq kimi nəzərdən keçirir. Məhkəmənin bu mövqeyini göstərmək üçün müvafiq Qərarın aşağıdakı hissəsindən iqtibas gətirilə bilər: “Şəxsən özünü müdafiə etmək hüququ Konstitusiyanın 61-ci maddəsində bilavasitə nəzərdə tutulmasa da, bu hüquq adıçəkilən maddənin mahiyyətindən irəli gəlir. Belə ki, cinayət prosesində müdafiəçiyə malik olmaq hüququnun daşıyıcısı (subyekt) şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsdir. Bu səbəbdən də, əgər ədalət mühakiməsinin maraqlarına zidd deyilsə, şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsin bu hüquqdan istifadə edib-etməməsi, öz müdafiəsini şəxsən, ya da özünün seçdiyi, yaxud təyin olunmuş müdafiəçinin köməyindən istifadə etməklə həyata keçirmək kimi məsələlər məhz onun iradəsinin ifadə olunması ilə səciyyələnir. Bununla da şəxsiyyətin ləyaqəti və onun müstəqil və sərbəst olaraq qərar vermək hüququ təsdiq olunur”.

Qeyd etmək lazımdır ki, cinayət prosesində özünü şəxsən müdafiə etmək hüququ bir sıra ölkələrin konstitusiyaları ilə yanaşı, insan hüquqlarına dair universal və regional beynəlxalq-hüquqi sənədlərdə də bilavasitə nəzərdə tutulmuşdur⁵.

Məsələn, 1966-cı il Mülki və siyasi hüquqlar haqqında Beynəlxalq Paktın 14-cü maddəsinin 3-cü bəndinin “d” yarım-bəndinə uyğun olaraq, hər bir şəxs ona qarşı irəli sürülən istənilən cinayət ittihamına baxılarkən tam bərabərlik əsasında öz iştirakı ilə mühakimə olunmaq və özünü şəxsən və ya öz seçdiyi müdafiəçisi vasitəsilə müdafiə etmək;

əgər müdafiəçisi yoxdursa, bu hüququ barədə xəbərdar edilmək və ədalət məhkəməsinin mənafeyi bunu tələb etdiyi istənilən halda onun üçün təyin edilmiş müdafiəçiyə, bu müdafiəçinin haqqını ödəməyə kifayət qədər vəsaiti olmadığı istənilən halda isə pulsuz müdafiəçiyə malik olmaq hüququna malikdir.

Eyni zamanda, Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyasının 6-cı maddəsinin 3-cü bəndinin “s” yarım-bəndinə müvafiq olaraq, cinayət törətməkdə ittiham olunan hər kəs, ən azı şəxsən və ya özünün seçdiyi müdafiəçi vasitəsi ilə özünü müdafiə etmək və ya müdafiəçinin xidmətini ödəmək üçün vəsaiti kifayət etmədiyi zaman, ədalət mühakiməsinin maraqları tələb etdikdə, belə müdafiədən pulsuz istifadə etmək hüququna malikdir.

Bununla yanaşı, hətta göstərilən hüququn konstitusion statusunun tanındığı ölkələrdə belə, o, mütləq hüquq kimi nəzərdən keçirilmir və icbari qaydada müdafiəçinin təyin olunması vasitəsilə məhdudlaşdırıla bilər. Bunun bariz nümunəsini ABŞ Ali Məhkəməsinin *Faretta Californiaya qarşı*⁶ işi ilə bağlı qərarında əks olunmuş hüquqi mövqeyin təhlili əsasında müşahidə etmək olar. Həmin qərarla göstərilir ki, cinayət prosesində şəxsin özünü müdafiə etmək hüququ Konstitusiyanın mətninə edimiş altıncı düzəlişlə təmin olunan müdafiəçiyə malik olmaq hüququnun məzmunundan irəli gəlir və konstitusiyaya hüququ tərəfindən bilavasitə tanınır. Lakin, eyni zamanda, Ali Məhkəmə bildirmişdir ki, müttəhimin qəsdən və hüquqa zidd davranışları ilə ədalət mühakiməsinin həyata keçirilməsinə ciddi maneələr törətdiyi təqdirdə, onun şəxsən özünü müdafiə etmək hüququna hakim tərəfindən xitam verilə bilər.

Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin presedent hüququ⁷, habelə bir sıra ölkələrin qanunvericilik təcrübəsi⁸ müdafiəçinin icbari qaydada təyin olunmasının ədalət mühakiməsinin naminə yol verildiyini və onun müttəhimin şəxsi keyfiyyətləri (yetkinlik yaşına çatmaması ilə, fiziki və ya əqli qüsurlara malik olması ilə və s.), habelə cinayət işinin konkret halları ilə (cinayətin ağırlığı, sərt cəza növünün təyin olunmasının mümkünlüyü, eləcə də cinayət işinin özünün mürəkkəbliyi ilə) bağlı olduğunu göstərir.

Qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycanda adıçəkilən məsələ ilə bağlı qanunvericinin mövqeyi Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 92.3.2-92.3.13 maddələrində əks olunmuşdur. Həmin maddələrdə göstərilən hallarda müdafiəçinin iştirakı, şübhəli (təqsirləndirilən) şəxsin tələb

edib-etməməsindən asılı olmayaraq təmin edilməlidir. Bütün göstərilən hallar bu və ya digər dərəcədə ədalət mühakiməsinin maraqlarının müəyyənləşdirilməsinə dair yuxarıda sadalanan meyarlardan birinə uyğun gəlir.

Bununla yanaşı Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 92.12-ci maddəsinin bəzi müddəalarının şərh edilməsinə dair Qərarında Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu, Konstitusiyanın 61-ci maddəsinin III hissəsinin məzmununda və AİHM-nin təcrübəsinə⁹ əsaslanaraq Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 92.3-cü maddəsində göstərilməyən hallarda belə cinayət prosesini həyata keçirən orqanlar tərəfindən şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsin müdafiəçi ilə təmin olunmasını mümkün saymışdır. Bu zaman cinayət prosesini həyata keçirən orqanın belə bir qərarı obyektiv, əsaslandırılmış olmalı, habelə ədalət mühakiməsinin maraqlarına cavab verməlidir.

Özünü şəxsən müdafiə etmək hüququnun müstəqil olmaması və müdafiəçinin xidmətlərindən istifadə etmək hüququna nisbətən əlavə səciyyə daşması fikrinin mövcudluğuna baxmayaraq,¹⁰ bir sıra ölkələrdə, o cümlədən Azərbaycan Respublikasında məhkəmə təcrübəsi onu göstərir ki, şəxsin özünü müdafiə etməsi hüququnun, şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsin müdafiəçinin xidmətlərindən istifadə etməsi hüququna alternativ olduğuna görə, müstəqil xarakter daşdığı situasiyalar da mövcuddur. Daha aydın şəkildə bunu şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxs tərəfindən müdafiəçinin xidmətlərindən istifadə etməsi hüququndan imtina etdiyi hallarda müşahidə etmək olar.

Bu cür imtina müəyyən şərtlərə cavab verməlidir. Belə ki, Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin fikrincə, Konvensiyanın 6-cı maddəsinin məzmunu şəxsə ədalətli məhkəmə araşdırılmasının təminatlarından qəti sürətdə və yaxud sükutla imtina etməyi qadağan etmir¹¹. Lakin, belə imtinanın Konvensiyanın məqsədləri baxımından həqiqi olması üçün, imtina müəyyən olunmalı və onun vacibliyi müvafiq minimal təminatlarla müşayiət olunmalıdır¹². Bundan başqa, imtina hər hansı vacib ictimai maraqlara zidd olmamalıdır¹³. Tələb olunan hüquqdan imtina tək-cə könüllü deyil, eyni zamanda bilikli və şüurlu olmalıdır. Ədalətli məhkəmə araşdırılmasının anlayışını təşkil edən fundamental hüquqlardan biri olaraq və Konvensiyanın 6-cı maddəsinin təminatlarının səmərəliliyini təmin edən müdafiəçiyə malik olmaq hüququ bilikli və şüurlu imtina standartının xüsusi mühafizəsini tələb edən hüquqların vacib nümunəsidir¹⁴.

Konstitusiya Məhkəməsi Plenumu, yuxarıda göstərilən Qərarında, Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin presedent hüququna və Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 92.12-ci maddəsinin təhlilinə əsaslanmaqla göstərir ki, “imtina təşəbbüsü istənilən halda şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxs tərəfindən irəli gəlməlidir (iradəsindən asılıdır). Başqa sözlə, cinayət prosesini həyata keçirən orqanlar tərəfindən şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsə müdafiəçidən imtina barəsində hər hansı təklif yolverilməzdir. Bundan başqa, şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsin qərarının könüllülyünə hər hansı təsir (psixi və ya fiziki) qeyri-qanunidir. Könüllülük eyni zamanda məcburi imtinanın yolverilməzliyi deməkdir. Cinayət prosesini həyata keçirən orqan müdafiəçidən imtina məsələsinə baxarkən müəyyən etməlidir ki, müdafiəçidən və ya hüquqi yardım almaq hüququndan imtina məcburi olmamışdır”.

Şəxsin özünü müdafiə etmək hüququnun vacibliyini tanınmasına baxmayaraq Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu öz Qərarında xüsusi olaraq göstərmişdir ki, şübhəli (təqsirləndirilən) şəxslər tərəfindən müdafiəçinin xidmətlərindən istifadə etmək hüququndan imtina, cinayət prosesini həyata keçirən orqanlardan onların hüquqlarının izahına yönələn bir sıra prosessual hərəkətləri etməyi tələb edir. Bu o deməkdir ki, şübhəli (təqsirləndirilən) şəxs təkcə hüquqları barədə məlumatlandırılmamalı, həmçinin onlara konkret prosessual hüquqların məzmunu açıqlanmalı və müdafiəçinin prosesdə iştirakına dair qəbul edilmiş qərarın mümkün nəticələri barədə xəbərdarlıq edilməlidir. Beləliklə bir daha müdafiəçinin xidmətlərindən istifadə etmək hüququnun ədalət mühakiməsinin səmərəliliyi üçün əhəmiyyəti göstərilmişdir.

Bununla əlaqədar olaraq səmərəlilik doktrinası daha ətraflı təhlil olunmalıdır. Göstərilən prinsipin tətbiqi insan hüquqları üzrə ixtisaslaşmış beynəlxalq qurumlara imkan verir ki, mülki iş üzrə tərəflərin müəyyən hallar olduqda pulsuz hüquqi yardım almaq hüquqlarını əsaslandırсынlar. Həmçinin səmərəlilik doktrinasını tətbiq etməklə insan hüquqları üzrə beynəlxalq orqanlar və ayrı-ayrı ölkələrin Konstitusiya Məhkəmələri müvafiq konvensional və konstitution müddəalarına maksimal məna verir. Bu məna, həm konkret normanın mətninin məzmunundan, həm də onun digər normalarla sistemli şəkildə götürüldüyü məzmunundan kənara çıxmır.

Hazırda beynəlxalq və konstitusiya məhkəmələrinin təcrübəsi üçün hakim olan yanaşmanın vacib cəhəti ondan ibarətdir ki, konstitusiya

riayət edilməsi üçün bir sıra hallarda dövlət tərəfindən müəyyən konstitusiyaya zidd hərəkətin qadağan olunması kifayət etmir; o, eyni zamanda Əsas Qanunla təmin edilmiş hüquqların qorunması üçün də pozitiv addımlar atmalıdır. Teleoloji təfsirin səmərəlilik doktrinası ilə birgə tətbiq olunması məhkəmələrə “şəxsin real vəziyyəti” üzərində diqqəti cəmləşdirməyə imkan verir. Göstərilən prinsip məhkəmə aktivliyinə və müvafiq aktın mətninin genişləndirici təfsirinə yol açır. Bununla əlaqədar, ilk növbədə, Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin *Eyri İrlandiyaya qarşı* işi üzrə qərarının adını çəkmək yerinə düşərdi¹⁵.

Bu zaman Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyasının 6-cı maddəsinin 1-ci bəndinin dövlətlərin üzərinə mülki iş üzrə tərəflərə pulsuz hüquqi yardım göstərmək vəzifəsini qoymadığını nəzərə alınmalıdır. Onu da qeyd etmək vacibdir ki, cinayət prosesində, müəyyən şərtlərə riayət etməklə, pulsuz hüquqi yardıma təminat verən 6-cı maddənin 3(c) bəndindən fərqli olaraq, həmin maddənin 1-ci bəndində pulsuz hüquqi yardımla bağlı birbaşa göstəriş əks olunmayıb. Lakin, Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin dəfələrlə qeyd etdiyi kimi, Konvensiya hüquqların, o cümlədən məhkəmə müəssərliyi hüququnun real və praktiki müdafiəsinə istiqamətlənmişdir. Müvafiq olaraq, Konvensiyanın 6-cı maddəsinin 1-ci bəndi dövlətin üzərinə vəkillə pulsuz təmin etmək vəzifəsini qoya bilər, bu şərtlə ki, belə bir vəkilin həyata keçirdiyi hüquqi yardım məhkəməyə müraciətin səmərəliliyini təmin etmək iqtidarında olsun¹⁶.

Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin fikrincə, 6-cı maddənin iş üzrə tərəflərdən birinə hüquqi yardımın göstərilməsini tələb edib-etməməsinin aydınlaşdırılması işin konkret hallarından asılıdır. İşin bütün hallarının təhlili əsasında pulsuz hüquqi yardım olmadan ərizəçinin ədalətli məhkəmə araşdırmasından məhrum olunacağı müəyyənləşdirilməlidir. Məhkəmənin fikrincə, pulsuz hüquqi yardımın göstərilməsi məsələsinə təsir edən amillər aşağıdakılardır:

– tərəflərdən biri üçün işə baxılmanın nə ilə nəticələndiyinin əhəmiyyətli olması;¹⁷

– müvafiq qanunun və ya prosedurun mürəkkəb olması;¹⁸

– ərizəçinin öz maraqlarını səmərəli təmsil etmək qabiliyyəti;¹⁹

– icbari hüquqi təmsilçilik barədə qanunverciliyin tələbinin olması.²⁰

Göstərilən amillərdən sonuncusu Konstitusiya Məhkəməsinin bir sıra Qərarlarında ifadə olunan hüquqi mövqeyinin formalaşmasına təsir göstərmişdir.

Belə ki, Konstitusiya Məhkəməsinin “Azərbaycan Respublikası Mülki Prosesual Məcəlləsinin 67 və 423-cü maddələrinə dair” 11 iyun 2002-ci il tarixli Qərarında²¹ formalaşdırdığı hüquqi mövqeyə görə, qanunla nəzərdə tutulmuş hallarda ödənişsiz hüquqi yardım almaq hüququ hər şeydən əvvəl ədalət mühakiməsinin maraqları ilə əlaqələndirilməlidir ki, bu da əsasən tərəflərin imkanlarının bərabərliyi prinsipinin təmin edilməsinə aiddir. Ədalət mühakiməsinin maraqları tələb etdikdə, aztəminatlı şəxslərin ödənişsiz hüquqi yardım almaq hüququ öz mövqeyini müdafiə etmək hüququna alternativ olmayan müstəqil hüquqdur. Hər hansı bir iş üzrə müəyyən peşə bilikləri tələb edən hüquqi problemlər qaldırıldıqda, dövlət keyfiyyətli hüquqi yardım almaq konstitusiya hüququnu real şəraitdə aztəminatlı şəxslərə də təmin etməlidir.

Konstitusiyanın 12, 26, 60 və 71-ci maddələrin, 61-ci maddəsinin II hissəsini və Konstitusiya Məhkəməsinin hüquqi mövqeləri nəzərə alınaraq və hər kəsin hüquqlarının məhkəmədə müdafiəsinə təminat verilməsi məqsədi ilə bu məsələni tənzimləyən bir sıra normativ hüquqi aktlara müvafiq dəyişikliklər edilmişdir.

Belə ki, Mülki-Prosesual Məcəlləsinin 14.5-ci maddəsinin qüvvədə olan redaksiyasına əsasən bu Məcəllə ilə vəkilin prosesdə məcburi iştirakı tələb olunduğu hallarda işdə iştirak edən şəxslərin vəkilin xidmətlərini ödəmək üçün kifayət qədər vasaiti olmadıqda, onlar maraqlarının təmsil olunması və prosesual hüquqlarının həyata keçirilməsi üçün pulsuz (dövlət hesabına) peşəkar hüquqi yardım almaq hüququna malikdirlər.

Mülki-Prosesual Məcəlləsinin 67.2-ci maddəsində göstərilir ki, vəkilin prosesdə məcburi iştirakı tələb olunduğu hallarda işdə iştirak edən şəxslərin vəkilin xidmətlərini ödəmək üçün kifayət qədər vasaiti olmadıqda, məhkəmə aktını qəbul etmiş məhkəmə işdə iştirak edən şəxslərin yazılı müraciəti əsasında vəkilin prosesdə iştirakını təmin edir.

Bu normalardan görünür ki, qanunverici vəkilin prosesdə məcburi iştirakı tələb olunduğu hallarda onun xidmətlərini ödəmək üçün kifayət qədər vasaiti olmayan şəxsin müraciəti əsasında vəkilin prosesdə iştirakını təmin etmək vəzifəsini məhkəmənin üzərinə qoymuşdur.

Bu müddəaların tətbiqi ilə əlaqədar yaranan çətinliklərə dair Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu A. Anağiyevin şikayəti üzrə 30 yanvar 2014-cü il tarixli Qərarında²² vacib hüquqi mövqelər ifadə olunmuşdur. Həmin iş üzrə ərizəçi göstərmişdir ki, məhkəmələr onun və ailəsinin aztəminatlı olmasını, himayəsində I qrup əlil olan iki övladının olmasını, ölkə hüdudlarından kənar da yaşamalarını və orada işsiz kimi qeydə alınmalarını nəzərə almayaraq, kassasiya şikayəti verilməsi ilə bağlı dövlət büdcəsinin vəsaiti hesabına vəkil təyin etməmişlər. Halbuki Bakı Apellyasiya Məhkəməsinin Mülki Kollegiyasının 25 fevral 2013-cü il tarixli qərarının qəbul olunmasından bir ay öncə ərizəçinin digər iş üzrə dövlət hesabına vəkillə təmin olunması barədə ərizəsi, aztəminatlı şəxs olması əsası ilə həmin kollegiyanın başqa tərkibi tərəfindən 24 yanvar 2013-cü il tarixli qərarla təmin edilmişdir.

Konstitusiya Məhkəməsi hesab etmişdir ki, məhkəmələr işdə iştirak edən şəxslərin yazılı müraciəti əsasında vəkilin prosesdə iştirakının təmin edilməsi məsələsinə baxarkən təqdim olunmuş müvafiq sənədlər əsasında belə şəxslərin aztəminatlı şəxsin statusuna aid olmasını və vəkilin xidmətlərini ödəmək üçün kifayət qədər vəsaitinin olub-olmamasını hərtərəfli aydınlaşdırmalıdır. Əks halda şəxslərin Konstitusiyada təsbit olunmuş məhkəmə müdafiəsi hüququnun tərkib hissəsi olan ədalətli məhkəmə araşdırılması hüququ məhdudlaşdırılmış olar.

Bakı Apellyasiya Məhkəməsinin Mülki Kollegiyası A. Anağiyevin dövlət hesabına vəkillə təmin olunması barədə ərizəsini təmin etməməsinə ərizəyə əlavə edilmiş sənədlərin kserosurət olması, eləcə də iddiaçının aztəminatlı şəxs olması və vəkilin xidmətlərini ödəmək üçün kifayət qədər vəsaitinin olmaması barədə sənədlərin əslinin təqdim olunmaması ilə əsaslandırılmışdır. Lakin Bakı Apellyasiya Məhkəməsinin Mülki Kollegiyası bir ay öncə ərizəçinin digər iş üzrə dövlət hesabına vəkillə təmin olunması barədə ərizəsinin həmin kollegiyanın digər tərkibi tərəfindən onun aztəminatlı şəxs olması əsası ilə 24 yanvar 2013-cü il tarixli qərarla təmin edilməsini nəzərə almamışdır.

Buna müvafiq olaraq, Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun qənaətinə görə, Bakı Apellyasiya Məhkəməsinin Mülki Kollegiyasının 25 fevral 2013-cü il tarixli qərarı, A. Anağiyevi narazı qaldığı məhkəmə aktından kassasiya şikayəti vermək hüququndan məhrum etməklə ədalətli məhkəmə araşdırılması hüququnu onun üçün əlçatmaz edərək, Mülki-Prosessual Məcəllənin 14.5 və 67-ci maddələrinin tə-

ləblərinə riayət edilmədən qəbul edilmiş, nəticədə A.Anağiyevin Konstitusiyanın 60-cı maddəsinin I hissəsində təsbit olunmuş hüquq və azadlıqların məhkəmə təminatının mühüm elementlərindən biri olan müstəqil məhkəmə tərəfindən ədalətli məhkəmə araşdırılması əsasında və 61-ci maddəsinin I və II hissələrində təsbit olunmuş hüquqi yardım almaq hüquqları pozulmuşdur.

Beləliklə, aparılmış tədqiqat nəticəsində ilk növbədə aşağıdakıları qeyd etməyi zəruri sayırıq. Hazırkı dövrdə Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun qərarlarında, hüquqi yardım almaq hüququ, bütövlükdə ədalət mühakiməsinin, o cümlədən onun təməlinə dayanan çəkişmə prinsipinin səmərəliliyinin təminatlarından biri kimi nəzərdən keçirilir. Bu o deməkdir ki, konstitusiya əhəmiyyət daşıyan göstərilən hüququn məzmunu məhz ədalət mühakiməsinin qarşısında dayanan bütün məqsəd və vəzifələrin daha dolğun, konstitusiya prinsiplərə uyğun şəkildə reallaşdırılması istiqamətində, səmərəlilik prinsipinə əsaslanmaqla həyata keçirilmişdir.

Bu sahədə müəyyən edilmiş əsas tendensiyalardan biri hüquqi yardım almaq hüququnun universallığının tanınmasıdır. Belə ki, onun mühüm tərəflərindən biri olan pulsuz hüquqi yardımdan istifadə hüququnun kökləri cinayət prosesinə dayansa da, Konstitusiya Məhkəməsinin təcrübəsi onu zəruri hallarda mülki proses iştirakçılarında da şamil etdirmişdir. Göstərilən tendensiyaların Konstitusiya Məhkəməsinin sonrakı fəaliyyətində də davam edəcəyini güman etmək olar.

¹ Вах мәсәлән: Әсгәров З.А. Конституция һуқуқу. Баки, 2006. С. 258; Закомолдин А.В. Квалифицированная юридическая помощь в системе гарантий прав личности в уголовном судопроизводстве // Вестник Самарской гуманитарной академии. Серия: Право. 2008. № 2. С. 28.

² Вах мәсәлән: Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 92.12-ci maddəsinin bəzi müddələrinin şərh edilməsinə dair 20 may 2011-ci il tarixli Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun Qərarı // Respublika, 8 iyun, 2011; Рішення Конституційного суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Голованя Ігоря Володимировича щодо офіційного тлумачення положень статті 59 Конституції України від 30 вересня 2009 року N 23-рп/2009 // URL: <http://www.ccu.gov.ua/docs/583>.

³ Панченко В.Ю. Функции юридической помощи как средства обеспечения права // Академический юридический журнал. 2012. № 3. С. 5-6.

⁴ Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 92.12-ci maddəsinin bəzi müddələrinin şərh edilməsinə dair 20 may 2011-ci il tarixli Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun Qərarı // Respublika, 8 iyun, 2011.

⁵ Ətraflı olaraq bax: M.C. Bassiouni. Human Rights in the Context of Criminal Justice: Identifying International Procedural Protections and Equivalent Protections in National Constitutions // Duke Journal of Comparative and International Law. 1993. Vol. 3. P. 283.

⁶ Faretta v. California // 422 U.S. 806 (1975).

⁷ Croissant v. Germany no. 13611/88, 25 September 1992, §27, 29; Lagerblom v. Sweden, no. 26891/95, 14 January 2003, §51.

⁸ Məsələn, Almaniyada, Bolqarıstanda, Norveçdə, Rusiya Federasiyasında, Serbiyada, Fransada.

⁹ Lagerblom v. Sweden, no. 26891/95, 14 January 2003, §51.

¹⁰ M.C. Bassiouni. Human Rights in the Context of Criminal Justice: Identifying International Procedural Protections and Equivalent Protections in National Constitutions // Duke Journal of Comparative and International Law. 1993. Vol. 3. p. 283.

¹¹ Hermi v. Italy [GC], no. 18114/02, 10 October 2006, §73.

¹² Poitrimol v. France, no. 14032/88, 23 November 1993, §31.

¹³ Sejđovic v. Italy [GC], no. 56581/00, 1 March 2006, §86.

¹⁴ Pishchalnikov v. Russia, no. 7025/04, 24 September 2009, §77-78.

¹⁵ Airey v. Ireland, no. 6289/73, 9 October 1979.

¹⁶ Yenə orada, §26.

¹⁷ Steel and Morris v. the United Kingdom, no. 68416/01, 15 February 2005, §61.

¹⁸ Airey v. Ireland, no. 6289/73, 9 October 1979, §24.

¹⁹ McVicar v. the United Kingdom, no. 46311/99, 7 May 2002, §48-62.

²⁰ Airey v. Ireland, no. 6289/73, 9 October 1979, §26.

²¹ Azərbaycan Respublikası Mülki Prosessual Məcəlləsinin 67 və 423-cü maddələrinə dair 11 iyun 2002-ci il tarixli Konstitusiyaya Məhkəməsinin Qərarı // Respublika, 14 iyun, 2002.

²² A.Anağıyevin şikayəti üzrə Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Mülki kollegiyasının 8 may 2013-cü il tarixli qərarının Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına və qanunlarına uyğunluğunun yoxlanılmasına dair 30 yanvar 2014-cü il tarixli Konstitusiyaya Konstitusiyaya Məhkəməsi Plenumunun Qərarı. URL: <http://constcourt.gov.az/decisions/286>.

TƏDBİRLƏR

İnsan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsinə dair elmi-nəzəri konfrans

Mayın 3-də Bakıda Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin, Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının (AMEA) Hüquq və İnsan Haqları İnstitutunun və Qara dəniz və Xəzər dənizi Regionu Ölkələri Hüquqşünasları Assosiasiyasının birgə təşkilatçılığı ilə “XXI əsrdə insan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi sahəsində müasir nəzəri və praktiki yanaşmalar” mövzusunda elmi-nəzəri konfrans keçirilib.

Konfrans ulu öndər Heydər Əliyevin anadan olmasının 95-ci ildönümünə həsr edilib.

AMEA-nın Hüquq və İnsan Haqları İnstitutunun direktoru, Milli Məclisin deputatı Aytən Mustafayeva tədbiri açaraq bildirib ki, müasir dövrdə insan hüquqları sahəsi yeni problemlərlə qarşılaşıb. İnsan hüquqları yeni çərçivədə qiymətləndirilir. Təhlükəsizlik məsələsi ön plana çıxıb. Terror aktları, kiberterrorçuluq, yeni üsulda aparılan müharibələr yeni təhlükələrdir. Bu gün insanları bu təhlükələrdən qorumaq istiqamətində çətin və mürəkkəb problemlərlə üzləşmişik.

İnstitutun direktoru ümummilli lider Heydər Əliyevin əsasını qoyduğu və bu gün Prezident İlham Əliyev tərəfindən uğurla davam etdirilən siyasətin nəticəsi olaraq Azərbaycanda insanların azad, sərbəst yaşamaq, hüquqlarını təmin etmək imkanlarına malik olmasından danışıb. O, Azərbaycanda insan hüquqlarının müdafiəsi istiqamətində ulu öndər Heydər Əliyev tərəfindən görülən işlərin, qəbul edilən qərarların əhəmiyyətini qeyd edib. Vurğulayıb ki, həyata keçirilən işlər Azərbaycanda bu sahəyə böyük diqqət göstərildiyini təsdiq edir.

Konfransda çıxış edən Konstitusiya Məhkəməsinin sədri Fərhad Abdullayev Azərbaycanda insan hüquqlarının qorunması ilə bağlı mühüm işlərin görüldüyünü qeyd edib. O bildirib ki, 2018-ci il bir

sıra əlamətdar hadisələrlə zəngindir. Bu il ulu öndər Heydər Əliyevin anadan olmasının 95 illiyi, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin və 1918-ci ildə yaradılmış bir sıra dövlət qurumlarının, o cümlədən Azərbaycan parlamentinin, ədliyyə, prokurorluq orqanlarının, Silahlı Qüvvələrin yaradılmasının 100, Konstitusiyaya Məhkəməsinin yaradılmasının 20 illik yubileyləri qeyd ediləcək. Prezident İlham Əliyev bu ili ölkəmizdə “Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti İli” elan edib. Bu qərar böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Fərhad Abdullayev qeyd edib ki, hər il keçirilən və artıq bir növ ənənə halını almış bu elmi-nəzəri konfransın ulu öndər Heydər Əliyevin adı ilə bağlı olması heç də təsadüfi deyil. Ümummillə lider Heydər Əliyev 1993-cü ildə siyasi hakimiyyətə qayıdan zaman Azərbaycanda keçmiş Sovet İttifaqından qalan qanunlar işləyirdi. Ulu Öndər gözəl başa düşürdü ki, Azərbaycanda milli Konstitusiyaya ehtiyac var. Odur ki, 1995-ci ilin may ayında ulu öndər Heydər Əliyevin birbaşa rəhbərliyi ilə Konstitusiyaya Komissiyası yaradıldı və 1995-ci ilin noyabr ayında insan hüquq və azadlıqlarının geniş təsbit olunduğu Konstitusiyamız qəbul edildi. Daha sonra Hüquq İslahatları Komissiyası yaradıldı və beynəlxalq hüquqi ekspertizadan keçmiş bir sıra mühüm qanunlar və məcəllələr qəbul edildi. O zaman bütün qanunlarımız həm Venesiya Komissiyası tərəfindən, həm də digər

beynəlxalq nüfuzlu təşkilatlar tərəfindən öyrənilmiş və onlara rəy verilmişdi.

Konstitusiyaya Məhkəməsinin sədri əmin olduğunu bildirib ki, bu tədbir həm ulu öndər Heydər Əliyevin irsinin, onun Azərbaycan xalqı və dövləti qarşısındakı tarixi missiyasının, həm də Azərbaycanın hüququ sisteminin öyrənilməsi baxımından çox faydalı olacaq.

Milli Məclisin sədr müavini, insan hüquqları komitəsinin sədri Bahar Muradova müzakirə edilən mövzunun əhəmiyyətini vurğulayıb. O bildirib ki, bu gün dünyadakı gərgin ictimai-siyasi vəziyyət fonunda Azərbaycanda hökm sürən sabitlik bir nümunədir.

Azərbaycan dövləti bugünkü bütün uğurlarını ulu öndər Heydər Əliyevə, onun dövlət quruculuğu, ölkəmizin inkişafı, xalqımızın rifahının yaxşılaşdırılması istiqamətindəki fəaliyyətinə, fədakarlığına və qəhrəmanlığına borcludur. Müasir dövrdə insan hüquq və azadlıqlarının tam təmin edilməsi istiqamətində bütün imkanları yaradan belə bir dövlət dünya ölkələri üçün bir nümunədir. Azərbaycanda insan haqlarının qorunması istiqamətində daim qanunlar qəbul edilir.

Bahar Muradova qeyd edib ki, Ulu Öndərin xidməti təkcə Azərbaycan xalqına və dövlətinə deyil, ümumiyyətlə, bütün insanlığa verdiyi töhfələrlə ölçülür. Bu irs hələ uzun illər öyrəniləcək və insanlıq bu irsdən bəhrələnməyə davam edəcək. Bu gün Azərbaycan xalqı xoşbəxt xalqdır ki, onun ümummillə lider Heydər Əliyevin siyasətini uğurla davam etdirən, Azərbaycanı daha da irəliyə aparan İlham Əliyev kimi Prezidenti var. Ulu Öndərin layiqli varisi Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə ölkəmiz gündən-günə inkişaf edir, daha böyük uğurlar qazanır. Dünyadakı mövcud vəziyyətə baxmayaraq, Azərbaycandakı bugünkü sabitlik, malik olduğumuz dəyərlər, bu dəyərlərin birgə yaşayış normalarına çevrilməsi istiqamətindəki nailiyyətlər bir nümunədir.

Sonra Konstitusiyaya Məhkəməsinin hakimi Rövşən İsmayılov, Bakı Dövlət Universitetinin (BDU) hüquq fakültəsinin dekanı Əmir Əliyev, Hüquq və İnsan Haqları İnstitutunun şöbə müdiri Ayxan Rüstəmzadə, BDU-nun kafedra müdiri Alish Qasimov, universitetin kafedra müdirinin müavini Elşad Nəsirov, Konstitusiyaya Məhkəməsinin şöbə müdiri Dürdanə Məmmədova və digərləri mövzu ilə bağlı məruzələrlə çıxış ediblər.

**Ulu Öndərin müəllifi olduğu Konstitusiyanın
qəbulu dahi şəxsiyyətin Azərbaycan dövlətçiliyi
qarşısında misilsiz xidmətlərindən biridir**

Xalqımızın ümummilli lideri, müasir müstəqil Azərbaycan dövlətinin memarı və qurucusu, ilk milli Konstitusiyanın müəllifi Heydər Əliyevin anadan olmasının 95-ci ildönümü münasibətilə mayın 7-də Konstitusiya Məhkəməsində tədbir keçirilib.

Əvvəlcə ulu öndər Heydər Əliyevin xatirəsi bir dəqiqəlik sükutla yad olunub.

Tədbirdə çıxış edən Konstitusiya Məhkəməsinin sədri Fərhad Abdullayev ulu öndər Heydər Əliyevin SSRİ dövründəki fəaliyyətindən, Azərbaycanın inkişafı və milli dövlətçiliyinin gücləndirilməsi istiqamətində misilsiz xidmətlərindən danışib. Bildirilib ki, XX əsrin sonu-XXI əsrin əvvəllərində Azərbaycana rəhbərlik etmiş bu dahi şəxsiyyətin adı xalqımızın tarixinə böyük xilaskar kimi həkk olunub. Hələ sovet dövründə Azərbaycanın rəhbəri vəzifəsinin icrasına başladığı ilk gündən etibarən Heydər Əliyev o zamana qədər bu vəzifədə olmuş rəhbərlərdən fərqlənən yeni bir yanaşma

tərzi göstərərək diqqəti respublikanın gələcəyinə dair təxirəsalınmaz məsələlərin həllinin vacibliyinə yönəlmişdi. Heydər Əliyevin Azərbaycana rəhbərlik etdiyi dövrdə uzaqgörənliklə atılmış addımlar, Azərbaycanda əsas qoyulan güclü sosial, mədəni, iqtisadi və intellektual sərmayə gələcəkdə xalqımızın istiqlaliyyət qazanması üçün zəmin hazırlayan vacib milli potensial rolunu oynayıb.

Qeyd olunub ki, ulu öndər Heydər Əliyev iqtisadi siyasətin hazırlanıb həyata keçirilməsinə, iqtisadiyyatın dinamik inkişafına da daim qayğı göstərib. Bu istiqamətdə Heydər Əliyevin neft strategiyası başlıca yer tutur. 1994-cü il sentyabrın 20-də imzalanmış “Əsrin müqaviləsi” ulu öndər Heydər Əliyevin neft strategiyasının əsas tərkib hissələrindən biri idi. 1999-cu il noyabrın 18-də ATƏT-in İstanbul sammitində Azərbaycan, Gürcüstan və Türkiyə prezidentləri tərəfindən neftin Bakı-Tbilisi-Ceyhan əsas ixrac boru kəməri ilə nəqlinə dair saziş imzalanıb. 2006-cı ilin yayında fəaliyyətə başlayan həmin kəməre Heydər Əliyevin adı verilib. Ümummilli Liderin neft strategiyasının həyata keçirilməsi nəticəsində Azərbaycan Respublikası dünyanın əsas neft istehsalı mərkəzlərindən birinə çevrilib.

Fərhad Abdullayev qeyd edib ki, Azərbaycan müstəqilliyinin bərpasından sonrakı ilk illərdə hərbi təcavüz, torpaqlarımızın 20 faizinin işğal olunması, iqtisadi tənəzzül, siyasi qeyri-sabitlik, hüquqi qeyri-müəyyənlik, orduda nizam-intizamsızlıq və digər problemlərlə qarşı-qarşıya qalmışdı. Azərbaycan dövlətçiliyi üçün taleyüklü bir dövərdə qətiyyətli siyasi iradə nümayiş etdirərək ölkənin milli maraqlarını təmin edəcək tarixi şəxsiyyətə olan ehtiyac, xalqın təkidli tələbi ilə müasir müstəqil Azərbaycan dövlətinin memarı və qurucusu Heydər Əliyevin ölkə rəhbərliyinə qayıdışı ilə nəticələndi. Ulu Öndər uzaqgörən və məqsədyönlü fəaliyyəti ilə Azərbaycanı vətəndaş müharibəsi təhlükəsindən, ictimai-siyasi anarxiyadan xilas etdi, xalqımızı müstəqil Azərbaycan və azərbaycançılıq ideyası ətrafında birləşdirərək öz tarixi missiyasını yerinə yetirdi. Bu dövərdən başlayaraq hüquqi dövlət quruculuğu və vətəndaş cəmiyyətinin bərqərar edilməsi Azərbaycan Respublikasının inkişafının əsas istiqamətləri kimi müəyyənləşdirildi.

Sədr vurğulayıb ki, hüquqi dövlət quruculuğunu öz inkişafının başlıca istiqaməti kimi seçən Azərbaycanda ulu öndər Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə qısa müddətdə irimiqyaslı məhkəmə-hüquq is-

lahatları reallaşdırıldı, sovet dönəmindən miras qalmış hüquq sistemi tamamilə yeni, demokratik prinsiplər əsasında quruldu, institutional səviyyədə bir sıra yeni təsisatlar yaradıldı, beynəlxalq birliyə sürətli inteqrasiya sahəsində əhəmiyyətli nailiyyətlər qazanıldı. Ölkəmizdə başlanılmış islahatlar fonunda ən mühüm hadisələrdən biri 1995-ci il noyabrın 12-də ümummilli lider Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə hazırlanaraq ümumxalq səsverməsi yolu ilə qəbul edilmiş Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası ölkəmizdə demokratik, hüquqi dövlət, vətəndaş cəmiyyətinin yaradılmasına və hüquq sisteminin müasir tələblərə uyğun formalaşmasına geniş imkanlar açdı.

Fərhad Abdullayev qeyd edib ki, Konstitusiyanın qəbulundan sonra ölkəmizdə qanunun aliliyinin, insan hüquqlarının və əsas azadlıqların müdafiəsinin təmin edilməsi məqsədilə genişmiqyaslı məhkəmə-hüquq islahatlarının aparılması, Azərbaycanda peşəkar hakim korpusunun formalaşması, cinayət və mülki mühakimə icraatında demokratik, hüquqi dövlətə xas olan prinsiplərin həyata keçirilməsini təmin etmək mümkün oldu. Məhz aparılan islahatlar sayəsində ölkəmizdə yeni üçpilləli məhkəmə sistemi təsis edilib, qanunvericilik sistemi beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırılıb, məhkəmə hakimiyyətinin müstəqilliyinin və hakimlərin statusunun əsasları qanunvericilikdə təsbit edilməklə onların fəaliyyəti üçün zəruri şərait yaradılıb.

Diqqətə çatdırılıb ki, insan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsini dövlətin ali məqsədi elan etmiş Konstitusiyanın aliliyinin təmin edilməsi, orada təsbit olunmuş insan hüquq və azadlıqlarının yüksək səviyyədə müdafiəsi məqsədilə 1998-ci il iyulun 14-də Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsi yaradılıb. Konstitusiya Məhkəməsinin yaradılması məhz Ulu Öndərin adı ilə bağlıdır. Heydər Əliyev tərəfindən yaradılan Konstitusiya Məhkəməsi fəaliyyətə başladığı gündən üzərinə düşən vəzifələri layiqincə yerinə yetirməyə və fəaliyyətini təkmilləşdirməklə məsuliyyətli işini həyata keçirməyə çalışır. Əsası ümummilli lider Heydər Əliyev tərəfindən qoyulmuş genişmiqyaslı məhkəmə-hüquq islahatları keyfiyyətə yeni mərhələyə qədəm qoyaraq uğurla davam etdirilir.

Qeyd olunub ki, Heydər Əliyev Fondunun yaradılması Azərbaycan dövlətinin cəmiyyətə ünvanlanan ali məqsədlərinin reallaşdırılması yolunda tarixi nailiyyətə çevrilib. Yarandığı gündən Fondun

qarşısına qoyduğu məqsədlər miqyası ilə fərqlənib. Azərbaycan Respublikasının Birinci vitse-prezidenti Mehriban Əliyevanın rəhbərlik etdiyi Fond əsas diqqəti vətəndaşların həyatı, sağlamlığı, təhsili ilə bağlı olan bütün sahələrə yönəltdi. Məqsədlər o qədər aydın və ali oldu ki, Heydər Əliyev Fondu qısa vaxtda yardıma ehtiyac duyan hər bir kəsin ümid yerinə çevrildi, ötən illərdə Ulu Öndərin ölkənin sosial-iqtisadi, mədəni tərəqqisi, sivil dünya birliyinə inteqrasiyası, xalqın maddi rifahının yaxşılaşdırılması naminə müəyyən-ləşdirdiyi ideyaların reallaşmasına dəstək verdi.

Tədbirdə Konstitusiya Məhkəməsinin hakimi Südabə Həsənova çıxış edərək dahi şəxsiyyət Heydər Əliyevin nəsillərə nümunə ola biləcək zəngin həyat və fəaliyyətindən, mənalı ömrünün hər birimiz üçün əvəzsiz örnək olmasından, onun xalq və ölkə qarşısındakı unudulmaz xidmətlərindən, rəhbərliyi dövründə Azərbaycanın demokratiya və müstəqillik yolunda atdığı uğurlu addımlarından danışıraq, xatirələrini tədbir iştirakçıları ilə bölüşüb.

Tədbirin sonunda sədr Fərhad Abdullayev bildirib ki, ulu öndər Heydər Əliyevin siyasi xəttini uğurla davam etdirən Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə aparılan siyasət nəticəsində bütün sahələrdə sürətlə inkişaf edərək beynəlxalq miqyasda özünə layiqli yer tutan Azərbaycan dünyanın inkişaf etmiş ölkələri sırasında qərarlaşıb. Bu gün Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə ölkəmizdə həyata keçirilən məhkəmə-hüquq islahatları qanunçuluğun və hüquq qaydasının daha da möhkəmlənməsinə, Azərbaycanın dünya birliyində daha fəal inteqrasiyasına və demokratik imicinin yüksəlməsinə xidmət edir. Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə ölkəmizdə bütün sahələrdə aparılan uğurlu islahatlar, əldə olunan nəticələr xalqın sabaha inamını qat-qat artırıb. Bu siyasət Heydər Əliyev yolunun layiqincə davam etdirildiyinə, memarı olduğu müstəqil Azərbaycanın etibarlı əllərdə olduğuna, müasir güclü dövlətimizin yaradılmasına möhkəm əminlik yaradıb. Aprelin 11-də keçirilmiş prezident seçkilərinin nəticələri xalqın İlham Əliyevə etimadını bir daha nümayiş etdirib.

Sonda ümummilli lider Heydər Əliyevin mənalı həyatı və zəngin siyasi fəaliyyətini əks etdirən sənədli film nümayiş edilib.

**Konstitusiya Məhkəməsinin kollektivi
Ulu Öndər Heydər Əliyevin xatirəsini yad ediblər**

Mayın 10-da müasir müstəqil Azərbaycanın memarı və qurucusu, görkəmli dövlət xadimi və ümummilli lideri Heydər Əliyevin anadan olmasının 95-ci ildönümü münasibətlə Konstitusiya Məhkəməsinin kollektivi Fəxri xiyabana gələrək Məhkəmənin banisi olan Ulu Öndərin məzarını ziyarət edib, xatirəsini hörmət və ehtiramla yad edib, məzarı önünə əklil və gül dəstələri qoyublar.

Görkəmli oftalmoloq alim, akademik Zərifə xanım Əliyevanın da xatirəsi ehtiramla anılıb, məzarı üzərinə tər çiçəklər düzülüb.

Konstitusiya Məhkəməsi Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin 100 illik yubileyi ilə əlaqədar tədbirlər keçirib

2018-ci il may ayının 28-də müsəlman Şərqiində ilk parlamentli respublikanın - Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin yaranmasının 100 illiyi tamam olur.

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti dünyanın siyasi nizamının yenidən qurulduğu bir vaxtda, XIX əsrin axırları və XX əsrin əvvəllərində Azərbaycanın yaşadığı parlaq mədəni yüksəliş mərhələsinin məntiqi yekunu kimi meydana çıxmışdır.

Ümummilli lider Heydər Əliyev milli hökumətin dövlətçilik tariximizdə tutduğu yerə xüsusi qiymət verərək bildirmişdi: “1918-ci ildə Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin yaranması Azərbaycan xalqının həyatında tarixi hadisə olmuşdur və xalqımızın dövlətçilik salnaməsinin parlaq səhifələrindən biridir”.

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin fəaliyyətinə, onun həyata keçirdiyi tədbirlərə yüksək qiymət verən ulu öndər Heydər Əliyev

Cümhuriyyətin dərsələrindən də nəticə çıxarmağı tövsiyə edərək qeyd etmişdi: “1918-1920-ci illərdə Xalq Cümhuriyyətinin həyatında olmuş çəkişmələr, hakimiyyət mübarizəsi və şəxsi mənafeyinə görə ümummilli mənafeyə zərbələr vurulması acı həqiqətdir. Biz keçmişimizdən ibrət götürməliyik, keçmişimizin zərərli tərəflərinin yenidən cücməsinə yol verməməliyik”.

1993-cü ilin kəşməkeşli iyun ayında xalqın təkidli tələbi ilə yenidən hakimiyyətə qayıdan ulu öndər Heydər Əliyev Xalq Cümhuriyyəti qurucularının müstəqil Azərbaycan ideyasını gerçəkləşdirdi, möhkəm dövlətçilik təsisatlarının siyasi, hüquqi, iqtisadi bünövrəsini qoydu, ölkəni parçalanmadan və müstəqilliyimizi itirilmə təhlükəsindən qorudu. Möhkəm təməllər üzərində qurulan Azərbaycan Respublikası artıq dünyanın önəmli və müasir ölkələrindən birinə çevrilərək dünya birliyində öz layiqli yerini tutub.

Ümummilli lider Heydər Əliyevin müstəqil Azərbaycana rəhbərlik etdiyi dövrdə gördüyü işlər xalqımızın tarixi-hüquqi yaddaşını özünə qaytardı, müstəqil dövlətçilik ənənələrinin inkişafına təkan verdi. Bu dövr Azərbaycan dövlətinin qurulması ilə yanaşı, ölkədə demokratiyanın inkişafı, insan haqlarının qorunması, siyasi-iqtisadi və sosial islahatların reallaşdırılması ilə əlamətdardır.

Mayın 21-də Konstitusiya Məhkəməsinin kollektivinə, Sədr və hakimlərlə birlikdə olmaqla Bakı Media Mərkəzinin Arzu Əliyevanın baş prodüserliyi ilə çəkilən Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin parlament sədri Əlimərdan bəy Topçubaşovun rəhbərliyi ilə Paris Sülh Konfrasına ezam edilən nümayəndə heyətinin kəşməkeşli təleyindən bəhs edən “Əbədi ezamiyyət” adlı film “Cinema Plus” kinoteatrında nümayiş etdirilmişdir. Yaradıcı heyət filmin hazırlanması üçün bir il yarım müddətində Bakı, Tbilisi, Moskva, Sankt-Peterburq və Paris şəhərlərindəki arxivlərdə araşdırmalar aparıb, bu şəhərlərdə video və fotoçəkilişlər edib, Fransada Azərbaycan mühacirəti ilə bağlı tədqiqat aparan alimlərlə görüşləri və söhbətləri lentə alıb.

Sonra isə Məhkəmədə Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin yaradılmasının 100 illik yubileyi münasibəti ilə iclas keçirilmişdir.

Tədbiri açan Konstitusiya Məhkəməsinin Sədri Fərhad Abdullayev 100 il bundan əvvəl 28 may tarixində müsəlman Şərqiində yaradılmış ilk dünyəvi, demokratik dövlət olan Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin tarixi əhəmiyyətindən və Cümhuriyyət rəhbərlərinin xidmətlərindən söhbət açıb.

Sədr Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin yaradılmasının Azərbaycan xalqının həyatına böyük və əlamətdar hadisə kimi əbədi daxil olduğunu, həmin tarixin hər il Respublika Günü kimi təntənə ilə qeyd edildiyini, Azərbaycan tarixində ilk parlament respublikası olan Xalq Cümhuriyyətinin həm də bütün Şərqi, o cümlədən türk-islam dünyasında ilk demokratik, hüquqi və dünyəvi dövlət olduğunu diqqətə çatdırıb.

Fərhad Abdullayev Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin cəmi 23 ay yaşamasına baxmayaraq, Azərbaycan xalqının müstəqil yaşamağa, öz dövlətçilik ənənələrini bərpa etməyə qadir olduğunu sübut etdiyini bildirib. Mövcudluğunun ilk günlərindən xalq hakimiyyəti və insanların bərabərliyi prinsiplərinə əsaslanan Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti bütün ölkə vətəndaşlarına eyni hüquqlar verərək irqi, milli və dini bərabərsizliyi ortadan qaldırdı. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti daim sülhsevər siyasət apararaq bütün dövlətlərə qarşılıqlı əməkdaşlıq əlaqələri yaratmağa və bir-birinin hüquqlarına hörmət prinsipləri əsasında münasibətlər qurmağa cəhd göstərirdi. Dünya birliyi tərəfindən tanınmış Xalq Cümhuriyyətinin fəaliyyəti sayəsində Azərbaycanın beynəlxalq hüququn subyekti olması 1920-ci ilin aprel ayındakı bolşevik işğalından sonra Azərbaycanın bir dövlət kimi dünyanın siyasi xəritəsindən silinməsinin qarşısını aldı.

Sədr qeyd etmişdir ki, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti təcavüzə məruz qaldığı üçün qarşıya qoyduğu məqsədlərə tam müvəffəq ola bilmədən süquta uğrasa da, onun şüurlarda bərqərar etdiyi müstəqillik ideyası unudulmadı.

İclasda bildirilmişdir ki, Azərbaycan xalqı müstəqilliyinin bərpasına nail olarkən, müasir Azərbaycan Respublikası özünün qədim dövlətçilik ənənələrinə sadıq qalmış və Xalq Cümhuriyyətinin siyasi və mənəvi varisi olmaqla onun üçrəngli bayrağını, gerbini, himnini qəbul etmişdir.

Sədr Ümummilli Lider Heydər Əliyevin misilsiz xidmətlərini, onun siyasətinin hazırda Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev tərəfindən uğurla davam etdirildiyini qeyd edərək,

2018-ci ilin Azərbaycan Respublikasında “Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti İli” elan edilməsinin və bu əlamətdar hadisənin dövlət səviyyəsində layiqincə qeyd edilməsinin 28 may tarixinə göstərilən diqqətin bariz təzahürü olduğunu bildirib. Həmçinin, 2017-ci il may ayının 16-da Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin 100 illik yubileyinin dövlət səviyyəsində geniş qeyd edilməsi və bununla bağlı bir sıra tədbirlərin həyata keçirilməsi məqsədilə Sərəncam imzalamışdır. Hər il dövlət başçısı tərəfindən Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinə hörmət əlaməti olaraq “28 may” memorialının qarşısına əklil qoyulur.

S Ə F Ə R L Ə R

Konstitusiya Məhkəməsinin sədri Sankt-Peterburqda beynəlxalq konfransda iştirak edib

Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin sədri Fərhad Abdullayevin başçılıq etdiyi nümayəndə heyəti Rusiya Federasiyası Konstitusiyasının qəbul edilməsinin 25 illiyinə həsr olunmuş “Qlobal dəyişikliklər dövründə Konstitusiya və konstitusiya nəzarətinin vəzifələri” mövzusunda VIII Peterburq Beynəlxalq Hüquq Forumu çərçivəsində keçirilən beynəlxalq konfransda iştirak etmək üçün mayın 14-dən 17-dək Sankt-Peterburqda səfərdə olub.

Konstitusiya məhkəmələrinin sədr və hakimlərinin, habelə Rusiya Federasiyası dövlət orqanlarının nümayəndələrinin iştirakı ilə keçirilmiş konfransın açılışında Rusiya Federasiyasının Prezidenti Vladimir Putinin Konstitusiyanın 25 illiyi ilə bağlı Konstitusiya Məhkəməsinə ünvanladığı təbrik məktubu oxunub.

Konfransda Konstitusiya məhkəmələrinin konstitusiya hüququnun inkişafındakı rolu, milli qanunvericiliyin konstitusiya normalarına uyğunluğunun vacibliyi, İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkə-

məsinin qərarlarının məhkəmələrin qəbul etdikləri qərarlarda əks olunmuş hüquqi mövqələrin əsaslandırılmasında rolu və digər hüquqi məsələlər ətrafında məruzələr dinlənilib, fikir mübadiləsi aparılıb.

VIII Peterburq Beynəlxalq Hüquq Forumunda Rusiya Federasiyası Hökumətinin Sədri Dmitri Medvedev açılış nitqi ilə çıxış edib.

Forum çərçivəsində hüquq peşəsinin gələcəyi, hüquqşünaslıqda innovasiyalar, müasir dünyada intellektual hüquq, beynəlxalq ədalət mühakiməsi, hüquqi fəaliyyətdə innovasiyaların tətbiqinə dair mövzular ətrafında məruzələr edilib və müzakirələr aparılıb.

Səfər zamanı Sankt-Peterburqda ulu öndər Heydər Əliyevin 1949-1950-ci illərdə təhsil aldığı SSRİ Dövlət Təhlükəsizliyi Nazirliyinin ali məktəbinin yerləşdiyi binanın üzərinə Ümummilli Liderin şərəfinə vurulmuş xatirə lövhəsinin önünə gül-çiçək dəstələri qoyulub.

Tədbirlərdə, həmçinin Azərbaycanın Sankt-Peterburqdakı baş konsulu Sultan Qasımov iştirak edib.

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI
KONSTITUSİYA MƏHKƏMƏSİNİN
MƏLUMATI

Buraxılışa məsul:
Murad Yusif-zadə

Redaktorlar:
Nazim Şahbazov
Kamran Yusifov
Murad Yusif-zadə
Fidan Xudiyeva
Tələt Binnətzadə
Orxan Rzayev
Nigar Həmidova
Nigar Qələndərli

Çapa imzalanmışdır 29.06.2018. Kağız formatı 70x100 1/16.
Fiziki çap vərəqi 10,0. Tirajı 200.

“Şərq-Qərb” mətbəəsində çap edilmişdir.
Bakı, Aşıq Ələsgər küçəsi 17.